

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

VIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
(17-18 ТРАВНЯ 2018 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**Редакційна колегія: А. Є. Конверський, д-р філос. наук, акад. НАН України;
І. В. Хоменко, д-р філос. наук, проф. (відп. ред.); д-р філос. наук, проф.;
О. Ю. Щербина, д-р філос. наук, проф.; Я. В. Шрамко, д-р філос. наук, проф.;
Т. В. Піонтковська, канд. філос. наук (відп. секр.).**

*Рекомендовано до друку вченою радою філософського факультету
(протокол № 7 від 26 березня 2018 року)*

"Викладання логіки та перспективи її розвитку", VIII Міжн. наук.-практ. конф. (2018 ; Київ). VIII Міжнародна науково-практична конференція "Викладання логіки та перспективи її розвитку", 17-18 травня 2018 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2018. – с. 95.

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, що проходила на кафедрі логіки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 17-18 травня 2018 року, присвячено актуальним проблемам викладання логіки, риторики, еристики, теорії і практики аргументації, перспективам та концепціям цих дисциплін, здебільшого як курсів за вибором у багаторівневій системі сучасної освіти.

Для логіків, філософів, а також всіх, хто цікавиться проблемами сучасної логіки та дисциплін логічного циклу.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; (+38044) 239 32 32.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редаколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

FREGE'S LOGIC AND THE ORIGINS OF COMPUTING

The aim of this paper is to reflect on some prominent contributions of Gottlob Frege (1848-1925) to the development of computer science.

In particular, it highlights the important role of Frege's predicate logic and its influences on Programming Languages, Automated Theorem Proving, and Type Theory.

In his *Begriffsschrift* (or "concept notation") published in 1879, Frege created a system of formal logic generating a truth-functional propositional calculus, allowing, among others, the analysis of a proposition into function and argument instead of subject and predicate, introducing the notion of quantifiers, performing any deduction based on the form of the expressions, providing a formal logical definition of the notion of mathematical sequence.

Frege's main objective (or programme) was to show that the whole of arithmetic can be deduced within his logical system that includes all the deductive inferences in mathematical use. This system turned out to be inconsistent, but its repercussions were, nevertheless, colossal in the development of modern logic and particularly, many decades later, of computer science.

In fact, Frege had an obsession of reaching certainty and eliminating any conclusion uniquely based on intuition. Accordingly, he has created a syntactic system with the hope of eliminating the possibility of errors. Based on all these ideas, logical inferences could consequently be done by a pure mechanical process.

It is important to stress that the notions of predicate logic, formalization, syntax, deductive reasoning and inference rules, and mechanical process have played an immense role in the development of the theory of computing. For instance, Frege's *begriffsschrift* that provides an artificial language with precise grammar rules could be considered as the ancestor of all programming languages used today.

PREDICATE LOGIC

Moreover, the creation of predicate logic (or what is commonly called First-Order Logic) by Frege offered an essential and powerful tool in computer science; it is indeed a cornerstone in logic programming languages, it led Colmerauer to develop PROLOG based on Kowalski's interpretation and which was itself a decisive tool in implementing machine learning programs based on Muggleton's notion of inductive logic programming.

AUTOMATED THEOREM PROVING

In addition, the Automated Theorem Proving systems (powerful computer programs) result directly from Frege's predicate logic. They have been of remarkable success in the domains of, among others, software development and verification, knowledge based systems, and hardware verification.

In line with these developments, in 1965, Robinson defined the clausal form, a special form of predicate logic, with a single rule of inference, the resolution principle that turned out to be a very effective tool of Automated Theorem Proving.

TYPE THEORY

On the other hand, Frege's works on Set theory represents a direct motivation in the creation of a theory enormously important in computer science and inescapable in programming languages: The Type theory.

In response to his discovery that Frege's logical system deriving the whole of arithmetic was inconsistent due to his paradox, Russell, with Whitehead, proposed the theory of types which can be any class of formal systems. Type theory is intimately related to type systems describing programming language feature, and also known to be very useful in reducing errors and providing programs security.

In conclusion, Frege's logic impacts continue to shape the theoretical and practical aspects of computer science. Particularly, the role of the First-Order Logic is still relevant in many modern applications such as, among those discussed previously, Artificial Intelligence, Expert Systems, and Knowledge Based Software.

Ihor Aleksyuk
ihorra@yahoo.com

LOGICAL ANALYSIS OF NATURAL LANGUAGE COURSE

"Logical Analysis of Natural Language" is the course which is meant for Bachelor's degree in Philosophy (upper undergraduate, 4th year study students, Taras Shevchenko National University at Kyiv). Course duration – semester. The main problems, concepts and theories of contemporary logical analysis of natural language are considered. The analyses of logical and grammatical connectives, quantifying expressions, russellian logical form and definite descriptions theory, davidsonian treatment of action sentences, propositional attitudes theories are offered. Course aims and objectives (knowledge and competence) are to get students acquainted with key issues in contemporary logical analysis of natural language, to enable students to strengthen their skills in logical analysis of natural language, to expound perspectives and importance of contemporary lingvo-logico-philosophical investigations.

Course requirements. Students are presupposed to know: peculiarities of a variety strategies of natural language logical analysis; treatments of central concepts and issues of contemporary natural language logical analysis. They are to be able: to do logical analysis of concrete natural language fragments, which may contain grammatical connectives, quantifiers, definite descriptions, proper nouns, verbs with adverbial and prepositional modification, indexicals; to expound importance and complexity of logical analysis

into certain phenomena, namely, anaphor, propositional attitudes, opaque contexts, ambiguity and vagueness; to use the results of the analysis in further discussion of important logico-philosophical issues (nature of logical form of natural language statements and arguments, difficulties in expounding its adequacy).

Methods of teaching are lectures, discussion sections, consultations, independent work and individual work under the lecturer's guidance. Home assignments and inclass participation grading, tests and quizzes are forms of current control. The semester grade is a sum of inclass midterm exam grade (including the grade for independent study special interest topics) and final exam grade.

Olena Astapova-Viazmina
ast.elen.ig@gmail.com

GESTURE AS A SPEECH UTTERANCE AND THE BOUNDARIES OF ITS LOGICAL STRUCTURE

When we speak about an utterance, proposition, or sentence, we often imagine a language construction spoken by a person with the help of voice articulation, the so-called speaking. Naturally, it is not the only way to transfer information. We can communicate ideas with a gesture; in this case, we will have the author transmitting some message and the addressee to whom the message is intended. A gesture can communicate an order, condolence, consent, promise, request, etc., that is, communicate a kind of utterances which John Austin called performatives and to which the concept of truth cannot be applied. Giving a gesture sign, we make communicative non-verbal act the meaning of which is shown through the context. We are talking about the production of a concrete thing while making speech act which is called a basic unit of language communication by J.R. Searle.

In the sign language, the reference is easier, or, in other words, it is more visible. The sign system of this kind requires compulsory background, the context in which it exists. Eventful situational utterance which is often unclear in speech communication (it is available, but it is rather implied than actively articulated), has a dominant role with gestures in the plane of communication. It seems possible to say that the gesture behaves like saying "Oh", "Hurray!", "Careful", "Go Out", "Cool!", "Wow!"

Let us imagine that a man cuts his finger. Apparently, the first thing we hear is "Oh!". This exclamation will give the predicate of reaction. There are, for example, screams "Bravo!", "Great!" in the theater. Audience evaluation will act as a predicate; the subject in similar statements will be understood in itself. Logical predicate, according to H. Hoffding, can be the names of works, chapters, musical works, books, etc.

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО РОЗВИТКУ ЛОГІКИ: ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

З кожним днем безпосередній вплив сучасних логічних досліджень як на більшість передових наук, так і на більш повсякденні аспекти життя стає значно помітнішим, якщо не очевидним. Більш того, враховуючи сучасні тенденції, без впливу логіки як науки не залишиться жодна сфера діяльності: від політичних дебатів до блогінгу (хоча б тому, що для позанаукової спільноти найвідомішою галуззю неформальної логіки залишається теорія аргументації). Тому годі й казати про найбільш актуальні та популярні питання сьогодення. Механізми людського мислення вивчаються не лише логікою вже дуже давно, проте більш-менш точне їх відтворення залишається лише мрією, і, до того ж, далеко не кожний погодиться, що це взагалі необхідно. Тим не менш, дослідження на межі неформальної логіки та когнітивної психології продовжують розвиватись надшвидкими темпами і, вочевидь, надалі набуватимуть все більшого значення. Зрозуміло, що висновки, отримані вченими внаслідок різноманітних експериментів на основі цих двох напрямків мають зіграти визначальну роль, наприклад, в розробці алгоритмів для створення штучного інтелекту, особливо якщо йдеться про спроби зробити його максимально подібним до людського. Тим паче, що на сьогоднішній день вже існує чимало вражаючих, проте водночас дещо моторошних технічних новинок. З кожним днем майбутнє, яке нам демонстрували хіба що фантастичні книги і фільми, все більше нагадує реальність. Швидкоплинний прогрес людства, а з ним і зростання необхідності у все нових і нових знаннях, безсумнівно, має спрямувати наукову діяльність на більш практичний рівень. Це стосується не лише вектору досліджень, але й методу викладання наукових дисциплін. Така тенденція вже має місце в багатьох освітніх системах світу, проте в майбутньому, будемо сподіватись, лише поширюватиметься. Для логіки спрямованість на практичне застосування не є новою, проте в майбутньому її значення лише зростатиме, особливо у випадку співпраці логіки і суміжних дисциплін.

ПОНЯТТЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ ДО АУДИТОРІЇ: МІЖ КОГНІТИВНОЮ ЛІНГВІСТИКОЮ ТА ТЕОРІЄЮ АРГУМЕНТАЦІЇ

На наукову арену теорії аргументації виходить поняття релевантності до аудиторії (audience-relevance), яка відображає відношення змісту аргументації (висловленого та припущеного) до імовірних очікувань аудиторії, для якої вона призначена [Christopher Tindale. Audiences, Relevance, and Cognitive Environments//Argumentation 6: 177-188, 1992, p.178].

Це поняття лежить на межі теорії аргументації (риторичний підхід К.Тіндейла) та когнітивної лінгвістики (теорія релевантності Д.Шпербера та Д.Вільсона). Аргументація релевантна, якщо враховує прогнозовані очікування та припущення аудиторії відповідно до її когнітивного середовища (сукупність фактів і припущень, які людина сприймає або потенційно може вивести у ході міркувань)[Christopher Tindale. Audiences, Relevance, and Cognitive Environments//Argumentation 6: 177-188, 1992, p.183]. Поняття когнітивного середовища К. Тіндейла запозичує з теорії релевантності, як і поняття контекстуального ефекту: децю має ефект контексту, якщо воно змінює (покращує) контекст. Якщо аргументація має контекстуальний ефект, вона є релевантною [Christopher Tindale. Audiences, Relevance, and Cognitive Environments//Argumentation 6: 177-188, 1992, p.183]. Для Д.Шпербера та Д.Вільсона децю є релевантним до індивіда, якщо його обробка в контексті доступних припущень дає позитивний когнітивний ефект (зміна індивідом репрезентації світу) [D.Sperber, D.Wilson. Relevance theory, p.251]. Якщо перенести це на теорію аргументації, то аргументація є релевантною, якщо її результатом є зміна висновків аудиторії стосовно питання, яке захищається аргументатором. У теорії релевантності велике значення надається істинності та хибності висновків: хибний висновок не дає позитивного когнітивного ефекту [D.Sperber, D.Wilson. Relevance theory, p.251]. У теорії аргументації грає роль правдоподібність висновків, тоді як зв'язок з об'єктивною дійсністю (істинність та хибність висновків) відходить на другий план. Для аналізу аргументації важливо, щоб результатом аргументативного процесу стала спільна точка зору аудиторії та аргументатора на питання, що обговорювалося. Так, аргументацію, в якій аргументатор і аудиторія приймають хибний висновок, теорія аргументації вважає успішною. У теорії релевантності хибний висновок не є релевантним індивіду навіть якщо він його приймає. Теорія аргументації може оперувати деякими поняттями когнітивної лінгвістики для аналізу аргументації, але питання міри імплементації підходу теорії релевантності до аналізу аргументації є суперечливим і тому відкритим.

Philippe Balbiani
philippe.balbani@irit.fr

SPATIO-EPISTEMIC LOGICS: WHEN KNOWLEDGE MEETS GEOMETRY

In the field of knowledge representation and reasoning, despite the fact that epistemic connectives are sometimes interpreted in concrete structures defined by means of runs and clock time functions, one of the things which strikes one when studying multi-agent epistemic logics is how abstract their semantics are. Contrasting this fact is the fact that real agents like robots in everyday life and virtual characters in video games have strong links with their spatial environment. In this course, we will introduce multi-agent epistemic logics which semantics can be defined by means either of purely geometrical notions, or of purely topological notions. In these logics, possible states are defined by considering the positions (points, regular closed subsets) in the real space occupied by agents and the sections (cone, regular closed subsets) of the real space seen by agents whereas accessibility relations are defined by means of the ability of agents to imagine possible states compatible with what they currently see.

Philippe Balbiani, Çiğdem Gencer Balbiani
philippe.balbani@irit.fr

ABOUT THE UNIFICATION TYPE OF TOPOLOGICAL LOGICS OVER EUCLIDEAN SPACES

Topological logics (TLs) are formalisms for reasoning about topological relations (contact, connectedness, etc) between regions. Their languages are obtained from the language of Boolean algebras by the addition of predicates representing these relations. Interpreted over mereotopological spaces, the formulas of these languages describe configurations of concrete objects. Recently, the validity problem determined by different classes of mereotopological spaces has been intensively investigated. In this paper, we introduce a new inference problem for TLs, the unifiability problem, which extends the validity problem by allowing one to replace variables by terms before testing for validity.

The unifiability problem has been introduced in modal logics as a special case of the admissibility problem. In description logics, it has been introduced as a tool for detecting redundancies in knowledge bases. In a semantically-presented logic, it can be defined as follows: determine whether a given formula becomes valid after replacing its variables by appropriate expressions. An important question in unification theory is: when a formula is unifiable, has it a minimal complete set of unifiers? When the answer is "yes", how large is this set? There is a wide variety of situations where unifi-

ability problems arise. Suppose the formula $(p_1; \dots; p_m)$ describes a given geographic configuration of constant regions $p_1; \dots; p_m$ and the formula $(x_1; \dots; x_n)$ represents a desirable geographic property of variable regions $x_1; \dots; x_n$. It may happen that $(p_1; \dots; p_m) \wedge (x_1; \dots; x_n)$ is not valid in the considered geographic environment. Hence, one may ask whether there are n -tuples $(a_1; \dots; a_n)$ of terms such that $(p_1; \dots; p_m) \wedge (a_1; \dots; a_n)$ is valid in this environment. More-over, one may be interested to obtain, if possible, the most general n -tuples $(a_1; \dots; a_n)$ of terms such that $(p_1; \dots; p_m) \wedge (a_1; \dots; a_n)$ is valid. In this paper, we adapt to the problem of unifiability with constants in TLs (interpreted over the mereotopology of all regular closed polygons of the real plane) the line of reasoning developed by Balbiani and Gencer (2017) within the simpler context of the problem of unifiability without constants in Boolean Region Connection Calculus (interpreted over Kripke models). This adaptation is far from obvious. Our main result is that, within the context of the mereotopology of all regular closed polygons of the real plane, unifiable formulas always have finite complete sets of unifiers.

Юлія Баньковська
ulia_bank@tut.by

ЕРИСТИКА ЯК МАЙСТЕРНІСТЬ ВЕДЕННЯ СПОРУ

Необхідність розуміння і усвідомлення специфіки та сутності сучасних світових процесів, які сприяють трансформації і якісному перетворенню соціальної системи, неможливо поза розглядом феномена конфліктів. Формою проявлення конфліктів виступає комунікація, бо вона сприяє зниженню рівня гостроти протиріч за допомогою діалогу. Конфлікт може з'явитися в якості вербально вираженого зіткнення між учасниками комунікації з причини розходження їх цінностей, потреб, інтересів та інших факторів. Конструктивні можливості для стабілізації системи і вирішення протиріч задає суперечка.

Еристика являє собою сформоване в давнину вміння ведення спору. Спираючись на логічні, психологічні та ораторські способи впливу на розуміння і сприйняття суб'єктом протиріччя, використовуючи некоректні прийоми і виверти, конфліктуючі сторони намагалися обґрунтувати істинність і значимість своєї позиції щодо спірного питання. При цьому, їх метою було не досягнення істинного знання і дозвіл готівкових протиріч. Аргументуючи і доводячи свою точку зору в наявній проблемі, опоненти прагнули до досягнення перемоги в суперечці.

Суперечка є невід'ємним компонентом комунікативної взаємодії суб'єктів. Вона сприяє процесу розуміння існуючих і формуванню нових соціальних норм, допомагає проясненню відмінності між потребами людей в тих чи інших ресурсах і наявними можливостями їх задоволення, виступає в якості значущого соціально-конститу-

іруючого фактора суспільного розвитку, що задає стабільність процесів соціальної динаміки.

Практична цінність наявності знань і майстерності ведення спору полягає не тільки в формуванні індивідуального вміння відстоювати свою позицію і переконання при наявності протиріч, але і в розвитку навиків виявляти логічні помилки в доказах опонента, знаходити софізми. Для сучасного фахівця важливо навчитися самостійно і оперативно аналізувати, оцінювати аргументацію, висунуту суб'єктом для обґрунтування спірного тези, а, отже, вміти вирішувати гострі соціальні та міжіндивідуальні протиріччя. Таким чином, вивчення еристики сприяє підвищенню рівня комунікативної компетенції студентів за допомогою розуміння правил і способів ведення суперечки, засвоєння ораторської майстерності. Суперечка задає можливості для динамічного реагування на актуальні зміни, що відбуваються в суспільстві, забезпечуючи, тим самим, різноманітність і альтернативність шляхів його функціонування.

Павло Барковський
barkouski@tut.by

ЗАМІТКИ НА ПОЛЯХ ДИСКУСІЇ ПРО "ПОНЯТТЯ" У КОНТЕКСТІ РОБОТИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМІСІЇ У СТВОРЕННІ СПИСКУ ТЕРМІНІВ З ЛОГІКИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ БІЛОРУСЬКОЮ МОВОЮ

Становлення національного реєстру наукових понять – важлива частина роботи будь-якого наукового співтовариства, особливо коли спостерігається наочна неузгодженість у застосуванні термінології у науковій та навчальній діяльності. У сьогоднішній стан білоруської гуманітарної науки є таким, що регулярна робота по створенню національної термінології білоруською мовою не була доведена до кінця як Е 20-тих рр. ХХ ст., коли вона проводилася зусиллями відповідних комісій Інституту білоруської культури, так і не регламентована вона в остаточному вигляді уповноваженими державними комісіями і до сьогоднішнього дня.

У межах діяльності громадської комісії зі створення переліку термінів з логіки і методології науки білоруською мовою, яка працює з жовтня 2017 р, одним з принципових моментів дискусії стало вживання терміну "Паняцце" білоруською мовою у таких, наприклад словосполученнях, як "логіка паняццяў", "радавое паняцце", "падпарадкаванне паняццяў". У цілому розгорнулися дві лінії дискусії. Перша стосувалася відмінностей у вживанні слів "Паняцце" ("Поняття", Conceptus) або "Назва" ("Ім'я", Nomen). Зокрема, стверджувалося, що слово "Паняцце" не слід вживати у логічному контексті з метою уникнення психологізму, з ним пов'язаного. У той час як термін "Назва" повинен зафіксувати можливість свого нейтрально-го вживання стосовно до всіх об'єктів мови, які мають "зміст" і "обсяг".

Друга лінія, сполучена, щоправда з першою, стосувалася відмінностей у вживанні слів "Паняцце" і "Термін" ("Термін", Terminus). У цьому випадку стверджувалося, що загальноприйнятий консенсус в англомовній літературі з логіки полягає у приписуванні "термінам" екстенціонального значення, "обсягу", у той час як "поняттям" надається інтенціональний сенс, як "зміст", що на практиці передбачає, наприклад, заміну таких термінів як "радавое паняцце" або "падпарадкаванне паняццяў" на "радави термін" і "падпарадкаванне термінаў" відповідно. При поєднанні обох ліній висловлювалися також пропозиції по заміні як "понять", так і "термінів" загальним позначенням "назва". Дана дискусія у цілому відображає той стан використання відмінностей між "термінами" і "поняттями", який став впливовим разом з широким розповсюдженням текстів з математичної логіки. Там консенсус досягався за рахунок фактичного ототожнення "імен", "позначаючих", або "значень" знаку та "термінів" ("термів"), у той час як "поняттями" надавався статус ментальних конструктів, що мають вихід на поняття "сенс". Висловлювалися також сумніви відносно того, що слово "термін", що має однозначне вживання в звичайній мові "як слово або словосполучення з точною дефініцією, що служить для вираження поняття в науці і мистецтві" може бути вжито в логічному сенсі як адекватна заміна "поняттям". При цьому у німецько-російськомовній традиції однозначно віддається пріоритет використанню терміна "Поняття" (Begriff) (див, наприклад, Stelzner, Werner. Logik der Begriffe und konzeptuelle Relevanz in FF Lindes Begriffsaufbau. Режим доступу: <http://www.gap4.de/pdf/6%20L02%20Stelzner.pdf> Дата доступу: 18.02.2018; Челпанов В.Г. Підручник логіки, – М.: Наукова Бібліотека 2010 – 128 с.), також є прецеденти застосування терміну "поняття" у навчальних посібниках білоруською мовою (Бабко А.І. Логіка. Вучебні дапаможнік / А.І. Бабко. Мінск, 2010). Хоча можна спостерігати також і вживання терміна "ім'я": "Логіка імен" (див.: Воробйова С.В. Логіка і комунікація. Посібник / С. В. Воробйова. – Мінськ: БДУ, 2010. – 327 с.). У цілому можна констатувати, що існуючій рівень дискусії з приводу застосування у логіці таких слів як "поняття", "термін" і "ім'я" не може бути однозначно вирішено через апеляцію до консенсусів, досягнутих у межах інших мовних традицій і вимагає свого подальшого дослідження.

Світлана Бовтач
bovtatch@gmail.com

ШЛЯХИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛОГІКИ НА ФІЛОСОФСЬКОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ЛНУ ІМ. ІВАНА ФРАНКА

Вивчення логіки являється невід'ємною та вагомою складовою частиною фахової філософської освіти у ВНЗ, а змістовне наповнення курсу та професіоналізм його викладу – важливими чинниками забезпечення її якісного рівня. За умов відсутності на філософському факультеті

ті ЛНУ імені Івана Франка спеціалізації з логіки, послідовного та невпинного скорочення нормативних годин на викладання логіки для філософських спеціальностей постало чимало викликів й перед викладачами кафедри історії філософії, які забезпечують цей курс. Як їм вдавалося раніше зацікавити своїх студентів логічною проблематикою та як їм вдається сьогодні мотивувати майбутніх філософів до активних самостійних наукових пошуків у царині логіки? Узагальнимо цей досвід.

По-перше, впродовж всього 25-річного періоду існування факультету, а, отже, і тривалого періоду викладання логіки як академічної дисципліни, свідомо робилися акценти на міждисциплінарних зв'язках історії та теорії логіки із історією філософії, теорією пізнання, філософією мови, семіотикою, філософією і методологією науки та іншими напрямками філософських досліджень. Як наслідок – вагомих наукових доробок випускників кафедри [див., зокрема, : *Виноградов Є.Г. Конструктивістські тенденції в сучасній аналітичній філософії : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. – Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2001. – 20 с.; Синиця А.С. Логіко-семантичні концепції мови в аналітичній філософії : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 – Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. – Л., 2010. – 19 с.; Синиця А. С. Історія логічних досліджень у Львівському університеті (XVII – перша пол. XX ст.) / Синиця А. С. // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – 2011. – Вип. 14. – С. 31-41.].*

По-друге, як у свої навчальні курси, так і в свої навчальні посібники з логіки поряд із традиційною тематикою викладачі активно включають нові теми, котрі висвітлюють не лише перспективні напрями сучасного розвитку науки логіки, але й акцентують увагу на їхній практичній значущості. Так, наприклад, студентам запропоновано до вивчення такі теми як "практична логіка" ("логіка дії"; "ситуація вибору та логіка прийняття рішення" та ін.), "логіка науки" ("логічна модель наукового пізнання та знання", "альтернативні теорії та паранесуперечлива логіка" та ін.), "дискурс як об'єкт логічного аналізу" ("суперечка та її теоретико-ігрова модель", "аргументація у дискурсі", "розуміння смислу промов і тексту" [*Карамішева Н.В. Логіка (теоретична та прикладна) : навч. посіб. – Н.В. Карамішева. – К.: Знання, 2011. – 455 с.*]; "логіка й управлінська дії", "енімологія" (теорія розв'язування задач) [*Синиця А. С. Логіка : навч. посіб / А. С. Синиця. – Л. : ЛДУФК, 2012. – 234 с.*]. Закріпити знання з цих тем та набути практичних навичок критичного аналізу міркувань, що на змістовному рівні відображають предметну область дослідження цих логік, студенти можуть за допомогою виконання завдань, опублікованих у навчально-методичному посібнику [*Бовтач С.В., Карамішева Н.В. Збірник логічних завдань для студентів філософського факультету. 2-е вид., доп. / С.В. Бовтач, Н.В.Карамішева. – Львів: Ліга-Прес, 2017. – 120 с.*].

По-третє, викладання логіки здійснюється в контексті евристики, що являється одним із принципів концептуальних підходів реалізації методології формування творчого мислення у студентів. Свідоме виокремлення евристичної функції логіки в процесі її викладання зумовило

дослідження власне евристичних теорій та знайшло своє продовження у спецкурсі "Евристична теорія і методологія творчого мислення" [Карамішева Н.В. *Логіка. Пізнання. Евристика: Посібник для студентів та аспірантів.* – Львів: Астролябія, 2002. – 352 с.; Карамішева Н.В. *Евристика: навчальний посібник / Н.В.Карамішева.* – Львів: ПАІС, 2013. – 272 с.]. Евристична функція логіки визначається в таких напрямках: логіка як метод аналізу розумово-мовленнєвих актів (логічний аналіз міркувань, текстів, логіко-семантичний аналіз мови); логіка як метод формалізації знання з метою побудови його формальної моделі; конструювання штучних мов; створення комп'ютерних програм, бізнес-планів; проектування інтелектуальних моделей – прогнозів та сценаріїв майбутнього в науковому прогнозуванні тощо. Приємно відзначити, що в наш час спектр логіко-філософських досліджень евристики суттєво розширюється і виходить на новий науковий рівень [Незабитовський Г.В. *Логіко-методологічні засади евристики в науковій аргументації: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.06 / Незабитовський Георгій Вадимович;: М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.* – Київ, 2017. – 18 с.]

По-четверте, в навчальний процес впроваджуються філософські курси, котрі тематично торкаються такої філософської проблематики, логіко-методологічний аналіз якої певним чином спричинив (чи може спричинити) розвиток нових як формальних, так і неформальних неklasичних логічних теорій (систем). Так, наприклад, вибір філософського аналізу різноманітних футурологічних концепцій було здійснено з метою виокремлення прогнозуючої функції науки логіки, збудження цікавості студентів до логіко-філософського аналізу алетичних модальностей "необхідності", "можливості", "випадковості", виділення як гносеологічних підстав, так і перспектив розвитку часової модальної логіки. Студентам було запропоновано спецкурс "Майбутнє як предмет логіко-філософського дослідження", підкріплений оригінальним монографічним дослідженням [Карамішева Н.В. *Майбутнє. Логіко-філософське дослідження / Н.В.Карамішева.* – Львів: Ліга-Прес, 2016. – 190с.].

Філософський аналіз космологічних теорій, розгляд концепцій виникнення та розвитку Всесвіту загалом та суспільства і мисленнєвої діяльності зокрема запропоновано у новому монографічному дослідженні доцента кафедри історії філософії Карамішевої Н.В. [Карамішева Н.В. *Феномени Універсуму / Н.В.Карамішева.* – Львів: Простір-М, 2018. – 256 с.]. Цінність даного видання полягає в тому, що у ньому знову значна увага приділяється питанням, які стимулюють цікавість студентів не лише до онтологічної, але й до теоретико-пізнавальної та логіко-методологічної проблематики: необхідність здійснення логічного аналізу таких типів міркувань, котрі виникають внаслідок осмислення концепцій виникнення Всесвіту та тенденцій розвитку сучасного соціального світу; розвиток дискурсу в соціальних мережах як свідчення наявності множинності смислів, а відтак аналіз множинності альтернатив як предмет дослідження логіки вибору; аналіз помилок та парадоксів

суверенного розуму та прогнози перспектив розвитку штучного інтелекту; зміна парадигм пізнання світу та визнання принципу невизначеності методологічним принципом наукових досліджень як підстава для формування нових типів логік (багатозначних, модальних логік, логіки стохастичності (випадковості), нечіткої логіки, логіки змін, тощо); формалізація логічних доказів існування Бога як напрямок розвитку логіки існування та ін. Розгляд цих питань опосередковано виокремлює складні взаємозв'язки між філософією та логікою, торкається філософських питань сучасної логіки, формує наукові запити до логіки як галузі наукових філософських досліджень.

На мою думку, наукові дослідження Карамишевої Н.В. виступають не лише чудовою відповіддю на запити перспектив розвитку викладання логіки та філософії на філософських факультетах, але й стоять у витоків формування нової парадигми викладання філософських дисциплін.

Людмила Бондажевська
l.bondazhevska@gmail.com

ТЕНДЕНЦІ ЗМІН КУРСУ "ЛОГІКА" ДЛЯ НЕФІЛОСОФСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

За останнє десятиліття система вищої освіти в Україні зазнала значних змін, відбулось впровадження нових стандартів, спрямованих на покращення її якості. У стандартах багатьох нефілософських спеціальностей серед основних компетентностей зазначають навички критичного мислення та комунікації. Ці вміння формуються у результаті засвоєння знань з логіки та риторики. У той же час, логіка перестає бути нормативною дисципліною, залишаючись у кращому випадку дисципліною за вибором студента.

Виникає парадоксальна ситуація: система вищої освіти має слугувати формуванню раціональності, логічності, послідовності думок, у той же час кількість дисциплін, потрібних для формування цих навичок скорочується у освітніх програмах. Проблема полягає у тому, що сучасне суспільство диктує тенденцію до спрощення, схематизації гуманітарних знань, зміщуючи акценти у бік формування вузько спеціалізованих фахівців чітко визначеного профілю.

Шляхи вирішення та врегулювання цієї суперечності можуть бути різними, але очевидним є те, що гуманітарні, зокрема філософські дисципліни повинні залишатись структурним елементом системи освіти. Для того, щоб відповідати викликам часу необхідно зорієнтувати навчальні програми на практичну складову. Наприклад, курс логіки для здобувачів вищої освіти нефілософських спеціальностей повинен містити елементи теорії аргументації, вправи щодо визначення понять, структурування текстів. Маючи право вибору дисциплін, студент повинен бачити перспективи використання отриманих знань. Цього року

експерти з Всесвітнього економічного форуму в Давосі назвали десять головних навичок, які є перспективними для майбутніх фахівців у будь-якій галузі до 2020 року. Серед них є ціла низка тих вмінь, які формуються завдяки курсу "Логіка", серед них: комплексне розв'язання проблем (формується завдяки вивченню форм абстрактного мислення); критичне мислення (поза сумнівом, воно має тісний зв'язок з логікою); креативність (пов'язано з правдоподібними міркуваннями та евристиками); уміння формувати власну думку та приймати рішення; вміння вести переговори; гнучкість розуму. Отже, на разі принаймні на рівні елективних курсів, логіка повинна містити структурні елементи, що слугуватимуть для розвитку цих навичок, і варто сподіватись, що згодом вона поверне статус нормативної.

Ольга Варениця
varenyzya.olga@knu.ua

"СЛОВНИК ЧЕСЬКИХ ФІЛОСОФІВ": ОСОБЛИВОСТІ ЧЕСЬКОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

Серед розмаїття культурних надбань певного народу особливого значення набуває осягнення сутності його філософії. Проте, надзвичайно складно висвітлювати історію філософської думки малочисельних націй, наприклад чехів. Зважаючи на цей факт, своєрідним путівником для ознайомлення з філософськими надбаннями Чехії може стати "Словник чеських філософів" [Slovník českých filosofů, Brno: Masarykova univerzita, 1998].

З точки зору типології, "Словник чеських філософів" висвітлює насамперед історію філософів: основна увага приділяється розгляду творчого доробку окремих персоналій. Прикметно, що поряд з іменами найвідоміших чеських філософів – Яна Коменського, Томаша Масарика та Яна Паточки – зустрічаємо імена ректора Празького університету, теолога і проповідника Яна Гуса, логіка та математика Бернарда Больцано, історика Франтішека Палацького, письменників Франца Кафки та Мілана Кундери, правознавця та політика Вацлава Гавела.

Запропонований перелік персоналій відображає особливість чеської філософії – її тісний зв'язок з освітою, політикою, релігією, літературою, а також з окремими науками (від історичних до природничих). Філософське мислення в Чехії ніколи не було справою виключно професійних філософів: тематичні горизонти чеської філософії впродовж сторіч формувались не лише філософами в академічному розумінні цього слова, а й теологами, письменниками, науковцями, митцями, які здійснили відчутний вплив на домінуючі філософські тенденції свого часу. Їхня творча спадщина, будучи невичерпним джерелом для чеської культури, стала вагомою складовою європейського інтелектуального простору.

Водночас, у словнику окрім чеських філософів представлені німецькі, польські, українські та російські філософи. Йдеться, зокрема, про тих, хто або народився, або жив і працював у певний час на теренах Чехії. Завдяки даному підходу авторам вдається виявити як сформувалась чеська інтелектуальна традиція. Чехія, як центральноєвропейська країна, завжди знаходилась на перетині різних традицій: її культурний розвиток визначався наближеністю до найбільших центрів інтелектуального життя Європи.

Отже, виступаючи як предмет історико-філософського дослідження, "Словник чеських філософів" відкриває можливість крізь призму історії філософів виявити практичну спрямованість чеської філософії, її специфічну пов'язаність з іншими сферами духовного життя.

Олена Власова
vvalit@ukr.net

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКУСІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Демократизація сучасної освіти передбачає широке застосування комунікативних практик у викладанні та освоєнні студентами навчальних курсів. Представлені у спеціальній літературі дискусійні методи навчання логічно об'єднати у три великі групи (методи групової дискусії, мозковий штурм та кейс-метод), кожна з яких може бути охарактеризована з точки зору особливостей методики їх застосування на заняттях з психології та інших дисциплін.

Найбільша група – це метод групової дискусії у його численних різновидах. Групова дискусія є методом організації сумісної комунікації учасників в інтересах інтенсивного і продуктивного розв'язання групової задачі. Цей метод прийшов в навчальний процес з історії науки і є різновидом суперечки, що розуміється як зіткнення думок, позицій, в ході якого кожна сторона відстоює власне розуміння проблеми та намагається спростувати аргументи іншої сторони.

Психологічно, метою суперечки може бути пошук істини або перемога людини. При цьому можуть використовуватись коректні (логічні, морально прийнятні аргументи) і некоректні комунікативні засоби (аргументи до публіки, до особистості, до мас, до аргументу опонента, до пихи (прихвалити, щоб прийняв), до авторитету (як казав..., писав...), посилення на незнання певних фактів, які важко перевірити та ін. Відповідно до таких критеріїв як єдність – розбіжність цілей та коректність-некоректність прийомів виокремлюються наступні види суперечки: полеміка, дискусія, еклетика, софістика.

Дискусія – це суперечка, спрямована на досягнення істини лише коректними прийомами. Полеміка – суперечка, спрямована на перемогу, в якій використовуються лише коректні прийоми. Еклетика – це супереч-

ка, метою якої є досягнення істини, при використанні некоректних прийомів. А софістика – є суперечкою, спрямованою на перемогу, в який використовуються як коректні, так і некоректні прийоми.

Таким чином, продуктивна суперечка – це особливий тип колективної інтелектуальної діяльності, опанування якою є важливою складовою освітньої соціалізації сучасної людини, особливо в період її навчання у вищій школі.

Svetlana Vorobjova
cherbourg@mail.ru

COMMUNICATIVE PREFERENCES OF THE COURSE OF LOGIC AT THE FACULTY OF PHILOSOPHY OF THE BELARUSIAN STATE UNIVERSITY

The curriculum of the course "Logic and Communication" (100 hours) includes three basic stratagems of teaching: "the student must know", "be able", "master". To correlate stratagems and learning outcomes, factors of the influence of culture on the ability to think and reason are identified and justified.

Semiotic differentiation of signs-copies, signs-indexes and signs-symbols is aimed at distinguishing images, connections and symbolism in communication as a way of thinking. Formalization is interpreted as recognition of the logical structure of reasoning and its constants (functors) and variables (utterances and names). The essence of variables in logical relationships is revealed in the cross-cultural context of personal epistemology. Teaching symbolic logic involves the immersion in the virtual space of ideas. Critical thinking is recognized as the leading competence that can generate and constructively connect ideas based on two fundamental ways of actualization: convergent (the extraction of coded information) and divergent (search for alternatives) operations. Logical inference is defined as a monotonous way of representing knowledge, argumentation as a process of self-organization of knowledge, based on taking into account its cross-cultural parameters (non-monotonic communication conditions). Separation of symbolic structures of knowledge is necessary to differentiate opinion (knowledge that is accessible only to an individual) and a point of view (a proposition that is disclosed in the system of relations to other propositions).

The key terms in the study of the behavior of the argumentation agent are the argumentatio field, the goals and shares of the argumentation agents, their logical relationships. The factors of the outcomes of argumentation are revealed in the context of the distinction between sophistic (prejudiced and biased) and critical thinking. Logical analysis of argumentation is combined with its cross-cultural analysis, which includes recognition methods and ways of interpreting differences in a heterogeneous communication environment and in cognitive reasoning mechanisms.

Tatiana Vroublevskaya-Toker
tvrouble@gmail.com

LOGIC FOR STUDENTS MAJORED IN LAW: PECULIARITIES OF TEACHING

Students majored in law usually have the cognitive request for the course of Logic such as to cope with the logical principles as the essential component of laws. So the content of the course of Logic is focused on detailed study of propositional logic, syllogistic logic, arguments and inferences, meaning and definition, inductive reasoning and analogies. In each part the attention of students is centered on the issues connected with their professional education. Thus, in the propositional logic students study the essence and logical significance of connectives as structural elements determining the meaning of legal norms, as well as the relation of implication as the basis for the derivation of certain legal norms. The questions of meaning and definition are studied in the context of structure and characteristics of the terms, the ways of creating new terms, as well as methods of classification (typology) and definition as main methods of terminological work of a lawyer are also considered. In syllogistic logic and in the theory of arguments and inferences the central place is given to the methods and rules of direct and indirect proof and refutation. Among the inductive arguments analogies are preferred, since this method, in particular – a strict analogy, is widely used in legal practice, for example, in the analogy of law.

A significant part of the course became a work with specific legal norms and definitions. On the one hand, it confirms the interdisciplinary status of Logic, and on the other hand it improves special legal knowledge. The purpose of this work is to study the logical approach to the interpretation of law.

The development of the university course of Logic for students majored in law goes along with the deepening into the legal sphere. Students increasingly require the specific professional content of their studies in Logic.

Natalia Viatkina
nviatkina2002@yahoo.com

DEFERENCE AS ANALYTIC TECHNIQUE AND PRAGMATIC PROCESS

The goal of this paper is to consider what is determining the deference in cases with inaccurate and untested knowledge. Deferential concept is a sort of concept which people use a public word without fully understanding what it typically entertains (Recanati, F. "Modes Of Presentation: Perceptual vs. Deferential", 2001). What happens on the level of the everyday use of language?

There is a link between social stimulations to certain use of words, social learning, different "encouragements for objectivity", leading to correcting of everything that is not consistent with the generally accepted use of words and meanings (Quine. Word and Object, 1960) and the deference, revealing

the chain of these uses, distortions, refinements, leading to some problematic beginning of use of the term.

When a philosopher is performing a conceptual analysis, and affirming the causal relationship does not care about analysis of the cause, but relies on the specialists, we say such a philosopher applies the analytic technique of 'Grice's deference' (Cooper, W. E. "Gricean Deference".1976). This technique allows the philosopher to be free from any responsibility for the nature of the causes. From this point of view, the philosopher at a certain point in his analysis defers to a specialist in the relevant science, competent to talk about the causal relationships.'Deferentially' means relying on someone's thought, knowledge.

Being a pragmatic process, deference is responsible for the lack of transparency in meta-representations (Recanati, op.cit.). So, what determines deference lies in basic concepts of the theory of opacity, in meta-representations, and in mechanism of the deference in connection with the opacity and meta-representations. The last, but not least, in this sequence is the use of the mechanism of deference to problems with imperfect mastery and unconsciously deferential thoughts (Fernandez, N.V. Deferential Concepts and Opacity).

Наталія Гайдич
Ler4onok15@ukr.net

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Сучасні глобалізаційні процеси ставлять перед суспільством потребу у формуванні відповідних умов індивідуального розвитку людини, її соціалізації, створенні нової інтелектуальної стратегії. Доцільність вироблення нових інтелектуальних стратегій зумовлює необхідність докорінного перегляду теоретичних уявлень про саму людину, виведення на новий рівень вивчення людини, її інтелектуальних перспектив.

Нові підходи у визначенні інтелекту більшою мірою зорієнтовані на прагматичному ракурсі його осмислення і зміщують вектор розуміння з формату суто спадкового явища до інформаційного потенціалу особистості (Г. Гарднер, Д. Гоулман і ін.). Дані інтелектуальні стратегії заперечують наявність єдиного вектору розвитку пізнання, вказуючи на конституювання знання через множинні підходи.

Такі варіанти в розумінні інтелекту в науковій літературі викликали і критичні зауваження, що апелюють до відсутності чіткого визначення самої природи множинних інтелектів. На думку М.Андерсона, індивідуальні відмінності в інтелекті визначаються саме різними механізмами опрацювання інформації.

Однак, велике значення в розвитку інтелекту, на думку багатьох науковців, відіграє критичне мислення. Д.Халперн вважає критичне мислення можливістю мислити більш продуктивно, а оволодіння критичним

мисленням, забезпечує шлях до поставленої мети. Розвиток критичного мислення є курсом на вдосконалення мисленнєвих здібностей через засвоєння таких навичок, які характерні для ясного, точного, цілеспрямованого розмірковування. Використання критичного мислення реалізує практичне виконання абстрактно поставленого завдання.

Отже, вищенаведені теорії намагаються запропонувати нові вектори в розумінні інтелекту, які виникли як реакція на проблеми, в першу чергу у освітній політиці. Окрім того, і на сьогодні немає усталеної визначеності у теоретичних підходах, а також у термінології, в розумінні природи і реалізації інтелекту як такого, напрямку, формату та цілі в побудові нових інтелектуальних стратегій.

**Інна Голубович,
Микола Барба,
Катерина Моцаренко**
golubinna17@gmail.com

ЛОГІКА У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ДОСВІД ОСВІТЬОГО ПРОЕКТУ "INTELLECTUARIUM"

Логіка як академічний курс, на жаль, фактично зникла з навчальних програм нефілософських спеціальностей українських вишів. Однак потреба у більш-менш системно організованих логічних знаннях, уміннях і навичках логічного та критичного мислення відчувається досить гостро. Про це свідчать численні семінари, тренінги, майстер-класи, школи, широко представлені у публічному освітньому просторі. Своє місце у цьому розмаїтті прагне зайняти освітній проект "Intellectuarium" (Одеса), що діє за підтримки філософської спільноти України (науково-просвітницька суспільна організація "Одеська гуманітарна традиція", Український філософський фонд). На даний момент можемо підсумувати досвід активної дворічної діяльності проекту: було представлено програму "Практична логіка та механізми мислення", цикл лекцій "Де ж логіка?", отримано грант міжнародної єврейської студентської організації "Hillel" на проведення курсу "Основи критичного мислення" тощо. На ринку публічних просвітницьких навчальних проектів, в тому числі орієнтованих на логіку, теорію та практику аргументації, критичного мислення багато сумнівних пропозицій розрекламованих тренінгів, псевдонаукових семінарів, спікерів тощо. "Intellectuarium" у цій ситуації прагне виконувати роль своєрідного медіатора між академічним, університетським підходом до викладання логіки та близьких до неї дисциплін та запитам публічної сфери. Крім того, наш проект здійснює соціогуманітарний моніторинг затребуваності навичок раціонального, критичного мислення у суспільстві. З іншого боку, це дослідження того, наскільки профе-

сійне філософське співтовариство на локальному регіональному рівні здатне виконувати одне із головних завдань, висловлених у Паризькій декларації ЮНЕСКО щодо філософії (1995): "...діяльність філософування...намагається робити якнайчіткішими точні дефініції використовуваних понять, перевіряти коректність міркувань, уважно вивчати аргументи інших...".[Голубович І. В. *Intellectuarium*: перші кроки. Філософська думка.2017.№ 4. С.98-10]

Наталія Гончарова
vchen@ukr.net

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У ВИКЛАДАННІ ЛОГІКИ МАЙБУТНІМ ЮРИСТАМ

У період загальних реформ, що стосуються і освітньої, і правової сфери держави, викладачам суспільно-гуманітарного циклу доводиться долати серйозні проблеми задля вирішення одного з найважливіших завдань вищої освіти: формування у майбутніх правників широкої соціально-гуманітарної ерудиції та вироблення вмінь і навичок щодо орієнтування у загальному масиві інформації. Вирішення цього завдання неможливе без базових знань з логіки, оскільки саме формальна логіка задає загальні схеми раціонального міркування. Однак під час викладання логіки майбутнім юристам викладач стикається з комплексом об'єктивних і суб'єктивних утруднень: недостатнім обсягом навчального часу, непризвичаєністю недавніх школярів до системи викладання у вищій школі, негативним ставленням до логіки як до непрофільного предмету. Подоланню таких утруднень сприяє використання збалансованої системи інтерактивних методик: фронтальних бліц-опитувань, експрес-контрольних, "навчальних змагань", роботи по малих групах.

Під час фронтальних бліц-опитувань всі учасники семінару по черзі відповідають на поставлені питання чи наводять приклади по визначеній темі. Дуже важливо створити і підтримувати змагальний настрій серед учасників, щоб студенти не просто чекали своєї черги відповісти, але й уважно слухали один одного, відмічали і виправляли допущені помилки.

Експрес-контрольні роботи тривають від 5-ти до 10-ти хв. За вказаний час необхідно вирішити невеличке завдання (написати формули силогізмів та придумати відповідні приклади, або за допомогою кіл Ейлера показати відношення між поняттями). Оцінка виставляється за результатами 3-х робіт. Навчальне змагання полягає в тому, що дошки викликають двох студентів, яким дається однакове за змістом завдання; студент, який першим правильно виконав завдання отримує оцінку на 0,5 бала вище. Робота по малих групах передбачає поділ на групи по 4-6 осіб, кожна з яких отримує завдання, час на його викори-

стання і час на відповідь від усієї групи. (Наприклад, у темі "Логічні основи аргументації" групі дається завдання спільно підготувати, а потім озвучити текст, визначивши у ньому головну тезу). Зазначені методи навчання довели свою ефективність як для стаціонарної, так і для заочної форми навчання.

Дарина Грабенко
tuuuuj@gmail.com

ГОЛОВНЕ В ЛОГІЦІ: ЇЇ МАСШТАБ ТА МЕЖІ

Хронологічно логіка як самостійна галузь розумової діяльності, як і вся рефлексія розумової діяльності узагалі, – це дві з половиною тисячі років: час від Парменіда і Зенона Елейського. Визначившись упродовж цього часу як наука про загальнозначущі форми раціонального мислення, методи дедуктивної формалізації змістовних теорій, сучасна логіка як єдина наука складається із безлічі більш-менш загальних логічних теорій, жодна з яких не може претендувати на виявлення логічних характеристик мислення в цілому. Проте, ця безліч має характер співмасштабності, відтак може розглядатися як єдність, що проявляється в тому, що кожна з окремих "логік", котрі входять до неї, є формами інтерпретованого логічного обрахунку, котре будується відповідно до певних принципів, загальних для всіх обрахунків. Для кожного конкретного обрахунку важливе значення має питання про його несуперечність, повноту, можливості розв'язання тощо. Між різними логічними теоріями є певні логічні взаємозв'язки: одні теорії можуть бути еквівалентними іншим теоріям, бути їхнім узагальненням або окремим випадком. Але вони не можуть суперечити одна одній, оскільки це нелогічно.

Головними розділами сучасної логіки є логіка висловлювань, логіка предикатів і металогіка, котра, в свою чергу, поділяється на три частини: логічну семантику, логічний синтаксис і логічну прагматику. Залежно від визнання або заперечення тих чи тих фундаментальних логічних принципів (принципу виключеного третього, принципу взаємозамінюваності та ін.) у кожному розділі наявні логічні теорії класичного напрямку, що у сукупності утворює сучасну або класичну логіку, або сучасну некласичну логіку: (багатозначна логіка, інтуїціоністська логіка, паранесуперечлива логіка та ін.), хоча і тут існування некласичної логіки до певної міри може здаватися нелогічним.

Залежно від акценту на тих або тих конкретних поняттях, відносинах і методах в рамках кожного напрямку розрізняють модальну логіку, логіку класів, логіку відносин, вірогідну логіку, епістемічну логіку, теорію логічного проходження та інші логічні теорії, що мають як класичні, так і некласичні варіації, при цьому залишаючись в рамках центрального предмета для роботи – форм мислення. Коли логіка починає виступати

методику власного існування як окремої дисципліни, вона ризикує перетворитися на свою протилежність, оскільки відомо, що будь-що, доведене до логічного кінця, перетворюється на протилежне і починає спрацьовувати зі зворотнім знаком. Отже, межа головного в логіці – її внутрішня логічність, що може бути лише стрункою, не забарвленою різними новомодними словами із сумнівно хитким мисленнєвим сенсом.

Marya Dzisko-Scumann
mdzisko@gmail.com

LOGIC AND ITS IMPORTANCE TO THE CORE COMPETENCIES DEVELOPMENT

Modern system of higher education involves the development of specialist competence profile, which includes a certain set of the core competencies. The set of the core competencies consists of operational competencies (skills) and expertise knowledge.

The core competencies are not only a system of knowledge and skills, but also the person's ability to apply knowledge and skills for the effective solution of the problem (issues) in an individual practical case. It is mainly formed on the basis of operational competencies that include algorithms and strategies of cognitive activity. These algorithms and strategies contribute greatly to expertise knowledge development (knowledge competencies) not only within the educational institutions, but also by ongoing education, thereby realize the conception of self-education and professional self-actualization.

Logic and related courses are essential means for the developing and improving operational competencies. Since the core of any operational competence is the ability to apply skill to solve practical problems, the logical skills can be used as the most common intellectual tools that are applicable in any professional field. Thus, logical skills are metasubject base for the development of domain expertise and realization of the subject operational competencies.

General logic course can be teach for students of all specialities, while the specificity of the professional expert area may be the reason for additional related courses that form special subject operational competencies. So, for example, for professionals whose work is connected with people (teachers, managers, journalists), the courses on informal logic or argumentation theory would be very useful and effective because they provide development of communicative competencies.

ЛОГІЧНИЙ МЕТОД У ФІЛОСОФСЬКІЙ СИСТЕМІ В.М.КАРПОВА

Розв'язок питання щодо значення логічного методу в системі філософії В.М.Карпова пропонується через аналіз його праці "Вступ до філософії". Система для В.М.Карпова є способом "взаємного поєднання пізнань" [Карпов В.Н. Сочинения: в 3-х т./ ред. Мозговая Н.Г., Волков А.Г., авт. вступ. ст. Поперечная Г.А. – Мелитополь: Издательский дом Мелитопольской городской типографии, 2013. – Т.1.: Введение в философию.,68] в одне ціле. Але з таким розумінням системи в будь-якій науці визначається лише форма цілого, а не зміст. У філософії ж, на думку В.М.Карпова, увага має звертатися більше на відповідність вчень одне одному та їхню сумісність в одному й тому ж "організмі науки" [Карпов В.Н. Сочинения: в 3-х т./ ред. Мозговая Н.Г., Волков А.Г., авт. вступ. ст. Поперечная Г.А. – Мелитополь: Издательский дом Мелитопольской городской типографии, 2013. – Т.1.: Введение в философию.,68].

Таким чином, філософія навіть у не логічному викладі не втрачає своє цілісне значення. Але, звертаючись до реальності, філософія більшою мірою наслідує логічний метод, тобто "при викладі її [філософії] звертається увага не лише на органічне співвідношення або реальну відповідність окремих пізнань, але й на логічну залежність їх" [Карпов В.Н. Сочинения: в 3-х т./ ред. Мозговая Н.Г., Волков А.Г., авт. вступ. ст. Поперечная Г.А. – Мелитополь: Издательский дом Мелитопольской городской типографии, 2013. – Т.1.: Введение в философию.,69]. Ціль застосування логічного методу в тому, щоб філософія розумілася ясніше, адже наш розсудок сприймає легше те, що викладено логічними шляхами. Отже, мета полягає у чіткій та ясній формі, через яку краще схоплюється зміст. В.М.Карпов виокремлює два шляхи застосування логічного методу для пізнання істини: 1. прийняття окремих елементів знання та їх узагальнення в логічне ціле (синтез); 2. прийняття цілого та його поділ на окремі елементи (аналіз). Науковець не дає чіткої відповіді на питання, чи є логічний метод абсолютним необхідним для викладу філософії, але підсумовує: "наша філософія ще в дитинстві та потребує ланцюжок логічний" [Карпов В.Н. Сочинения: в 3-х т./ ред. Мозговая Н.Г., Волков А.Г., авт. вступ. ст. Поперечная Г.А. – Мелитополь: Издательский дом Мелитопольской городской типографии, 2013. – Т.1.: Введение в философию.,70]. Таким чином логічна метода, як фундамент великого наукового спорудження, все ж необхідна для побудови цілісної науки. Підсумовуючи, можна сказати, що у філософській системі В.М.Карпова значення логічного методу полягає у його базисній функції. Через чітку та ясну форму науки вивчення, дослідження та розвиток її змістовного наповнення буде продуктивнішим.

Наталія Ємець
yemets2014@gmail.com

ПОБУДОВА АРГУМЕНТАЦІЇ: УНІВЕРСАЛЬНІ Й КОНТЕКСТУАЛЬНІ СПОСОБИ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВИСНОВКУ

Вміння будувати аргументовано обґрунтовані міркування є одним з необхідних компонентів загальної культури людини. У широкому значенні аргументація являє собою обґрунтування певного положення з метою переконання в його істинності, а це, в свою чергу, передбачає застосування, поряд з його логічними, мовних, емоційно-психологічних та інших позалогічних методів і прийомів переконуючого впливу.

Аналізуючи побудову аргументації, слід розвести поняття "аргументація" і "доведення". Дослідники наголошують, що за змістом поняття "аргументація" є значно багатшим, ніж поняття "доведення". У доведенні ми ставимо за мету – безпосереднє встановлення істинності висунутої тези. Аргументація ж передбачає ще й обґрунтування доцільності прийняття даної тези, показ її важливого значення у певній життєвій ситуації [Гетьманова А.Д. Учебник по логике. 3-е изд. – М.: ЧеРо, 1996. – С.180]. Крім цього, в аргументації "аргумент" розуміється ширше, оскільки включає не тільки аргументи, що підтверджують істинність тези, але й аргументи, що вказують на необхідність його прийняття, його переваги відносно інших подібних тверджень, пропозицій. О.Д. Гетьманова наголошує, що аргументи в процесі аргументації набагато різноманітніші, ніж у процесі доведення.

Процес аргументації в теорії аргументації розглядається дослідниками за трьома різними позиціями, що доповнюють одна одну: під кутом зору мислення, людини та суспільства, історії [Ивин А.А. Логика. – М., 2001. – С. 255-256].

Визначальним напрямком аналізу аргументації у площині мислення є опис способів обґрунтування та раціоналізації описових і оцінних тверджень. Серед цих способів – не лише такі традиційні універсальні, як дедуктивне виведення та індуктивне підтвердження висновків, а й контекстуальні способи обґрунтування, подібні до посилань на інтуїцію, традицію і практику [Щербина О.Ю. Логіка для юристів: Курс лекцій. Вид. 2-ге, допов. і перероб. – К.: Юридична думка, 2004. – С.181].

Особливо доцільним використання такого обґрунтування є в практичній аргументації, зокрема, у судовому процесі. Юридичні доведення відрізняються від логічних вже тому, що в них фігурують речові докази, свідчення, дані експертиз тощо, котрі, з точки зору логіки, є контекстуальними підтвердженнями. З них не можна отримати дедуктивного висновку. Тому судове доведення слід розглядати як особливий спосіб аргументації, в якому всі зібрані і строго регламентовані процесуальними нормами дані використовуються для обґрунтування рішення, що виноситься судом.

Та незважаючи на те, що юристи переважно зосереджені на практичній стороні доведення, яка пов'язана зі встановленням істинності фактів, свідчень, аргументів і т.п., вся їх діяльність ґрунтується на принципах і правилах раціонального мислення.

Алан Жангожа
alan.zhangozha@gmail.com

СИСТЕМИ, ПОБУДОВАНІ НА ЗНАННІ ТА НЕЧІТКА ЛОГІКА У ВИКЛАДАННЯХ КУРСІВ З ЛОГІКИ

Читаючи спецкурс з логічного аналізу та моделювання аргументації звертаються до основ нечіткої логіки. Нечітка логіка являє собою набір нестрогих правил, які для досягнення мети можуть використовувати інтуїцію, гіпотетичні міркування, експертні оцінки. Системи, побудовані на знанні – вид інтелектуальних систем, які, у свою чергу, використовують штучний інтелект. Системи, побудовані на знанні прийнято розрізняти на 1) системи, побудовані на знанні; 2) експертні системи, на знанні--; 3) експертні системи, побудовані на знанні [В. Круглов, М. И. Дли, Р. Ю. Голунов. Нечеткая логика и искусственные нейронные сети. – М.: Физматлит, 2000. – 224 с; Barr, A. and Feigenbaum, E. A. (ed.). 1981. *The handbook of artificial intelligence*. Addison Wesley Publishing Company].

Будь-який фрагмент природної мови являє собою ланцюжок пов'язаних термів, значень. Для того, щоб розуміти ці зв'язки необхідно знання правил використання мови, що використовується (граматичні правила, правила синтаксису, семантики та ін.). Обробка природної мови, побудованої на знанні (KB-NLP – Natural Language Processing), залучає бази знань (KB – Knowledge base). Подібно до того, як мови програмування використовують бази даних (Java – Kotlin, Python – NumPy). KB-NLP пов'язує себе з методами для отримання і представлення знань, а також для вирішення проблем неясності. Проте не завжди необхідно використання баз знань. Якщо термін не полісемантичний, можливо не використовувати зазначених. Також, при наявності слів-індикаторів, бази даних можуть не використовуватися. Використання баз знань, якщо б йшлося про все різноманіття природної мови, помітно заповільнить процес обробки мовленнєвих конструкцій, тому прийнято залучати спеціальні бази знань, відповідно до вимог. Це зменшує коло пошуку у системі. Наприклад, можливо подати такі кроки NLP стосовно висловлювання "Допоможи мені знайти ключ на 21".

- 1 Визначення елементів мовної конструкції (речення).
- 2 Робота з елементами, що можуть мати різні значення. Наприклад, "ключ від сейфу", "ключ для програмного забезпечення", "ключ як інструмент", "ключ до відповіді".
- 3 Вибір та підключення бази знання.
- 4 Результат (отримання подібних значень з бази знань).

NLP, таким чином, являє собою пошук та обробку рішень. Застосування знання може бути розглянуто як вибір можливих рішень. Відповідно до конструкції NLP може визначати подальші варіанти розвитку міркувань.

Дослідження даної проблематики можуть бути значущими для галузей комп'ютерної лінгвістики, логіки, теорії аргументації, когнітивних наук.

Tatiana V. Zhmakina
tzhmakina@inbox.ru

STAGES OF THE FORMATION OF THE PRAGMA-DIALECTIC THEORY OF ARGUMENTATION

The pragma-dialectical theory of argumentation developed in Amsterdam by Frans van Eemeren and Rob Grootendorst combines a dialectical and a rhetorical perspective on argumentation. The research team was later extended with Peter Houtlosser, Bart Garssen, Francisca Snoeck Henkemans, Eveline Feteris, Agnès van Rees, and others. As van Eemeren and Grootendorst explain in *Speech Acts in Argumentative Discussions* [Eemeren, Grootendorst, 1984], pragma-dialecticians view argumentation as part of a discourse aimed at resolving a difference of opinion on the merits by testing the acceptability of the standpoints at issue. The dialectical dimension of the approach is inspired by normative insights from critical rationalism and formal dialectics, and the pragmatic dimension by descriptive insights from speech act theory, Gricean pragmatics, and discourse analysis.

The pragma-dialectical theory introduces the four-stage ideal model of critical discussion any argumentative discourse must pass through to resolve a difference of opinion on the merits by a critical exchange of speech acts and provides the standards of reasonableness for critical discussion. Any violation of any of the rules for critical discussion, in whatever stage it occurs, is fallacious.

The gap between dialectic and rhetoric was bridged by introducing the concept of strategic manoeuvring [van Eemeren, Houtlosser, 2010] that represents the second nascent stage of the development of the pragma-dialectics. Strategic manoeuvring refers to the efforts arguers make in argumentative discourse to reconcile aiming for rhetorical effectiveness with maintaining dialectical standards of reasonableness.

At the current stage of the development it is topical to extend and enrich the pragma-dialectic theory of argumentation regarding new demands of the society, that, for sure, will allow to get more profound insights in the so-called "argumentative reality" and could mark the formation of the third nascent stage of the development of the pragma-dialectical theory of argumentation.

Олеся Загудаєва
olesya2013@gmail.com

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ ЮРИСТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сьогодні важко переоцінити важливість уміння аргументовано та чітко відстоювати свою точку зору, а для юриста це риса, яка є показником його професійного рівня, не залежно від його сфери діяльності. Навчання цьому вмінню важливе так само, як і вивчення законів. Про це зазначають не лише логіки, але й самі юристи. Так, у статті "Логіка для студентів-юристів. Як мислити як юрист" старшого судді окружного суду США Р.Д.Алдисорт та двох помічників судді С.Клоуні та Д.Д.Пітерсона сказано, що "залишити студентів-юристів без законів логіки схоже на те, щоб попросити їх спроекувати ракету без знання законів фізики" [Aldisert R.J., Clowney S., Peterson J.D. Logic for law students. How to think like a lawyer // University Of Pittsburgh Law Review. – Vol.69, №1. – 2007. – с.100-122] Вони наголошують на важливості для юристів не лише працювати з дедуктивними та не дедуктивними міркуваннями, але й вмінні вирізнити їх із загального тексту. Інший бік навчання логіки для юристів висвітлює професор Юридичної школи в Мейконі Лінда Бергер, яка звертає увагу на роль риторики у вихованні професійних юристів. Вона вважає, що вивчення риторики дозволить покращити не лише вміння захищати свою точку зору, але й адаптувати закони до конкретного юридичного випадку [Linda L. Berger. Studying and teaching 'law as rhetoric': A place to stand // Legal Writing. – 2010. – №3(vol.16). – p.3-64]. У курсі, описаному в цій статті, Л.Бергер зазначає, що поруч із розглядом класичних аристотелівських силогізмів та класичних методів переконання, студенти вивчають роботи з риторики С.Тулміна, Х.Перельмана та Л.Ольбрехт-Тітеки. У Правовій школі Болонського університету існує курс "Логіка та юридичне мислення", де вивчають філософські та логічні питання права (поняття істини, об'єктивізм, релятивізм, істина та правдоподібність, когнітивні помилки, реальна істина та юридична істина, аргументи та помилки тощо).

Попри те, що не в усіх юридичних навчальних закладах існує окремий курс логіки, аргументи, наведені як практикуючими юристами, так і викладачами освітніх закладів за необхідність вивчення логіки юристами є переконливим свідченням необхідної складової логіки в освітній програмі юристів.

Ірина Іванова
ivanova_ii@mail.ru

ПРЕДМЕТ ЛОГІКИ У СЛОВНИКАХ ТА ЕНЦИКЛОПЕДІЯХ: РОСІЙСЬКОМОВНА ПРОФЕСІЙНА ЛІТРАТУРА ХХ ст.

Предмет науки найкращим чином фіксується у відповідній довідково-енциклопедичній літературі. Що стосується логіки, то в російськомовних словниках, енциклопедіях і довідниках ХХ-го століття визначення її предмета зафіксовано у 32 джерелах. Серед них 26 належать до робіт філософської проблематики і шість – до словників власне логічної.

Першим російськомовним словником з філософії є "Філософський словник логіки, психології, етики, естетики та історії філософії" під редакцією Е.Л. Радлова (1911), а першим в російськомовній та, можливо, загальносвітовій академічній практиці власне логічним словником – "Введення в логіку" Н.І. Кондакова (1967). При цьому "Філософський словник" Е.Л. Радлова практично не вплинув на подальшу довідково-енциклопедичну літературу філософського профілю (направду подібний вплив створили видані у 1939-1954 "Короткі філософські словники" під редакцією М. Розенталя і П. Юдіна), між тим як "Введення в логіку" Н.І. Кондакова було покладено в основу подальших "Логічних словників-довідників" (1971, 1975), рівних яким за масштабністю не створено досі.

Підсумовуючими, ХХ-те століття довідково-енциклопедичні джерелами філософського профілю стали чотири томна "Нова філософська енциклопедія" (2000-2001), "Всесвітня енциклопедія: Філософія" під редакцією А.А. Гріцанова (2001) і сьоме видання "Філософського словника" за редакцією І.Т. Фролова (2001), а таким джерелом власне логічної проблематики – "Словник по логіці" А.А. Івіна і А.Л. Никифорова (1997).

Визначення логічного предмету у філософських словниках змінювалися від "Формальна логіка – вчення про закони людського мислення, що відриває дослідження цих законів від природи" (1939) до "Логіка – наука про закони, форми і прийоми інтелектуальної (розумової) пізнавальної діяльності", "Формальна логіка – наука, що виявляє, фіксує і описує норми правильних міркувань" "Логіка – комплексна наука про форми (структури), закони і принципи правильного мислення (міркування), збільшення знання і умов його істинності"(2001). У логічних словниках динаміка була такою: від "Логіка – сукупність ряду наук про закони і форми мислення, про методи пізнання та умови його істинності" і "Формальна (традиційна) логіка – наука про закони вивідного знання, про закони зв'язку думок (суджень і понять) в умовиводі і правилах доведення"(1967) до "логіка, або: Формальна логіка, – наука про закони й операції правильного мислення"(1997).

Михайло Кириченко
mskiri4@gmail.com

"СПЕКУЛЯТИВНИЙ РЕАЛІЗМ" – САМО-ЦИКЛІЧНА ЛОГІКА ГІСТЕРЕЗИСУ ТОТАЛЬНОСТІ МОДЕРНИХ СТРАТЕГІЙ ФІЛОСОФУВАННЯ?

Спекулятивний матеріалізм як те, що відбруньковалось від відпочатково – спекулятивного реалізму є звинувачуваним в цілому ряді протиріч, в тому ж рахунку, і у відсутності новизни. Новизни, яка шляхом самопризначення встановлюється спільнотою спекулятивних реалістів по відношенню до самих себе. Це встановлення знаків, які б вказували споживачеві об'єктно орієнтованої філософії на її новизну спершу через присвоєння оригінальних назв, таких як вже зазначені, а також інших, таких як, наприклад, об'єктно орієнтована онтографія.

Ми маємо розглянути так наново означені філософії по суті, і, за змістом текстів, зможемо надати дійсну відповідь щодо реальної новизни. В тексті вільно виявляється цілий ряд історико-філософських паралелей, частину з яких автори і не заперечують. Грехом Харман признає себе "учнем Гайдеггера" та "послідовником Гуссерля". В твердженні Квентіна Мейясу і Г. Хармана щодо об'єктивного, незалежного від сприйняття людини – існування світу об'єктів – прозоро читаються лєнінські "філософські" мотиви. Незалежна і водночас необхідна взаємодія об'єктів чітко асоціюється з "діалектикою в природі" Енгельса.

Спекулятивний реалізм позиціонує себе як нову метафізику, яка, тим не менше (за А. Тоскано), має ознаки реалізму універсальї, логічно тотальністю, що покладає себе самостійно існуючою, вона трансформує себе в суб'єкт і некритично ототожнює і змішує себе з частковим (одичним), перетворюючи останнє, тобто дійсний суб'єкт реальності у власний предикат або прояв...

Наталія Клішевич
klishevich.natali@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

У системі сучасної вищої освіти протягом тривалого часу відбуваються зміни і пов'язані вони передусім з об'єктивними причинами.

По-перше, це зміна статусу освіти. Ринок освітніх послуг – стійкий термін для системи освіти. Ринок висуває до молодих фахівців жорсткі вимоги: вища освіта, знання іноземних мов і фахова спеціалізація. Всі хочуть отримати готового фахівця під абсолютно різні завдання.

Проблема підготовки фахівців майбутнього актуальна для всіх розвинених держав світу. Стрімкий розвиток принципово нових галузей

народного господарства, інформаційно-комунікаційних технологій, виробництва нових матеріалів і продуктів, розвиток робототехніки, космічної галузі змусило зайнятися підготовкою фахівців, здатних успішно впоратись з викликами інформаційного суспільства, рухатись шляхом розвитку компетенцій.

По-друге, це інформатизація освіти.

По-третє, чималу роль серед сучасних тенденцій відіграє інтернаціоналізація освіти.

До 2015 року на шлях інтернаціоналізації та гармонізації систем вищої освіти встали 47 країн. У 1999 році представниками 29 країн було прийнято добровільне рішення брати участь у процесі створення Європейського простору вищої освіти.

Система освіти у кожній окремій країні пов'язана з її суспільно-культурним середовищем і виробничо-технологічною базою, безліччю складних функціональних відносин і залежностей. У сучасності, коли у розвинених країнах практично вирішене питання загальної середньої освіти, а вища стала масовим явищем, зазначені відносини і залежності обґрунтовано зайняли одне з провідних місць серед громадських і державних пріоритетів. Говорячи про інтернаціоналізацію не можна не згадати про масовий характер вищої освіти. Коли освіта стає не тільки масовою, але і загальнодоступною у різних країн, безпосередньо постає питання про якість та ефективність. Поняття ефективності прив'язано до економіки, у межах якої освіта розглядається як ринок освітніх послуг, ну а якість – це безпосередній результат освітньої діяльності, то від чого залежить соціальний, культурний та інноваційний розвиток будь-якої держави. Ідучи шляхом впровадження дорожньої карти, важливо зберегти те краще, що здобула система білоруської освіти за ті не надто тривалі роки власного становлення і розвитку.

По-четверте, це інноваційність освіти, яка в свою чергу тісно пов'язана з поняттям "Університет 3.0" або по-іншому інтеграцією науки, освіти і бізнесу. Інтеграція наукових досліджень в освітній процес сьогодні є тією базовою платформою, на основі якої формуються нові напрями, як в освітній діяльності, так і в науці. У зв'язку з цим сучасний стан і перспективи розвитку соціально-гуманітарної освіти набувають особливої актуальності.

Надія Козаченко

n.p.kozachenko@gmail.com

ПОМИЛКИ ПРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ВИВЕДЕННІ ВИСНОВКІВ З ТЕКСТУ

Важливим проявом логічної культури та критичного мислення є вміння здійснювати аналіз тексту та виводити з нього адекватні висновки. На цьому шляху нас підстерігає ціла низка складностей, пов'язаних не лише з тим, що ми сьогодні перебуваємо в оточенні неякісного та

відверто маніпулятивного інформаційного матеріалу, але й зумовлених притаманними нам похибками інтерпретації. Розглянемо деякі з них.

Про це не йдеться. Помилка такого типу виникає, коли зроблений висновок не передбачається тільки самим текстом, а впливає з додаткових припущень, або відомої читачу інформації. Наприклад: З виразу "Студенти мають вміти здійснювати контекстуальний аналіз" неправомірно робиться висновок, що студенти повинні уважно слухати викладача. Це пов'язані речі, але в даному контексті про це не йдеться.

Хибне неявне припущення. Така помилка виникає, коли при аналізі тексту ми доповнюємо пропущені елементи тексту власними їх варіантами, які не відповідають дійсності або задуму автора. Таким чином можна увести до тексту хибні посилки, означення, способи виведення тощо. Наприклад: З виразу "Планетологи виявили натяки на те, що на Венері існують своєрідні міні-континенти і тектонічні процеси" неправомірно робиться припущення, що люди літали на Венеру.

Перенесення властивості з одного на всіх, з частини на ціле. Помилка такого типу виникає, коли в тексті йдеться про поодинокий випадок (хоча і дуже яскравий), про частину певної множини, що володіє певною властивістю. Та у читача може виникнути враження, що згадана властивість може бути приписана всій множині. Наприклад: з виразу "Наполеон, будучи великим полководцем, при тому був дуже пихатою людиною" робиться висновок, що всі полководці – пихаті.

Виведення оціночних висновків з фактичного матеріалу. Помилка виникає тоді, коли висновки формулюються на основі власного ставлення до тексту, а не на основі тих підстав, які пропонує текст. Так, текст може торкатися болючої теми, або, навпаки, бути нецікавим, що впливає на отримане враження і зроблені висновки. Наприклад: З виразу "Сучасні вчителі у більшості випадків перевантажені паперовою роботою, до того ж вимушені працювати в умовах зміни системи освіти" помилковим буде виводити висновок "вчителі погано вчать дітей". Помилка щодо виведення оціночних висновків найчастіше поєднується з помилкою "про це не йдеться".

Виведення фактичних висновків з оціночних суджень. Помилка такого типу виникає, коли в тексті автор яскраво формулює і аргументує власну думку щодо певної тези, висловлює власне ставлення до неї таким чином, що читач не тільки погоджується з ним, але й приймає цю оцінку як факт. Наприклад: Найчастіше прикладом такої помилки стають висновки глядачів популярних телеканалів та новинних сайтів, які запрошують політичних та суспільних діячів до виступів. У своїх промовах вони найчастіше несхвально оцінюють роботу опонентів, з чого глядач робить висновок, що останні не виконують своїх функцій, при тому, що для такого висновку на основі почутого немає достатньої підстав.

Підміна ідеї тексту власним ставленням або ігнорування ідеї тексту на тлі поширеної думки. Така помилка виникає внаслідок наявної стійкої власної позиції, яка накладається на отриману інформацію і "перекриває" її. Також подібна ситуація виникає, коли аргументативна сила текс-

ту дуже слабка і не перевищує наявні "аргументи" того, хто сприймає текст. Наприклад: "Депутати активно впливають на процес законотворення" на тлі поширеної негативної думки все ж таки не спростовує висновку, що депутати не впливають на цей процес.

Підміна непідтвердженості неможливістю. Наприклад: "До цих пір не існує підтвердження наявності позаземних цивілізацій" може сприйнятися як підтвердження неможливості їх наявності.

Сумнівні посилки. Така помилка виникає, коли текст сам по собі містить сумнівні, або й відверто хибні посилки. Формально висновки можна зробити, але вони не будуть претендувати на істинність. Продуктивно робити висновки з текстів, що містять сумнівні посилки, для того щоб краще показати сумнівність посилки, оскільки часто з таких посилки можна отримати суперечливий або нісенітний висновок. В той час як хибність посилки може бути завуальована колоритом тексту, виведені з них абсурдні висновки, що суперечать, наприклад, відомим даним, підтвердженням тезам, здоровому глузду тощо, можуть яскраво довести неправомірність використання таких сумнівних тверджень. Наприклад: З виразу "Гени, що містяться в продуктах, які ми вживаємо, негативно впливають безпосередньо на наш геном, а генномодифіковані продукти містять гени" очевидно випливає висновок, що вживання ГМО шкідливе, але також випливає висновок, що вживання будь-яких продуктів, що містять гени, також шкідливе, тобто і м'яса, і помідорів, і грибів тощо.

Наталія Колотілова
n_kolotilova@ukr.net

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ З ЛОГІКИ ДЛЯ ФІЛОСОФІВ-МАГІСТРІВ

На філософському факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка для магістрів спеціалізація з логіки запроваджена разом зі спеціалізацією з історії філософії. Проектною групою у складі декана, завідувачів випускових кафедр та членів науково-методичної комісії факультету розроблена освітньо-наукова програма другого рівня вищої освіти на здобуття освітнього ступеню магістра за спеціальністю 033 "Філософія". Ця програма містить обов'язкові та вибіркові компоненти. Серед останніх студентам пропонується зокрема спеціалізація "Історія філософії та логіка".

Власне логічна складова зазначеної спеціалізації передбачає спеціальні курси, що зорієнтовані на поглиблене вивчення як загальної проблематики сучасного логічного знання, так і прикладних аспектів застосування логіки в царині аналізу юридичної аргументації, логічної лексикографії, а також встановлення специфіки логіки в Київській філософській традиції. Варто підкреслити, що спеціальні курси з історико-філософської проблематики гармонійно поєднуються з вказаною логічною складовою спеціалізації,

адже вони спрямовані на логіко-філософські культури Сходу, філософський вимір ідеї університету, історико-філософську лексикографію.

Обов'язковими компонентами програми є асистентська та науково-дослідна практики. Під час першої студенти розвивають та вдосконалюють навички викладацької роботи, необхідні при майбутньому працевлаштуванні в освітні заклади. Під час другої студенти пробують себе в написанні наукових статей за сучасними вимогами до робіт подібного типу. Зазначимо, що успішне опанування спецкурсів якраз і надає можливість вибору царини подальших наукових пошуків майбутніх фахівців, в якій вони на рівні магістратури готують наукову статтю. У свою чергу, це виступатиме підґрунтям для продовження навчання на третьому (докторському) освітньо-науковому рівні вищої освіти.

Anatoliy Konverskiy
dean.phd.univ@gmail.com

EXPLANATION AS A FORM OF ARGUMENTATION

Explanation – the form of argumentation, which gives such characteristic of the thesis, as "apodicticity".

Apodicticity as a general scientific phenomenon can be defined as follows: apodicticity is a synthesis, the unity of truth and necessity.

Apodicticity is transferred from the explanans (the initial, explaining knowledge) to the explanandum (the subsequent, explained position, thesis) as a rule, with the help of a deductive-nomological explanation.

The deductive-nomological explanation is effectively used in explaining natural facts and events. This is due to the fact that explanans in this explanation includes not only the law of nature, which determines the nature of the required explanation, but also a number of individual statements describing the conditions of this law.

With this understanding of the nature of the deductive-nomological explanation in the role of explanandum can be not only individual facts, events, but also laws, fragments of theory, and even theories.

But if the sphere of application of the deductive-nomological explanation has Nature science, then in the field of Social science and Humanities uses a rational explanation and teleological explanation.

A rational explanation is used in those cases when it is required to show the rationality of the actions of historical personalities, the actions of the strata of the population, of social forces. Namely, when it is required to explain the major socio-historical events: wars, revolutions, insurrections, ruin of states, etc.

In this explanation, the explanans is represented by the law of social development and specific conditions for its implementation.

Teleological or intentional explanation – it is not just an explanation of the reasonableness of the actions of individuals, social groups, etc.; this is an

explanation that should reveal the goal, the intention of the individual performing certain actions.

For example, in explaining the Great French bourgeois revolution, in addition to the law of social development, the "revolution" and "the beginning of the revolution" are included in the explanance. They are respectively: "dispersal of the National Constituent Assembly on July 9" and "Storming of the Bastille on July 14".

In real-argumentative discourse deductive-nomological explanation, rational and teleological interact and complement each other.

Yaroslav Kokhan
yarkaen@gmail.com

LOGIC AS A DISUNITED SCIENCE

During 19th-20th centuries, logic has grown a lot. The number of new logical branches and theories arose such that nobody could prognosticate their existence. As a result, we have obtained several logical communities, which research different part of logic and do not communicate to each other. Moreover, some logical theories were declared as separate sciences, not the branches of logic. The theory of algorithms is the most bright example of such theories (as a matter of fact, almost all the branches of logic of decision, namely, recursion theory, λ -conversion theory, abstract computing machines theory, and theory of algorithms were developed by logicians within the scope of logic to solve logical tasks). The theory of formal grammars is the most strange example, because generative grammars are the partial (and very special) case of the formal systems, which are investigated in logic (theory of formal systems is an extension of logical syntax, which is a branch of syntactics), meantime grammar theorists state that their theory does not concern to logic.

Today we can talk about four different groups of logicians and four disjointed fields of logical investigations. They are following:

- *philosophers* (foundations of logic, semantics, pragmatics);
- *abstract mathematicians* (algebraic logic, semantics, syntactics);
- *information scientists* (logic of decision);
- *formal mathematical linguists* (formal grammars).

In such situation, we actually need to consolidate logicians of the all different specialties to the united community, which has the single scientific infrastructure.

ПІДШТОВХУВАННЯ ЯК МЕТОД ВПЛИВУ В УМОВАХ КОМУНІКАЦІЇ

"Одним із найбільш важливих впливів на людську поведінку є те, що роблять інші люди. За допомогою правильної підказки ми змінимо нашу поведінку, щоб вона відповідала тому, що ми бачимо навколо". (Д. Камерон)

Зважаючи на соціальний характер людини як живої істоти і важливе значення комунікативних навичок в умовах сучасного суспільства, чимало дослідників звертають увагу на дослідження ефективних методів і засобів комунікативного впливу. Наявні дослідження у галузях логіки (теорії аргументації), риторики, еристики, психології тощо передусім аналізують різноманітні аспекти переконання як методу впливу.

Підштовхування разом з переконанням та навіюванням є різновидами психологічного впливу і набуває актуальності за умов необхідності опосередкованого впливу на людину. Далеко не завжди переконання як безпосередній вплив на особистість досягає необхідного результату. Ще Сократ звернув увагу, що людині притаманно з недовірою ставитись до знань, що надходять ззовні і більш прихильно ставитись до власних думок.

Ефективність підштовхування як методу впливу обґрунтовується природньою схильністю людини до наслідування. З перших кроків свого життя маленька людина наслідує своє оточення, передусім батьків переймаючи їх дії, вчинки, ставлення, звички тощо.

За умов масової комунікації, підштовхування набуває більшої ефективності, оскільки передбачає створення моделей поведінки, які здатні виступити прикладом для наслідування як для окремої людини, так і для всього суспільства.

Аналізуючи практичні аспекти застосування підштовхування, Г. Почепцов описує ситуацію, коли англійські платники податків замість звичайних повідомлень про терміни сплати отримали дещо незвичні листи: *"більшість людей вже сплатило податки"* та *"більшість з таким рівнем податків вже їх сплатили"*. У результаті надходження до бюджету країни суттєво зросли.

До підштовхування як методу впливу звертались і інші дослідники. Так, Л. Валла у класифікації наук ставив поетику вище ніж філософію, оскільки головним засобом поезії виступає привабливе, дещо ідеалізоване зображення людей, їх вчинків, яке здатне переконувати і делікатно повчати без прямого нав'язування, що призводить до більш ефективного засвоєння матеріалу і позитивного ставлення до процесу, оскільки людина робить вибір самостійно.

Застосування засобів підштовхування як методу впливу наявні і у майєвтиці Сократа, який на етапі формування остаточних положень

радить натякати, ставити доречні запитання, підштовхувати співрозмовника до самостійного формулювання відповідних думок.

Підштовхувати своїх співрозмовників до позитивних вчинків та думок Д. Карнегі пропонує завдяки власним аналогічним діям, які здатні викликати у іншої людини бажання створення блага по відношенню до нас.

Volodymyr Kuznetsov
vladkuz8@gmail.com

CONSERVATIVE AND NON-CONSERVATIVE DEVELOPMENT OF A SCIENTIFIC THEORY

Understanding a scientific theory, ST, by logicians and philosophers of science depends on, at least, three factors. These are (i) the degree of their acquaintance with real STs; (ii) their ability to distinguish the types of theory components, and (iii) tools used in their analysis of components. Various approaches of contemporary philosophy of science separate out different components of the ST: concepts; statements about the realities from its domain; abstract models of such realities; operations with names of realities and their attributes; problems of theoretical and empirical research of realities, etc. We dwell only upon the logical modeling of ST as a set, TS, of true statements inferred by deduction rules α from laws, L. At any moment t a limited set of the $TS(t)$ is known. It makes sense to speak about the development of a theory if, after a certain temporal interval Δt , this set is increased and transformed into $TS(t+\Delta t) \supset TS(t)$. The conservative development of the ST, with the invariability of its laws ($L(t) = L(t+\Delta t) = L$) and deduction rules ($\alpha(t) = \alpha(t+\Delta t) = \alpha$), is represented by the following diagram. The indexed arrows designate transformations involved.

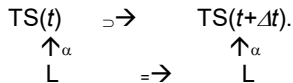

Diagram1. Modelling of the conservative development of the ST

Quite often, the development of the ST is associated with an addition of new laws and deduction rules. It is a case of the non-conservative development of the ST that can be produced by introducing: the new system of laws $L(t+\Delta t)$ (for example, the relativization of the equations of quantum mechanics); the new system of deduction rules β (for example, adding deduction rules for statements with three truth values), and both of new systems concerned. The symbol κ designates the system of transformations of $L(t)$ into $L(t+\Delta t)$.

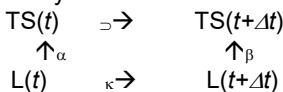

Diagram 2. Modelling of the non-conservative development of the ST

All indicated components, presumably, belong to different states of the same ST, so there are possible two different but equivalent ways of "transition" from $L(t)$ to $TS(t+\Delta t)$. The first is to execute α and then \supset , the second is to execute κ and then β . The coincidence of the beginnings and endings of these two paths means their identity: $A(t)\alpha\supset TS(t+\Delta t) = A(t)\kappa\beta TS(t+\Delta t)$. By "deleting" the same members in this identity, we get the equality $\alpha\supset = \kappa\beta$. Logical studies of the non-conservative development of the ST would add certain logic to the analysis of real situations in the science development.

Similar simulations also make sense for the changes of other isolated and connected components of the ST.

Ганна Кулініч

kulinich_ganna@ukr.net

АРГУМЕНТАТИВНІ ФРЕЙМИ ТА ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВИМІР АРГУМЕНТАТИВНИХ МІРКУВАНЬ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

Р. Джонсон у своїх роботах розглядає суперечку в контексті певної ситуації. Для аналізу враховуються багато факторів: самі аргументативні міркування; логічний, діалектичний та риторичний виміри міркування. Завданням сперечальників є перевірка застосованих міркувань: "Пропонент має завдання висувати тези, які б підтримували висновок. Водночас завданням слухача є вираження сумнівів щодо істинності чи прийнятності висновку" [Johnson, 2000, p.211].

Його сучасник, Д. Хемпл, говорить, що різними людьми суперечка може розглядатися по-різному, тому що кожна людина має власну точку зору на суперечку: "Багато хто розглядає суперечку як форму покарання, що сповнена можливостей для образ та приниження. Інші бачать у цьому спосіб домінування над іншою людиною, примус опонента здатися та визнати провину. Дехто вважає, що сперечатися – це весело, та шукають для цього будь-яких можливостей, так само, як для того, щоб пожартувати чи поспівати" [Hample, 2006, p.22-23]. Автор виокремлює найвне розуміння суперечки. Його суттєвими рисами є: експліцитне розходження в думках, підвищення тону, не поступливість щодо точки зору іншого учасника суперечки тощо. Хемпл формулює три групи фреймів. Перша групу фреймів автор називає первинними ("primary"). Вони пов'язані з конкретним учасником суперечки та його життєвими цілями в цей момент. Друга група фреймів пов'язана зі взаємодією між сперечальниками. Третя група фреймів передбачає рефлексивні розмірковування щодо самого процесу суперечки. [Hample et al., 2009, p. 21-37].

Можна прийти до висновку про наявність спільних рис у теоріях Р. Джонсона та Д. Хемпла. – Обидва автори наголошують на свідомому підході до суперечки, з продуманою аргументацією та передбаченням щодо поведінки іншого учасника суперечки. У момент, коли людина вступає в суперечку, вона має розуміти свого опонента: його настанови і життєві позиції.

Світлана Куцєпал
svetlanakutsepal@gmail.com

ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВознавців

Вивчення логіки має велике значення в процесі підготовки фахівців у різноманітних галузях права. Саме оволодіння логічними категоріями та усвідомлення вимог і принципів правильного мислення сприяють формуванню аналітичних, критичних та логічних здатностей майбутніх юристів, сприяють виробленню та засвоєнню прийомів та методів мисленнєвої діяльності, необхідних при виконанні професійних обов'язків. Саме тому небезпечною, а можливо й згубною можна вважати тенденцію обмеження та, що ще небезпечніше, вилучення логіки як навчального предмету з навчальних планів для студентів юридичних навчальних закладів.

Anna Laktionova
laktionovaanna@yahoo.com

TRUTH FOR KANT AND CONTEMPORARY MINIMALISM

Among contemporary deflationary theories of truth I want to lead to the minimalistic approach through the pointing some grounds of these theories in competition with the others. In "THE DIVISION OF GENERAL LOGIC INTO ANALYTIC AND DIALECTIC" I. Kant raises the question "What is truth?" and gives the nominal definition of truth, that it is the agreement of knowledge with its object. These issues were postulated about the general criterion of the truth of any and every knowledge. "If truth consists in the agreement of knowledge with its object, that object must thereby be distinguished from other objects; for knowledge is false, if it does not agree with the object to which it is related, even although it contains something which may be valid of other objects. ...

A sufficient and at the same time general criterion of truth cannot possibly be given. Since we have already entitled the content of knowledge its matter, we must be prepared to recognize that of the truth of knowledge, so

far as its matter is concerned, no general criterion can be demanded. Such a criterion would by its very nature be self-contradictory." So, although general criterion of truth cannot possibly be given, but it remains to be treated in terms of objective validity. General criterion could be just a relation, it could not be an individual property or characteristic of a token usage of the type, it could consist in relation with the type. So, objective validity is not a relation, but a property of some token usages of appropriate type.

Truth as the aim of inquiry can be considered as a truth-predicate. The extension of the predicate "is true" is the set of propositions that say of what is that it is; or say of what is not that it is not.

Анатолій Лягчилін
liahchylin@bsu.by

ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ У БЕЛАРУСІ

У навчальних планах блоку соціально-гуманітарних дисциплін логіка передбачена у межах спец модулю за вибором. У більшості випадків логіка в якості навчальної дисципліни вибирається на юридичних, філологічних, історичних і соціально-економічних спеціальностях. На природничо-наукових факультетах іноді вибирається логіка на спеціальностях, які пов'язані з педагогічним напрямком. В якості обов'язкової дисципліни логіка викладається лише на факультеті філософії і соціальних наук у Білоруському державному університеті під назвою "Логіка і комунікація" в обсязі 102 аудиторних годин на першому курсі. На третьому курсі в обсязі 68 аудиторних годин вивчається курс "Риторика". Форма контролю знань – іспит. Таким чином, слід констатувати, що логіка як навчальна дисципліна у соціально-гуманітарному знанні при підготовці фахівців вищих навчальних закладів Республіки Білорусь не має привілейованого становища. Можливо, це пов'язано з реаліями часу, в яких ми сьогодні живемо. Перш за все, я маю на увазі прагматизацію нашого соціально-економічного простору.

Maryna Maievska
rina.berezhnjuk@gmail.com

EMOTIVE LANGUAGE AS AN EFFECTIVE COMPONENT OF PERSUASION IN VISUAL ARGUMENT

The thesis is devoted to the analysis of the problem of persuasive power of emotive language in the argumentative process, especially in visual argument.

Nowadays, an ambiguous attitude exists in modern studies of argumentation theory to visual argument and to emotive language. The thesis identi-

fies some theoretical problems concerning the problem of place of visual argument in modern informal study (based on the works of D. Birdsell, E. Blair, L. Goarke, etc.), the problem of emotive language using, its legitimacy and effectiveness in argumentation theory (based on the works of M. Gilbert, F. Macagno, D. Walton etc.).

The author of the thesis finds out one of the key features of the modern era – the speed of perception and transmission of information – and examines the changes caused by such speed in the theory of argumentation. In connection with the informative acceleration the visual argument becomes the leading position in impact on the audience.

This thesis' aim is to identify, investigate, and assess the possibilities of productive interaction between emotive language and visual argument and demonstrate the efficacy of their union by different examples. Relationship between emotive language and visual argument is the most relevant within contemporary society, where advertisement, movies, media, design, and the Internet have a great influence on the audience. It is stated that the majority of visual arguments include emotive language tools and this connection enhance the effectiveness of persuasion in real arguments. After analysis of labours of foreign scientists and practical examples the thesis comes to a conclusion, that for the most productive persuasion emotional means in a visual argument must be used with considering of context and audience's gnosiological and value base of understanding.

Keywords: argument, emotive language, informal logic, theory of argumentation, visual argument.

Danielle Macbeth
dmacbeth@haverford.edu

TEACHING LOGIC HISTORICALLY

We generally think that the history of logic is of merely historical interest, that it holds no important philosophical lessons. Our conception of logic as strictly formal, devoid of all content, reinforces the idea insofar as it suggests that, as Wittgenstein says in the *Tractatus*, there can be no surprises in logic, no significant logical advances. And yet, as the history of logic seems clearly to show, logic was somehow transformed in the second half of the 19th century and on into the 20th. A philosophical investigation into the history of logic thus seems called for, one that will provide the critical distance on our conception of logic that is prerequisite to any adequate evaluation of that conception. Thinking historically, we find not only that logic begins with Aristotle's term logic, the study of syllogistic arguments, but also that it is subtly transformed by Kant. (Contrary to the received view, Kant did not think, and did not claim, that Aristotle's was the last word in logic.) Kant's logic, though it is monadic and not yet symbolic, is not a term logic but de-

monstrably the logic taken today to be classical—as Bertrand Russell clearly saw. Explicitly understanding the respects in which our (standard) logic is and is not Kantian, prepares the way for thinking about what might come after this logic. Does our logic reflect the revolutionary developments in the exact sciences of the 19th and 20th centuries as Kant's logic reflects the developments in the exact sciences in the 17th century? Certainly, our logic can seem to reflect those developments, for example, in our model-theoretic conception of language. Careful attention to the history of logic (and of mathematics) reveals that there are other lessons to be learned as well, lessons we would do well to teach our logic students.

Ірина Маслікова
i.i.maslikova@gmail.com

КРОС-КУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОЦІНЦІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Актуальне в будь-які часи філософське питання "як правильно жити?" мало майже завжди однакову відповідь: "життя повинно бути щасливим". Однак така проста відповідь сьогодні скоріше породжує уточнюючі питання: а що є критерієм такого щасливого життя? Які змістовні характеристики має щасливе життя? Як оцінювати щасливе життя? Як має функціонувати суспільство, щоб життя громадян було найкращим? Які інститути призвані реалізувати це краще життя?

Спируючись на дороговказ класичної економічної теорії, уряди країн прагнуть впроваджувати наступну рецептуру: життя є кращим в тих суспільствах, які демонструють найвищі показники економічного розвитку (ВВП). Однак сучасна практика засвідчує невідповідність між економічними показниками та відчуттям щастя громадян, спричиняючи загострення політико-економічних дебатів, в які включаються сучасні фахівці в галузі етики, економіки та політики (Лейард Р., Нуссбаум М., Сен А., Стігліц Дж., Фітуссі Ж.-П. та інш.). В процесі таких дискусій відбувається усвідомлення того, що в оцінці суспільного життя необхідно брати до уваги феномен благополуччя (well-being), у вимірі якого застосовуються як матеріальні показники, так і соціокультурні індикатори, які відображають різноманіття людського досвіду і зв'язки між усіма аспектами життя сучасної людини.

В дослідженні соціокультурних індикаторів надзвичайно важливими є крос-культурні дослідження міжнародних робочих груп філософів, соціологів, психологів, економістів, політологів, які з 80-х років ХХ ст. в межах різноманітних проектів здійснюють польові дослідження показників суб'єктивного благополуччя, щастя, задоволеності життям громадян в понад ста країнах світу та узагальнюють їх в базах даних [The Happy Planet Index <http://happyplanetindex.org/about>; World Database of Happi-

ness <https://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>; World Values Survey <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Результати таких досліджень фіксують тенденції останніх десятиліть, які свідчать про економічне зростання, збільшення свободи вибору, толерантності, гендерної рівності на тлі активних процесів модернізації, демократизації та глобалізації. І це, здавалось би, дає підстави побачити зростання рівня благополуччя та відчуття щастя громадян всіх країн. Однак, як показують крос-культурні дослідження, очевидне зростання задоволеності життям демонструють лише незаможні країни, в яких відбувається активний ріст ВВП (за даними 2016 р. Вануату посідає 186 місце в рейтингу ВВП і 4 місце в рейтингу щастя). Громадяни більш заможних країн майже не реагують на економічне зростання в аспекті переживання щастя (за даними 2016 р. США посідають 1 місце в рейтингу ВВП і 107 місце в рейтингу щастя). І така відмінність в оцінці власного життя пояснюється не лише економічними чинниками, але й психологічними – люди більш інтенсивно переживають втрати, ніж надбання; існує певна межа, вище якої фінансові стимули втрачають своє значення (американські економісти Д. Канеман, Р.Лейард, Р. Тайлер) та культурним фоном суспільства.

Узагальнюючи результати крос-культурних досліджень цінностей, що відбувалися протягом 30 років, американський соціолог та політолог Р. Інглхарт виявляє наступні кореляції. Рівень щастя залежить від системи вірувань: люди в країнах з високим рівнем релігійності або з міцними ідеологічними установками, відчувають себе більш захищеними та впевненими в майбутньому. Саме тому при рівних економічних показниках країни Латинської Америки демонструють вищі показники задоволеності життям, ніж постсоціалістичні країни. При цьому в деяких пострадянських країнах в останні часи спостерігається зростання релігійності, націоналізму та патріотизму, які компенсують травматизм розпаду марксистської системи цінностей, що засвідчує зростання суб'єктивного благополуччя громадян. Також рівень щастя залежить від рівня свободи вибору, який підвищується в тих країнах, де відбуваються активні процеси модернізації та демократизації, які відкривають можливості для самоконтролю, самовираження та саморозвитку громадян.

Отже, крос-культурні дослідження надають багатий матеріал для розширення проблематики публічних дискусій щодо оцінки існуючих соціальних інститутів та спонукають до переосмислення програм економічного розвитку та культурної політики, використовуючи весь арсенал філософських, соціальних та поведінкових наук.

ЛОГІЧНЕ ТА НЕЛОГІЧНЕ У ВИМОГАХ ДО ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ ІЗ ЗАГАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАВНИЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У 2016 році Міністерство освіти та науки України запровадило вступні випробування для вступників в магістратуру за спеціальностями "Право" та "Міжнародне право". Однією із складових цього випробування є тести з загальних навчальних правничих компетентностей (тест з ЗНПК). Програму щодо цього тесту було затверджено у квітні 2016 року, але вона є чинною для вступних випробувань 2018 року [1], [2]. Тест з ЗНПК перевіряє здатність на критичне, аналітичне та логічне мислення. З введенням цього випробування постало питання про підготовку студентів 4 курсу до нього та аналізу знань та вмінь, які потрібні для проходження цього тесту. Але ретельне вивчення програми, що була запропонована у 2016 році, визвало низку питань та зауважень. Головне зауваження: документ, що регламентує систему перевірки логічних знань вступників, містить порушення логічних правил поділу. Наприклад: у програмі логічне та аналітичне мислення відносяться до різних розділів, хоча перерахування тем, які входять цих двох блоків, відносяться до логічного блоку; знання та вміння, які, за думкою складників, мають перевірятися у аналітичному блоці, у вступних тестах 2017 року в більшості перевірялись у логічній частині тощо.

Одна з головних причин помилок в цьому документі, на наш погляд, це невизначеність ключових понять: критичного, аналітичного та логічного мислення. Якщо критичне мислення розуміти у вузькому сенсі як вид фальсифікуючого мислення, то тоді можна говорити що логічне мислення включає у себе дві складові: аналітичне мислення – здатність виявляти структурні елементи та робити коректні висновки (позитивну частину), та критичну частину – виявляти помилки (софізми та паралогізми). Якщо розуміти критичне мислення в широкому сенсі як здатність самостійного прийняття рішення на підставі чітких критеріїв та здатність уникнути догматичного мислення, то логічне та аналітичне мислення будуть тотожними поняттями, які є необхідною, але недостатньою умовою критичного мислення.

Подібна прикра неохайність дискредитує логічні знання в очах суспільства. 1. Програма вступних випробувань на навчання для здобуття ступеня магістра. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/shodo-provedennja-u-2016-roci-jak-eksperimentu-vstupnih-vipr-doc276122.html> 2. Вступна кампанія 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/vstupna-kampaniya-2018>

Svetlana Mizyakina
mizyakina_sn@mail.ru

LOGIC IN THE TEACHING OF PHILOSOPHY

Correct reasoning increases the effectiveness of intellectual activity of any kind. However, the reduction in the terms of study in Belarusian universities has led to a decrease of the humanitarian disciplines. Unfortunately, the logic was among them. Moreover, in Belarusian secondary schools there is no such discipline as logic. Meanwhile, the need for a developed reasoning culture among students is very high.

In such situation it's justified to introduce logical topics into the teaching of other humanitarian disciplines, in particular, into philosophy. For example, the essence of notion can be explained during the analysis of Plato's theory of ideas or medieval problem of universals. When studying sophists, it's possible to dwell on the topic "Volume and content of notions" and to show on what logical errors sophisms are built. Revealing the essence of Bacon's idols doctrine, it's advisable to turn to rules and mistakes in the definition of notions. Description of notion, proposition and conclusion as forms of rational cognition is given in the epistemology section. While studying the philosophy of science it's also possible to pay attention to logic questions such as methods of cognition and argumentation. And this list can be continued. During seminars it's necessary to develop students logical abilities. Reports, abstracts, discussions, debates improve skills of using many logical operations. Teaching assistant should pay attention not only to the philosophical content, but also to its logical component.

Of course, studying logic elements in other subjects has one significant defect: it does not give the student a complete picture of logical knowledge. However, with a thoughtful and systematic integration of logic into other philosophical disciplines, it's possible to improve the students reasoning culture.

Vladimir Miskevich
kaffil@bsuir.by

TEACHING LOGIC IN BELARUSIAN STATE UNIVERSITY OF INFORMATICS AND RADIOELECTRONICS

In recent years, the teaching of logic in the Republic of Belarus is carried out in accordance with the educational standard of the Ministry of education "Higher education. The cycle of social and humanitarian disciplines"; at that, logic has the status of discipline, the teaching of which is carried out at the choice of students.

It is well known that logic (in all senses) is important and necessary in the process of learning, mastering new knowledge and professional competencies, understanding the flow of information, in the conditions of formation

and development of democratic processes in the post-Soviet space. However, the fact is the situation of constant sequestration of educational hours of philosophical, social and humanitarian block, and the leaving of logic "beyond the brackets" of compulsory discipline.

Belarus State of Informatics and radioelectronics is one of the few "islands" in the national education system, where logic is studied in the most faculties. In the taught course of logic, the teachers of the chair of philosophy strive to synthesize both the needs for training specialists and their general cultural and civic development. Formal sections of logic are the theoretical basis of cybernetics, computational mathematics and technology, information theory, i. e. those disciplines, that are basic in our university. Without knowledge of the principles and laws of logic, the modern methodology and logic of scientific knowledge is inconceivable. That is why the corresponding section is in the course "Philosophy and Methodology of Science".

Such position of the department finds understanding and support among the leadership of the university and the deans. In the next academic year, the course "Logic" is provided as a mandatory discipline at one of the leading faculties of the university. Thus, in the face of growing competition (including between the departments of universities), it is of fundamental importance to be able to defend and occupy a niche.

Наталія Мозгова
mozgova@gmail.com

З ІСТОРІЇ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ В КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ ХІХ ст.

Логічну проблематику в ХІХ – початку ХХ ст. розробляли такі випускники і професори Київської духовної академії (далі – КДА), як Іван Михайлович Скворцов (1795 – 1863), Василь Миколайович Карпов (1798 – 1867), Йосип Григорович Міхневич (1809 – 1885), Орест Маркович Новицький (1806 – 1884), Сильвестр Сильвестрович Гогоцький (1813 – 1889). Памфіл Данилович Юркевич (1826 – 1874), Петро Іванович Ліницький (1839 – 1906).

Кожен з вищеперерахованих представників духовно-академічної філософії розробив авторську концепцію логіки, але при цьому об'єднувало їх те, що кожен з них намагався вирішити проблему реформування логіки як науки.

Загальною підставою актуалізації логіко-гносеологічних проблем у філософії КДА є типова для європейської культури ХІХ ст. тенденція диференціації наукових галузей через розділення їх предметів, пізнавальних засобів (методів), законів. Безпосередньою ж підставою стала спроба І. Канта розмежувати формальну логіку і гносеологію. Перша, на його думку, представляє формальне, аналітично-репродуктивне мислення і не має ніякого відношення до продукування знань про закони

дійсності. Друга, включає трансцендентальну аналітику – логіку створення всезагальних необхідних синтетичних суджень апіорі, або законів. Здійснений І. Кантом розкол існуючої з часів Аристотеля синкретичної єдності логіко-гносеологічних реалій поставив перед європейською методологією чимало нагальних питань, які зачепили і київську духовно-академічну філософію.

Проаналізовані тексти філософів КДА, дали можливість експлікувати **три групи** логіко-гносеологічних проблем, якими опікувалися академісти. **Перша група** стосується формальної логіки – дисципліни, яка в навчальних планах духовних академій займала непорушно-почесне місце. Чи можна на кшталт І. Канта реформувати предмет логіки, включивши до нього суб'єктивний момент? **Друга група** питань належить до гносеології. Яким має бути предмет теорії пізнання, здатної визнати і всупереч І. Канту сприйняти формальну логіку у ролі засобу продуктивного мислення? Чи має трансцендентальна гносеологія певні розумові альтернативи, окрім традиційних – емпіричного реалізму і раціоналістичного ідеалізму? **Третя група** питань стосувалася єдності логіки з гносеологією в методології пізнання. Як ставитись до розмаїття методологічних течій, пропонованих європейськими філософами, зокрема, до трансценденталізму, діалектики, феноменології, герменевтики?

Luiza Moroz

luiza.moroz@knu.ua

TEACHING THE LOGIC OF TOLERANCE

Contemporary society justifies fashion for diversity and inclusion. Along with inclusive education that allows equal opportunities for children, and inclusive architectural vision of the urban space, suitable for the needs of every inhabitant, a new project of culture, which is flexible enough to accept within its scope different figures of the Other, is gradually substituting its uniquely humanistic predecessor. As AI generates art, natural objects acquire legal personality, and potentially habitable planets might hide a mystery of extraterrestrial life, culture recognizes more figures as meaningful and autonomous actors. What are the logical foundations of such an engrossing perception of the Other? How could an inclusive project of culture be implemented at a practical level while teaching children tolerance and respect for any form of otherness?

First, not only Aristotle's logic should be introduced at schools and universities but also non-classical systems. Rejection of the principle of bivalence, knowledge of multi-valued logics and dialetheism grasp diversity of the world and structure it without perpetuating conceptual violence of false dichotomies. Consider the statements: "Robots are responsible for the consequences of their actions" and "Robots are not responsible for the consequences of their actions". They will be perfectly compatible if the predicate of

responsibility is explained from the law and culture perspectives respectively. Non-monotonous reasoning and abduction allow us simultaneously to accept a non-human Other as a significant and independent actor of culture and not to grant it legal rights.

Second, throughout the history, rhetoric often justified violence towards the Other, drawing on such logical fallacies as an appeal to nature, ad hominem, and slippery slope fallacy. Political regimes massacred millions of people since they were seen as no humans but as animals, things or even myths that should be forgotten. Study of modal logics, possible-world theory and semiotic actantial model undermine the legitimacy of the hate speech. We can imagine a possible situation where any person vicariously lives a life of a thing or an animal (as in Marx's theory of alienation or Native Americans' history) but still wishes to remain a safe and significant part of the culture and therefore should not be objected to depreciation and abuse. Consequently, humans and non-humans as non-rigid designators that can switch bodies in possible worlds are both to be tolerated as meaningful cultural agents.

Focus on the non-linear style of reasoning in educational programmes may cultivate empathy and delicacy in treating the Other and help to avoid metaphysical claims for the violent unification of the world. Apart from making a report, I (with another participant of the conference Denis Chernetskiy) would like to present our website on the analytic philosophy of mind designed as an online quest for people who study philosophy. As the website contains many logical puzzles it seems relevant to share our experience of creating a philosophy quest for non-professionals that boosts the development of critical thinking.

Володимир Навроцький
navrotsk@gmail.com

ОБҐРУНТУВАННЯ ТВЕРДЖЕНЬ В АРГУМЕНТАЦІЙНІЙ СЕМАНТИЦІ

У логіці роль обґрунтування тверджень і переконань, які ними виражаються, виконують аргументи. Ця процедура полягає у встановленні того, чи є твердження висновком відповідного аргументу. За дедуктивного представлення міркувань, прийнятність засновків аргументу, успішність переходу від засновків до його висновку та прийнятність висновку встановлюються у термінах істинності.

Для міркувань із висновками, що потенційно анулюються, таке представлення незастосовне, бо правила виводу не ведуть до необхідно істинного висновку. Тому пояснення, як відбувається обґрунтування тверджень за допомоги таких міркувань, не є тривіальною задачею. Вона не вирішується просто демонстрацією того, як з істинних засновків отримано істинний висновок. Потрібно мати конструктивні правила, згідно з якими приймаються або відкидаються висновки таких міркувань. Один із засобів встановлення прийнятності висновків пропонує так зва-

на аргументаційна семантика. Вона розроблена для оцінки аргументів, у ході змагання яких і встановлюється обґрунтованість тверджень. Якщо засновки аргументу не гарантують отримання істинного висновку, але все ж таки забезпечують достатню підтримку для його прийняття, і, якщо висновки одних аргументів уражаються висновками інших аргументів, значить аргументи мають різну силу, а їх висновки відрізняються за ступенем обґрунтованості. Тому треба встановити, що детермінує силу, з якою підтримуються висновки аргументів. Очевидна попередня відповідь – обґрунтованість висновку детермінована силою засновків. Вони можуть мати різну вагу для висновку. Сила, з якою підтримується висновок, може залежати і від того, як пов'язані між собою засновки. Логічне завдання полягає у семантичному представленні цих залежностей. Доповідь присвячена розгляду семантичних правил для обчислення ступенів обґрунтування висновків аргументів.

Олена Невельська-Гордєєва
neveelena@gmail.com

ЛОГКО-МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ ТЕСТІВ ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Впровадження Тесту загальних навчально-правничих компетентностей (ТЗНПК) для набору магістрантів за спеціальністю "Право" має багато переваг. Водночас застосування тестових методів оцінювання рівня знань вимагає перевіряти їх на надійність та валідність, бо інакше тест може бути неспроможним. Наприклад, пропонується таке завдання: "Вберіть зайве слово зі списку – А). Амстердам. Б). Гамбург. В). Токіо. Г). Мадрид. Д). Афіни".

Укладачами тесту передбачено, що викреслюється місто Гамбург, оскільки Гамбург не є столицею, а всі інші міста – столиці країн. Однак респонденти здатні побачити ряд закономірностей, а саме: зайвим словом обрати місто Мадрид – так як з тестового списку це єдине місто, яке не має морського порту; або викреслити Токіо, так як Токіо знаходиться на острові в Азії, інші перелічені міста розташовані на Європейському континенті; або обрати Афіни тому що Афіни – єдине місто з запропонованих, яке отримало назву на честь богині. Обов'язкове проведення пробних тестових випробувань на спеціальних досвідчених групах респондентів спроможне зняти цю прикру проблему.

По друге – усі завдання тесту повинні стосуватися лише того кола інформації, яка викладена в завданні. В зошитах ТЗНПК 2016 року 28 питанням надано фрагмент із виступу Стіва Джобса перед випускниками Стенфордського університету, в якому опущено речення зі словом "інтуїція", а саме: "майте хоробрість додержуватися свого серця й інтуїції". Проте при вирішенні завдання, "Яке з наведених тверджень

найбільш точно передає сенс побажання Стіва Джобса?" найбільш вірною визнана думка про інтуїцію: "Інтуїція завжди підкаже ризиковій, відкритій до нового, вмотивованій людині шлях до творчої самореалізації". Отже, перевірка ТЗНПК на надійність та валідність повинна бути обов'язковою.

Жанна Павленко
j1967@ukr.net

МІСЦЕ ЛОГІКИ ПРИ ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАННЯХ НА ДРУГОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРАВНИЧОГО СПРЯМУВАННЯ

Використання технологій ЗНО для проведення вступних випробувань на магістерські програми за спеціальністю 081 "Право" у 2017 р. було закріплено на загальнодержавному рівні наказом МОН України № 1236 від 13.10.2016 р. В "Умовах прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році" було визначено порядок проведення єдиного фахового вступного випробування, що передбачає виконання екзаменаційної роботи (тесту), що містить, наряду з випробуванням з правових дисциплін та іноземної мови, тест загальних навчальних правничих компетентностей (ТЗНПК). ТЗНПК передбачає вимірювання рівня сформованості таких компетентностей, як аналітичне мислення, критичне мислення та логічне мислення. Виділення даних трьох компонентів пов'язане з тим, що саме вони найбільшою мірою корелюють із важливими особливостями навчальної й професійної діяльності, пов'язаної з юриспруденцією (див. [http://nau.edu.ua/site/variables/docs/pk/2017/Pravo/1.-tznpk-2017-\(buklet-rozshirenij\).pdf](http://nau.edu.ua/site/variables/docs/pk/2017/Pravo/1.-tznpk-2017-(buklet-rozshirenij).pdf)).

Аналітичне мислення включає здатність людини до використання логіки при аналізі масивів інформації і прийнятті рішень. Критичне мислення є інтелектуально упорядкованим процесом активного і вмілого аналізу, концептуалізації, застосування, синтезування та / або оцінки інформації, отриманої або породженої спостереженням, досвідом, роздумами або комунікацією, як орієнтир для переконання і дії. Логічне мислення визначає здатність особи аналізувати інформацію на відповідність законам і методам побудови коректних міркувань. Мета тестових завдань полягає в вимірюванні здатності вступника: 1) аналізувати дані й правила оперування з ними з метою визначення, що є істинним або імовірно істинним; 2) ефективно застосовувати навички критичного мислення при роботі з великими за обсягом і складними за змістом текстами різної тематики; 3) аналізувати, оцінювати, доповнювати судження, міркування, аргументацію, викладені звичайною мовою.

Виходячи із вищенаведеного, у ВНЗ, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 081 "Право", загострюється необхідність звернення до науки логіки, що дозволяє оптимізувати процес мислення і свідомо оцінювати його перебіг з тим, щоб уникати власних помилок і

прийомів опонентів. Тому зараз на юридичних факультетах потрібно більше уваги приділяти викладанню дисциплін логічного циклу, переосмислити навчальні програми, орієнтуючи студентів на практичне застосування логічного знання.

Олена Павлова
invinover19@gmail.com

ЗСУВ В МЕТОДОЛОГІЇ КРОС-КУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЛОГІКА

Крос-культурні дослідження виникли як результат кризи психологічних підходів опису людини як такої, зокрема параметрів її поведінки. Звернення до аналізу культурного контексту з застосуванням компаративістики та експлікації даних було також доповнено необхідністю врахування у висновках мотивації самих дослідників. Стихийне застосування дослідницьких настанов в межах етнографії та культурної антропології, були також взяті на озброєння психологією, а потім і соціологією як метод дослідження. Особливо популярним стало вивчення ціннісних настанов представників різних націй в глобалізованому світі та пояснення їх на засадах специфіки ментальності різних народів. Такі підходи отримали прикладне значення як полегшення адаптації індивідів в номадичному стилі сучасного життя. В процесі дедиференціації теоретичного і практичного дана стратегія переважно розглядається як успішна, а тому забезпечує екстраполяцію крос-культурного підходу на поля інших гуманітарних наук та технологій. А математичне обрахування статистичних даних підкреслює претензію на науковість за природознавчим взірцем. Проте, варто відзначити, що фокусування на міжсуб'єктній взаємодії та відповідній проблемі цінностей залишалися переважно в межах аудіо-практик вербалізації та режимі бачення тексту. Збереження їх відносної автономності формулювалося на засадах опозиції граматики та фонографії.

Проте, слід зауважити, що сучасні типи комунікації переважно здійснюються не в процесі безпосередньої, або навіть інституційно організованої комунікації окремих суб'єктів, але за посередництвом нових технологій (на відміну від риторично орієнтованих інтеракцій громадянського суспільства та класичної університетської освіти, що є базовими формами діяльності Модерну). Руйнація суб'єкт-об'єктної та навіть суб'єкт-суб'єктної спричинює дифузії у культурних практиках та їх похідних, що вивчаються різними гуманітарними науками, зокрема логікою. Виокремлення комп'ютерного середовища в якості нових об'єктів дослідження розглядається як посилення прикладного значення дослідження. Проте, медіальність інформаційних технологій реорганізує функціонування культурних практик. Адже культурний продукт цифрового медіа середовища є не просто результатом зміщення режиму означення висловлювання, збільшення ролі емоціональної мови чи візуального

інструментарію аргументації, стиснення тексту до розміру коментаря та СМС-ки. Крос-медіальність культурних практик (на відміну настанов крос-культурності) перебуває і навіть підриває текстову домінуючу організацію повідомлення, а отже, привілеї лінгвістичної парадигми. Тим самим концепт крос-медіальність стає новим поворотом крос-культурних досліджень в усіх сферах гуманітарних наук і навіть технологій.

Олена Павловська
olenapavlovska81@gmail.com

ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ТИП РАЦІОНАЛЬНОСТІ ТА СУЧАСНА ЛОГІКА

Питання логічності і раціональності, їх взаємозв'язку та взаємовідношення неодноразово ставало предметом аналізу багатьох розвідок у межах логіки і філософії науки. Актуалізація цього питання зумовлена тим, що досі не існує єдиної виваженої позиції щодо більш або менш визначеної демаркації цих понять. Зведення ж їх один до одного суперечить, принаймні, факту існування ситуацій, так званої, "раціональної алогічності" (софізми) та "ірраціональної логічності" (парадокси). Розгляд логічності і раціональності у їх максимальному зближенні трактує обидва поняття у якості деякої системи норм. Втім, більш глибокий аналіз, доводить необхідність розрізнення двох понять, у межах якого поняття логічного виступає як різновид раціональності. Сучасна логіка, значно розширивши свої горизонти, будує моделі, які дозволяють доповнити критерії "ідеальної логічності" критеріями "раціональності реальних індивідів". Поняття постнекласичної раціональності відіграє важливе значення у розбудові сучасної логічної теорії, зокрема, динамічний поворот в сучасній логіці, що зумовлений направленістю на аналіз різноманітних форм діяльності, акцентує увагу саме на цільових та ціннісних аспектах діяльності. Критерії нового типу раціональності, який сьогодні затверджується в науці та технологічній діяльності, значно розширює можливості витлумачення критеріїв логічного. Пошук перетинів феноменів раціонального і логічного, витлумачення природи логічного через природу та сутність раціонального може відкрити нові горизонти розбудові сучасної логічної теорії.

Зіновій Партико
partyko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

В Україні опубліковано цілу низку навчальних видань з логіки як для університетів, так і для позауручних занять у школі, в яких на високому професійному рівні для читачів різної підготовки фахівці викладають

сучасні вимоги логіки до правильного мислення. Проте навчальних видань, які були б присвячені застосуванню логіки в ділянці соціальних комунікацій в Україні поки що немає. Для порівняння вкажемо, що, наприклад, у Росії існує два спеціалізовані видання з логіки для журналістів, два видання з логічної культури журналіста, а також більш широкі два видання логіки для гуманітаріїв. Наявність такого видання в Україні вкрай необхідна, особливо з урахування ведення проти нашої держави інформаційної війни.

Для заповнення цієї прогалини нами підготовано підручник "Логіка (теоретичні основи та прикладне застосування в мас-медіа)" (332 с., табл. 19, рис. 35, додатків 6). Підручник має такі розділи:

Передмова

1. Вступ

2. Логіка як наука

3. Історія логіки

4. Логічні можливі світи

5. Теоретичні засади традиційної двозначної логіки

6. Поняття

7. Вислови

8. Виводи

9. Теоретичні засади багатозначних і модальних логік

10. Аргументація

11. Еристика

12. Логічні помилки

Післямова

Додатки

Глосарій

Список літератури

Особливістю підручника є те, що в ньому: а) виклад ведеться з мінімальним застосуванням мов символічної логіки; б) максимально використано графічні засоби унаочнення поданого матеріалу; в) подано розділ про багатозначні й модальні логіки, чого раніше у навчальних виданнях для журналістів не пропонували; г) крім доказової, подано також розділ про недоказову (ймовірнісну) аргументацію, а також еристику; ґ) подано окремий розділ про логічні помилки.

Iaroslav Petik

iaroslav.petik@gmail.com

UNDECIDABILITY AND INTUITIONISTIC LOGIC

This work does not pretend to prove new theorem but it explores an interesting analogy between existing theorems in mathematical logic and theoretical computer science.

In their book devoted to the theory of automata Hopcroft, Motwani and Ullman [Hopcroft, Motwani and Ullman] in the chapter devoted to the Turing

machines and computability problems analyze the example of the typical undecidability problem. The example consists in the C-program which searches the positive results for the equation of the famous Fermat's last theorem and only then gives an output. Given that such result are unknown to exist or not (in the time of the print of the book such results were not proven to not exist) it is impossible to tell whether such program will ever give an output. The example is later connected to more general Turing's theorem about the undecidable theorems in formal systems and is compared to the Godel's first incompleteness theorem.

The C-program of the original example can be easily represented in the propositional logic by a conditional which first part has an undecided semantical value. It is easy to see the analogy between this example and intuitionistic logic where examples with the Fermat's last theorem were also used to illustrate the interpretation of the law of excluded mid in the similar cases [Moschovakis]. Classical logical semantics does not provide with vivid connection between truth functions and semantics and undecidability results but cited analogy implies that a special logic with truth functions appropriately modified for exploring the undecidability relations can be very interesting project.

Why does it matter for philosophy? The complexity theory has been an interesting source of philosophical interpretations in recent years and the analogy with the Godel's theorem shows the direct reference of the problem to the philosophy of mathematics.

Eugene Piletsky
djenkins22@gmail.com

SUPPRESSION TASK: BETWEEN LOGIC AND COGNITIVE SCIENCE

This abstract reveals the analysis of various interpretations of natural deduction problems in modern argumentation theory. It was long believed that the laws of logic are "metaphysically absolute", and that within formally valid reasoning true premises with necessity lead to true conclusions. However, the results received by psychologists and cognitologists in empirical research show that such "logical optimism" does not always correspond to the real process of thinking.

The "Suppression Task" experiment presented by Ruth Byrne in 1989, showed that this formal approach on reasoning is on its own somewhat naive. The experiment witnessed that, in usual conditions, respondents generally correctly solved arguments such as modus ponens and modus tollens, but in other conditions (with alternative or additional antecedents) this ability dropped sharply for some of the same respondents. In this regard a number of issues arise: (1) Can this raw data be interpreted within the framework of the formal logical theory; (2) Are these observed phenomena exclusively extralogical (psychological) artifacts; (3) Do logical laws and

forms of reasoning correlate with a basic neurophysiological (neuropsychological) substrate or are they a random superstructure of the mind's evolution, being only a part of possible forms of thinking.

The overview analysis of contemporary "cognitive logic" shows that scholars mainly try to "preserve" the status of "basic reality" of thought processes in logical forms. But this requires expanding the logical apparatus, departing from the formal logical tradition and the combining of logical and cognitive-psychological approaches. Some of these approaches are: M. Braine's syntactic model of natural deduction, R. Byrne's semantic model of natural deduction, different kinds of probabilistic models (R. J. Stevenson, D. E. Over, C. George, M. Oaksford, N. Chater, G. Politzer, G. Bourmaud) and A. Lechler's psychological hypothesis of task interpretation.

In my talk I'll try to consider all these approaches to point out the interrelations among them and to present my own vision on the problem of natural deduction interpretation as an argumentative tool.

Тетяна Піонтковська
tetianapion@gmail.com

ПОШИРЕННЯ ЛОГІКИ в УКРАЇНІ в XVI – XVII ст.

Цікавим є той факт, що викладання в навчальних закладах зазначеного періоду відбувалося з точки зору протистояння релігійних переконань, а це, в свою чергу, впливало на процес викладання.

Передумовами поширення логіки в академіях слугував певний досвід викладання та розгляд цієї дисципліни в навчальних закладах більш нижчого рівня. Наприкінці XVI – на початку XVII ст. логіко-філософські знання поширювались на території України завдяки діяльності перших освітніх закладів: православних братських шкіл та католицьких шкіл, які відкривалися з метою поширення як східного, так і західного віровчення. Логіку в Україні в цей час можна умовно поділити на аристотелівську східно-візантійську логіку, репрезентовану в православній традиції (логіка викладалася за "Діалектикою" А.Курбського) та західноєвропейську, репрезентовану в католицькій традиції (логіка орієнтувалася на західноєвропейську філософську традицію Томи Аквінського (лат. Thomas Aquinas), Вільяма Оккама, Дунса Скота). Характерною особливістю логіки в єзуїтських освітніх центрах було дослідження проблеми універсалій, що було притаманним академічним інституціям Західної Європи. Що ж стосується викладання логіки в єзуїтських школах в Україні XVI – початку XVII ст., то логіка тут викладалася за авторськими курсами викладачів через відсутність єдиного базового підручника. Однак, зміст курсів з логіки і в православних, і в католицьких освітніх закладах відповідав рівню тогочасної науки логіки: і східна, і західна логіко-філософські тенденції знайомили українське студентство з

новітніми, на той час, здобутками логіки: використанням "логічного квадрату", аналізом модальних суджень, введенням буквених позначень у логічні операції тощо.

Викладачами логіки і в православних, і в єзуїтських освітніх закладах були як іноземні, так і вітчизняні науковці, які отримали освіту за кордоном.

Щодо поширення логіки у вищих навчальних закладах України, то провідними українськими освітніми центрами того періоду були Острозька та Замоїська академії.

Острозька академія в XVI – XVII ст. стає оплотом національної культури та релігії, перетворюється на стратегічний центр захисту та оборони православ'я і веде боротьбу за трьома напрямками: релігійному, соціально-політичному та викладацько-науковому. Логіка в Острозькій слов'яно-греко-латинській академії одночасно і нівелюється православ'ям, яке виступає проти неї зброєю полемічної літератури Острозьких книжників, і входить в перелік обов'язкових курсів для вивчення в Острозькому освітньому центрі, оскільки була складовою європейської освіти вищого типу.

Західноєвропейська орієнтація в українській логіці XVI – XVII ст., в Замоїській академії репрезентована на базі першого друкованого підручника з логіки в Україні "Діалектики Цицерона" Адама Бурскі, який відіграв значну роль у становленні логічного знання і став зразком наукового підходу до вирішення логічних проблем.

Незважаючи на різні ідеологічні позиції, логіка Острозької і Замоїської академії, мають як певні відмінності, так і спільні характеристики, а саме: тлумачення логіки як науки професорами Острозької та Замоїської академії різняться використанням різної філософської та літературно-джерельної бази: логіка Острогу (на прикладі "Діалектики" А. Курбського) спирається на логічні дослідження авторів східної патристики, а логіка Замоїстя (на прикладі "Діалектики Цицерона" А. Бурскі) – є еkleктичною логікою, базованою на цицеронівсько-стоїчних античних логічних позиціях; і в Острозькій, і в Замоїській академіях логіка як навчальна дисципліна була обов'язковим предметом вивчення, рівень логічних знань в цих закладах відповідав провідним логічним досягненням того часу.

Маріанна Плахтій
Plahitiy_MP@Ukr.Net

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЯ ЛОГІКИ: СПІЛЬНІ Й ВІДМІННІ ПЕРСОНАЛІЇ

Багатовекторність розробок у межах логічної проблематики існувала уже наприкінці XIX століття. Логіка як галузь наукового знання вирізнялась існуванням великої кількості напрямів: логіка формальна (Р.Декарт, Д.Герbart), логіка індуктивна (Ф.Бекон, Дж.Ст.Мілль), логіка і теорія знання (Г.Гегель, О.Конт), логіка математична (Дж.Буль,

Ст.Джевонс, де Морган), психологічний напрямок (В.Вундт, Т.Ліпс), нові переробки Аристотеля (Х.Зігварт, А.Тренделенбург). Такий стан логічної науки за кордоном впливав на її розвиток в Україні, де ця дисципліна вважалась пропедевтикою філософії. Але поява логічних досліджень поза межами філософських дозволило розширити межі логіки і доповнити традиційну формальну логіку логікою математичною.

Вдалим прикладом існування двох напрямів розвитку логіки у одному вітчизняному вищому навчальному закладі є Новоросійський (Одеський) університет. Історія кафедри філософії у Новоросійському університеті пов'язана з діяльністю професорів Р.Орбінського, М.Грота, М.Ланге. Микола Миколайович Ланге (1858-1921) – завідувач кафедрою філософських дисциплін університету (1888), засновник психологічної лабораторії, автор відзначеного нагородами підручника логіки.

У той самий час, на початку ХХ ст., Новоросійський університет став осередком популяризації математичної логіки завдяки професорам математики цього вузу. І.Слешинський, Є.Буйніцький, С.Шатуновський – цих прізвищ ви не зустрінете у жодному підручнику з історії філософії чи філософському словнику.

Іван Владиславович Слешинський (1854-1931) – доктор математичних наук (1893 р.), професор (1898 р.) Новоросійського (Одеського) університету, завдячуючи йому в університеті почали проводитись логіко-алгебраїчні дослідження. І.Слешинський підкреслює, що математична логіка зовсім не є системою, положення якої йшли б усупереч класичній філософській логіці, а є перекладом аристотелівської логіки на алгоритмічну мову. І.Слешинський плідно працював у Одесі до 1909 року, згодом переїхав до Польщі, де обіймав посаду професора математики і логіки Ягелонського університету.

Євгеній Леонідович Буніцький (1874-1952) – випускник Одеського університету, магістр математики, доцент (1904 р.), професор університету (1918-1922 рр.), лектор з проблем математичного аналізу Карлова університету в Чехії. Досліджував проблеми застосування деяких результатів математичної логіки до арифметики, а також проблему визначення числа членів у логічному поліномі, вивчав симетричні функції алгебри логіки.

Самуїл Осипович Шатуновський (1859-1929) – приват-доцент, професор Новоросійського університету. Представник конструктивного напрямку в математиці. Головною логічною працею вченого є "Алгебра як вчення про порівняння по функціональним модулям" (1917).

Досліджуючи концепції українських логіків початку ХХ століття, на підставі численних наукових джерел, архівних документів ми можемо зробити висновок про те, що історія логіки та історія філософії мають не лише спільні, але й відмінні постаті, які здійснили визначальний вплив на розвиток цих галузей науки.

Nataliia Reva
natalie.reva@gmail.com

UNDERSTANDING OF THE NOTION OF REASONING

If we analyze the notion of reasoning, we can see that its formulation means the construction of the conclusions using the reason. While the reason is a thing, we associate with logic and rationality. Thus, the reasoning should always lead us to rational, logical thoughts. The question arises, is it really? If it were so, logic would not study the common fallacies. Sure, sometimes people use these errors on purpose. For instance, to destabilize the position of your opponent in the argumentation. Yet, more often, some of these fallacies, also known as cognitive biases, influence us without our notice. To give you an example, recall the bandwagon effect. It can be used as an argument: "Try the lard! For ages, Ukrainians have been eating it! It is our favorite delicacy! You'll like it!" or appear as an inner mental block that forces us to do/ think/ act as other, because everyone is doing it or thinking like that.

So, why our reasoning could not always be logical? One of the reasons may be that we should better consider it as a tool and not as the cause of what we get in the end. Through reasoning, we come up with the complex solutions to some complicated questions. However, our reasoning is not the one source we use to resolve an issue. As insists D. Kahneman in his Thinking Fast and Slow (2011) our mind divides the labor of making thought between two Systems: a quick and automatic one that is represented by our intuition and instinct and the second one, which allocates attention to the effortful mental activities. Thus, our "machinery of thoughts" is a conjunction of spontaneous biological activity conjoined with an inward pondering and evaluation, which human reasoning really is.

Олександра Рубанець
rubanets@gmail.com

ОСОБЛИВІСТЬ ЛОГІКИ РЕАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ

Дослідження мислення в контексті повсякденності актуалізує необхідність висвітлення ролі та значення співвідношення когнітивних і ментальних станів. У психологічних дослідженнях з'ясовується стійкість/нестійкість ментальних станів, умови входження в ментальний стан і його підтримання, а також здійснюється розгляд ментальних станів як необхідного, притаманного лише людині супроводу мисленевого процесу, який може розкриватися з позицій різних підходів – з позицій обчислювального, динамічного, мережевого та ін. Наявність ментальних станів нерідко стає наріжним каменем, що розглядається як характеристика відмінності людського мислення від штучного інтелекту. Розгляд ментальних станів не пов'язується однак із ментальними ре-

презентаціями та їх впливом на мисленеві процеси. Ментальні репрезентації розглядаються з точки зору збереження інформації. Питання про роль ментальних репрезентацій як складника когнітивних процесів сьогодні є дискусійними. Ментальні репрезентації нерідко розглядаються як викривляючий фактор у мисленні як обробці інформації, що змінює оцінку інформації, яка надходить.

Однак слід привернути увагу до того, що ментальні репрезентації є не тільки складником, що забезпечує зберігання інформації. Вони фактично є чинником, завдяки якому якісь дані взагалі постають перед людиною та розглядаються нею як інформація про певні об'єкти. Інакше кажучи, закладені у ментальних репрезентаціях концептуальні структури, які створюють спосіб представлення об'єкта, є тим, що стає необхідною передумовою отримання інформації про цей об'єкт.

Ментальні репрезентації, незважаючи на свій ментальний статус, є, однак, скоріш складниками когнітивного процесу. Мислення постає як когніція, здійснювана пізнавальна дія стосовно тих об'єктів і явищ, які розглядаються як об'єкти пізнавальних зусиль і входять у життєво важливу когнітивну інформацію, необхідну для відтворення тотожності й цілісності особистості людини як психологічної, комунікативної та соціальної системи. Когніція має справу з життєво важливою когнітивною інформацією, яку людина вилучає з неструктурованої множини інформації завдяки своїм ментальним репрезентаціям та цінностям.

Ментальні репрезентації є стійкими утвореннями, які зберігають свою структуру під дією соціальних репрезентацій, які з ними не збігаються, а також критичної інформації, яка здатна їх похитнути. Дослідження співвідношення ментальних і когнітивних станів дає змогу виявити різні способи застосування логічного складника в його особливих статусах – статусі міркування, що передбачає встановлення логічних зв'язків та застосування їх у процесі формування каузальних схем, і в статусі когніції, спрямованої на постановку та вирішення проблем у поліонтологічному, різноманітно-структурованому світі. Когнітивні стани виявляють зв'язок когніції з когнітивною ідентичністю особистості, її здатністю відтворювати себе як цілісність. Когнітивна ідентичність особистості людини як носія соціокультурної, групової, етнічної чи іншої ідентичності дає змогу виявити такий інтегральний вплив ментальних репрезентацій на логічний процес, у якому пізнавальна діяльність пов'язується з прийняттям рішень і самовідтворенням особистості в соціальному, соціально-культурному та ментальному плані (внутрішнього розвитку особистості). Спосіб застосування логічного складника у різних статусах міркування та когніції, пов'язаних із ментальними та когнітивними станами, дає змогу виявити особливості реального людського мислення.

Sergii Rudenko
rudenkosrg@gmail.com

RECEPTION STUDIES IN THE HISTORY OF LOGIC

This paper aims to examine how the idea of the *Reception studies in the history of philosophy*, which is represented by Tomasz Mróz [Mróz, Tomasz, 2016. Selected issues in the History of Polish Philosophy.Vilnius], could be implemented to the studies of the *History of logic*.

The subject of the History of logic could be considered at least on two levels.

The first one we may headline as the *General history of logic*. Being indifferent to cultural context, the *General History of Logic* observes any phenomenon of logical knowledge in "pure" form without any "national adjectives". The *General history of logic* seems to be a well-known and quite developed approach in the contemporary logician and philosophical community.

Also, the subject of History of logic might be considered as a component of national culture. It means that logic is not only a scholar field but also it is a phenomenon of intellectual culture, which is represented in such specific areas of cultural practices like an Education, Philosophy, Political life, Social behaviour, and so forth. Furthermore, developing of logical knowledge is often forced by cultural practices, especially by educational milieu and traditions, political culture and ideology. Hence, the logical knowledge has to be encompassed by historians of logic in its "pure" mode and its "cultural" form as well. This level of considering the subject of History of logic could be headlined as the *Cultural history of logic*. What does examine the Cultural history of logic? Is it possible to find out the national peculiarities of logical knowledge?

The answers to these questions might well be found in contemporary studies in the History of National Philosophy by Tomasz Mróz [Mróz, Tomasz, 2016. Selected issues in the History of Polish Philosophy.Vilnius], Oleg Bazaluk [Bazaluk, Oleg and Matusevych, Tatyana, 2014. Otto Friedrich Bollnow: Search for the Fundamentals of Existential Philosophy. *Annals of the University of Craiova – Philosophy Series*. 34 (2/2014): 5-16; Bazaluk, Oleg, and Nezhyva, O., 2016. Martin Heidegger and Fundamental Ontology. *Annals of the University of Craiova – Philosophy Series*, 38 (2 / 2016): 71-83], Iryna Liashenko [Liashenko, Iryna, and Rudenko, Sergii, 2018. The Management Features of the University Preparatory Department. *Scientific Bulletin of National Mining University*, 1: 163-168. DOI: 10.29202/nvngu/2018-1/6], Serhii Yosypenko [Yosypenko, Serhii. (2014) National philosophic traditions as an object of reflection in the field of the history of philosophy [in Ukrainian]. *Sententiae*,30(1), 52-61.DOI:10.22240/sent30.01.052], Yaroslav Sobolievskiy [Rudenko, Sergii, Sobolievskiy, Yaroslav, and Tytarenko, Vadym, 2018. Cosmology in the Philosophical Education of Ukraine: History and Modern Condition. *Philosophy and Cosmology*. Volume 20: 128-138. DOI: 10.29202/phil-cosm/20/12], Vadym Tytarenko[Rudenko, Sergii, Sobolievskiy, Yaroslav, and Tytarenko,

Vadym, 2018. Cosmology in the Philosophical Education of Ukraine: History and Modern Condition. *Philosophy and Cosmology*. Volume 20: 128-138. DOI: 10.29202/phil-cosm/20/12], also in contemporary studies in the history of logic represented by *Iryna Khomenko* [*Khomenko, Iryna*, 2013. Logic in Kyiv Theological Academy (1819–1920). In *Logic in Central and Eastern Europe: History, Science, and Discourse.*: Rowman & Littlefield Pub Incorporated, New York. – P. 129 – 138].

Author of this paper believes that the subject of the *Cultural history of logic* becomes less unclear via using the *Reception studies* approach, developed and represented by Tomasz Mróz in his book "Selected issues in the History of Polish Philosophy" [*Mróz, Tomasz*, 2016. Selected issues in the History of Polish Philosophy.Vilnius]. According to *Tomasz Mróz*, the *Reception studies in the history of philosophy* might be defined as a research methodology "of any "local" philosophy", which pays attention "to the history of international reception of the various philosophical currents. The specific and unique character of philosophy in Poland, France, or Germany, is also reflected in the character of the reception of new philosophical ideas. The reception may be selective or incomplete, and sometimes even grotesque, but still, reception often reflects the true colours of the recipient"[*Mróz, Tomasz*, 2016. Selected issues in the History of Polish Philosophy.Vilnius:17-18].

In conclusion, it would be worth to notice that the *Reception studies* could be considered as a methodology of the *Cultural history of logic*. This approach might well help to reveal the new authors, texts, and schools in the History of logic in Ukraine.

Mykola Saltanov

mykola.saltanov@karazin.ua

RESPONSIBILITY AND EVIDENCE IN THE ORAL DISCOURSE. ABOUT CRITICISM OF SOPHISTRY BY PLATO

More uncertainties emerge of how to distinguish between orator and demagogue and where the boundary between persuasion and deception is. According to Plato, for cognition of the surrounding reality special criteria are required. But since the sophists deny the existence of truth (or falsehood) as such, then the results of knowledge are nothing to correlate. Consequently, Plato suggests distinguishing between truth and falsehood as the correlations of being and non-being. That is, according to Plato, the truth always points to objects that are reflected in being, but not to objects immersed in nothingness (empty concepts).

So, the sophists and demagogues distort the true relationship of truth and false, being and non-being.

Sophists are just hunters on fools, laborers, they trade knowledge of ignorance for the sake of money. Plato rejects the thesis of the Sophists that there is no truth, for then there would not be existence, then knowledge would not be possible and the results of knowledge could not be expressed.

Sophist and demagogue are interested only in victory in a dispute for the sake of money or other mercenary considerations, and not the real state of things in the world. Sophist operates not merely thoughts, but deliberately false knowledge. Then the orator recalls what he sincerely believes in. Sophist does not know existence, does not describe it, he creates an image, a chimera of being.

Consequently, according to Plato, truth and mistake must be distinguished from being from non-being, since the former is not conceivable from the other.

From the point of view of Plato, the language must express the objects of being or their properties, otherwise it will be an empty set of words. Comparing a speech with reality, we find out whether it is false or true. So, the sophists are not right when they say that there are no truths and mistakes. The Sophist only simulates reality, but does not reflect it, he mimics the ghosts of being. Sophist is an imitator without knowing what he simulates. Consequently, Plato states that non-being is made into being as a criterion for real human lies or truth.

The speaker from the sophist is distinguished by a persistent conviction and a sense of responsibility before the public.

Сергій Секундант
sergiisekundant@gmail.com

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ І ТЕОРІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ

I. Кант стверджував, що не можна навчитися філософії, а можна навчитися тільки філософствуванню. Якщо Кант прав, то реформа філософської освіти має бути орієнтована на формуванні у студентів здатності філософствування, яку радянська система освіти не лише не розвивала, а, навпаки, фактично знищувала, підміняючи її апологетикою марксистської філософії. Ця нова мета освіти висуває на перший план в якості фундаментальних такі дисципліни, які учать філософствуванню. Йдеться про логіку, теорію аргументації й історію філософії. Правда, ці дисципліни зараз знаходяться в стані кризи. Криза логіки та теорії аргументації проявляється в різноманітті формальних і неформальних логічних теорій, а також концепцій теорії аргументації. Причину цієї кризи слід бачити не лише в різноманітних можливих "наукових" підходів до аналізу змістовної аргументації (логічний, психологічний, лінгвістичний, психолінгвістичний, риторичний, комунікативний і так далі), але і в різноманітті філософсько-методологічних підстав цих теорій. Проте голов-

на причина кризи полягає у тому, що для усіх цих концепцій є характерним абстрактно-теоретичний підхід. Аналогічну ситуацію ми спостерігаємо і в історії філософії, в якій з'являються все нові та нові концепції історії філософії, які відрізняються своїми філософськими та методологічними підставами. Здолати кризу як в теорії аргументації, так і в історії філософії, як, власне, і в усій сучасній філософії, можна тільки відмовившись від абстрактно-теоретичного підходу до вивчення аргументації взагалі і філософської аргументації зокрема на користь конкретно-історичного, який повинен базуватися на аналізі аргументації і контраргументації філософів. Якщо ми хочемо уникнути свавілля і упередженості в інтерпретації філософських вчень, то вона має починатися з аналізу аргументації. Причому в процесі реконструкції філософської ідеології того або іншого вчення принципи і параметри аналізу аргументації слід шукати у самого автора. Тільки така реконструкція аргументації дозволить нам виявити метафізичні, гносеологічні, методологічні і інші підстави філософської системи. Оцінка ж цих принципів повинна здійснюватися в ширшому контексті.

Юлія Сидорук
julsidoruk@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНА ЛОГІКА ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

Щодня ми стаємо свідками того, як різноманітні види пропаганди впливають на свідомість кожного окремого індивіда, та й на настрої у суспільстві в цілому. Вербальні та невербальні засоби впливу без критичного осмислення представляють собою надзвичайно небезпечну зброю. Вони здатні навіювати "токсичні" упередження, які призводять до спалахів нетерпимості.

До того ж варто згадати про так звану епоху постправди, коли об'єктивні факти більше не мають вагомого впливу при формуванні суспільної думки, а почастіше взагалі ігноруються. За таких умов головним методом переконання стає маніпуляція шляхом емоційного впливу та звернення до стереотипних конструкцій.

Зважаючи на все це, значимість розвитку неформальної логіки для сьогодення складно переоцінити. Вона висуває правила раціональної суперечки, можливі критерії для оцінки аргументів, а також повсякчас розширює спектр досліджень, наприклад, модернізуючи семантичне наповнення терміну "аргументація". Пропонує дієві методи аналізу різних видів аргументації, себто вербальної, візуальної, аудіальної, тощо. Теорія помилок надає нам відомості щодо найпоширеніших похибок при захисті, або ж спростуванні певної точки зору, тим самим полегшуючи процес аналізу.

Таким чином, неформальна логіка намагається розвинути комплексний підхід для розгляду інформації переконуючого характеру. На мою думку, послуговуючись правилами раціональності, які вона встановлює, ми отримуємо гарантію неспотвореності даних. Останнє ж, в свою чергу, може прискорити вирішення соціальних та політичних конфліктів, спричинених непорозумінням, або ж цілеспрямованим введенням в оману. Неформальна логіка може стати тією непохитною основою, якої ми потребуємо для ґрунтовної протидії усіяким проявам дискримінації.

Андрій Синиця
andriy.synitsya@gmail.com

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ РОЗУМІННЯ ЛОГІКИ ЯК НАУКИ

Традиційно зміст предмета логіки визначають через призму форм (поняття, висловлювання, умовивід) і законів мислення (тотожності, несуперечності, виключеного третього, достатньої підстави). Вивчення логіки за такого підходу дає змогу поглибити знання про структуру мислення, але аж ніяк не удосконалити вміння мислити. Тому виникає питання, як, не апелюючи до форм і законів мислення, так викладати логіку, щоб вона стала у нагоді на практиці. Загалом можемо назвати такі альтернативи традиційному розумінню логіки: 1) логіка як методологія. Уже в XVII ст. французькі мислителі А. Арно і П. Ніколь доповнили традиційний курс логіки вченням про метод (аналіз і синтез), завдяки якому можна було б обґрунтовано доводити істинність певного твердження й у такий спосіб набувати достовірних знань. Звісно, їхній підхід можна розширити й акцентувати увагу в курсі логіки не на формах і законах мислення, а безпосередньо на методах мисленнєвого пізнання; 2) логіка як теорія аргументації. Розуміючи логіку саме так, можна зробити насамперед наголос на її практичній значущості у процесі комунікації. За цих умов викладання логіки має бути взаємопов'язане з психологією. Звісно, аргументація в теоретичних науках буде ґрунтована не на прагматичній мовленні, а на апелюванні до методологічної складової процесу обґрунтування думок; 3) логіка як наука про закони оперування знаннями. Оскільки принципам логіки підпорядковане не лише людське мислення, а й процеси опрацювання знань штучними пристроями (комп'ютерами), то сьогодні, навчаючи логіки, принаймні на рівні концептуальних узагальнень доцільно робити акцент на способах її застосування в комп'ютерних науках, теорії штучного інтелекту; 4) логіка як теорія вирішення задач. Визначаючи логіку у такий спосіб, важливо продемонструвати, що різного роду проблемні ситуації, які потребують вирішення, можна типізувати і класифікувати. А знання процедури їхнього вирішення, ґрунтоване на евристичних принципах, дасть змогу практично виформувати фундаментальні навички логічного мислення.

Yaroslav Sobolievskiy
yasobolevsky@knu.ua

CHARLES MORTON AND "A LOGIC SYSTEM"

One of the first books on logic in the history of America was, probably, written by the first American professional philosopher Charles Morton (1627–1698). It was named "A Logick System", and it was a popular textbook for students in Early America. The original text did not survive, we know about it from Harvard's student's theaters; the original text was written between 1675 and 1685. In 1995 Rick Kennedy transcribed Morton's text in "Aristotelian and Cartesian Logic at Harvard" and published it in multivolume edition "Publications of the Colonial Society of Massachusetts". According to his research Morton was a founder of an early dissenting academy and associated with Harvard College. Also he was a Puritanic philosopher and was attended Oxford. His philosophical ideas were based on Scholastic Aristotelian with influence of Rene Descartes and Ramism. Charles Morton was influenced by Bartholomaeus Keckermann's "Systema Logicae". Rick Kennedy mentioned that a glance at A Logick System's table of contents exposes the text's Aristotelian form. The predicables, antepredicaments, and predicaments which begin the text had begun standard Aristotelian texts for centuries.

His textbook "System of Physicks" was one of the most popular and important books in natural philosophy in early America. By the way, it was used to teach natural philosophy and the scientific method at both Harvard and Yale in 17th-18th centuries. Also he had writings: "Ethicks", "Pneumatics", "The Spirit of Man" etc.

Valerya Sokolchik
vsokolchik@mail.ru

THE PROBLEM OF LOGICAL CONTRADICTION BETWEEN BIOETHICAL PRINCIPLES AND THE LAWS IN MODERN SOCIETY

Solving the problems arising in the field of mutual intersection of bioethics and law have to be realized on the basis of discussion and observation of elementary logical laws, rules and also principles of dialectics.

In modern society complex bioethical situations are connected with logical and semantic differences between the law, classic logic and principles of dialectics.

For example, there is a non-compliance logic and justice incident with a bioethical principle of personal autonomy and the requirements to the physician to help in life-threatening situations.

The principle of the individual autonomy assumes the independent acceptance of the person for all serious decision-making regarding his (or her)

own health and life. If the patient refuses treatment this is his autonomous decision, which should be respected and should be fixed in law.

However, in practice situation we destroy sometimes the classical law of logic – the law of non-contradiction. In such cases of life threatening the doctor has no right to agree with the patient's decision; according to the criminal code, the doctor is responsible for "failure to provide medical assistance".

At first, there is the violation of the logical law, because legislatively both contradictive capabilities are fixed at the same time (the patient's decision and the doctor's inability to follow this decision).

Secondly unity of dialectical categories of freedom and responsibility is violated too, because freedom of decision-making is fixed on one person, but responsibility is fixed on another person.

Such situation doesn't mean an academic logical incident, but a serious, meaningful contradiction, which creates a duality of law and prevents the formation of the bioethics principles in modern society. The means for preventing such incidents, from the point of author's view, are connected with the development of a logical culture and the teaching logic for all specialties, and also with the creation of a system of logical training in postgraduate education.

Олена Солодка

elsolodkaya@gmail.com

СЕМІОТИКА ЯК ЛОГІКА: МАРГІНАЛІЇ ЧИ АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПРОЕКТ?

Предметна сфера семіотики сьогодні нагадує розширення галактики, яка частково перекривається когнітивними науками та тематизацією семіозису низкою дисциплін мимоволі залучених до семіотичних студій [Еко, Еко У. (2000). *Kant and the platypus. Essays on language and cognition*. Translated from the Italian by Alastair McEwen. Vintage. The Random House Group Limited. London]. Мережевість, транзитивність, плинність семіотичного поля засновник соціальної семіотики Холідей (M.A.K. Halliday) пояснює поворотом, у якому окремі дисципліни (предметна організація знання з власними концептами і методом) поступаються місцем емерджентним колабораціям, організованим не дисциплінарно, але за партикулярними темами (як case studies) [O'Halloran, K. L. & Smith, B. A. (eds) (2011). *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains*. New York & London: Routledge]. Кресс і ван Левен (Kress, van Leeuwen) розглядають такий стан справ як поворот від моноmodalних до мультимодальних практик [Kress G., van Leeuwen T. (2001). *Multimodal Discourse*. Bloomsbury Academic.]. І хоча мультимодальні студії супроводжує тлумачення семіозису в дусі проблем human meaning systems як контексту розробки Software [O'Halloran, K. L. & Smith, B. A. (eds) (2011). *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains*. New York & London: Routledge], "мультимодальний Gesamtkunstwerke", або "мультимедійна подія", позначається, але не вичерпується проліферацією

візуальних комунікацій та дигітал мультимедіа. Фокус уваги семіотики мультимодальності: від нових областей застосування існуючих фреймів (напр., візуальні комунікації як "текст") до інтер-семіотичних практик "виробництва значень" з використанням більш одного семіотичного ресурсу [Kress G., van Leeuwen T. (2001). *Multimodal Discourse*. Bloomsbury Academic.; O'Halloran, K. L. & Smith, B. A. (eds) (2011). *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains*. New York & London: Routledge]. Репрезентативна відмінність семіотичних ресурсів (affordances) маркує як тему когнітивних інтерференцій, так й реновацію інтересу до проекту семіотики як логіки Ч.-С. Пірса, який не був ані лінгвістично заангажованим, ані упередженим щодо периферійних питань логіки.

Попри множинні інтерпретації логічна/прагматична максима Пірса орієнтує на повномасштабну ревізію "основ валідності законів логіки", у якій семіотичний постулат неможливості мислення поза знаками зобов'язує логіку до прагматичних триангуляцій. Раціональний самоконтроль/аналогія самоконтролю морального та раціонального – як керівний принцип такої ревізії – вводить у логічний континуум і префігуративний статус перцептуальних суджень, і етико-практичний характер висновку. Завданням логіки як семіотики стає виявлення мисленневих звичок, які керують тим чи іншим (логічним) висновком, утворюючи мисленневу рутину, зокрема аналіз "усвідомлених, або само-контрольованих" звичок – переконань (belief). Ці питання постають кожного разу, коли ми опиняємось перед невідомим, і тренований інтелект може розгубитись подібно кораблю у відкритому морі, на борту якого жодний не знає правил навігації [C. S. Peirce. *The Fixation on Belief*. – In: Peirce Charles S. (1960). *Collected Papers*. Vol. 5. Cambridge: Harvard University Press]. Пірс підкреслює значущість імпліцитних пресупозицій, супутніх логічному дослідженню, виявлення яких потребує розгляду логічного висновку як процесу семіозису, протиставляючи (через критику "картезіанського інтуїціонізму") семіотичний процес "рекогніції відомого" та "ідентифікації невідомого" (як абдуктивного висновку) – силам інтуїції та інтроспекції [Eco U. (2000). *Kant and the platypus. Essays on language and cognition*. Translated from the Italian by Alastair McEwen. Vintage. The Random House Group Limited. London.; C. S. Peirce. *The Fixation on Belief*. – In: Peirce Charles S. (1960). *Collected Papers*. Vol. 5. Cambridge: Harvard University Press].

Людмила Сумарокова
shchogolevas@gmail.com

ПРО ТРИ СМИСЛИ ТЕРМІНА "ПРАКТИЧНА ЛОГІКА"

Сьогодні існує щонайменше три смисли терміна "практична логіка", співвідношення між якими важливо враховувати, в тому числі при організації системи освіти.

Перший смисл, найбільш розповсюджений, що нерідко вважається головним, а подекуди і єдиним: практична логіка – це *прикладна логіка*,

тобто застосування знання логічної теорії для вирішення практичних задач. Саме цей зміст покладений в основу логічної освіти у наших нефілософських ВНЗ. Основні компетенції, що формуються при цьому, пов'язані з розпізнанням базових логічних структур і з вмінням оперувати ними за правилами. Недолік такого трактування пов'язаний із тим, що сама логічна теорія розуміється сьогодні занадто вузько, що викликає до життя велику кількість альтернативних підходів до формування культури мислення, які усвідомлюються як поза-логічні.

Другий зміст, який існував завжди, проте помітно активізувався на початку ХХІ століття: практична логіка – це *природна логіка*, яка спонтанно, стихійно формується в особистому та соціальному життєвому досвіді людини у вигляді зразків, заборон, норм і т.п., що інтуїтивно приймаються. Цей досвід має різні рівні – загальний повсякденний і локалізований повсякденний для якихось сфер життя людини. Необхідною базою та інструментарієм природної логіки є природна мова.

Третій зміст є синтезом перших двох: практична логіка – це інтегративна логіка, яка з'єднує в собі і логіку, що спонтанно виникла з життєвого досвіду, і знання теоретичної логіки, що набуто в процесі освіти. Інтегративна логіка – це удосконалений, більш точний, визначений варіант природної логіки, і, з іншого боку, – прикладна логіка, котра включена у більш широкий контекст, що спонукає її до подальшого розвитку. В якості прикладу інтегративної практичної логіки можна назвати юридичну логіку – результат двосторонніх зв'язків логіки та юриспруденції. Саме інтегративний варіант практичної логіки потрібно запроваджувати в систему освіти.

Vadym Tytarenko
tytarenko.vadym@gmail.com

THE DISCOURSE ON LOGIC IN GERMAN CLASSICAL IDEALISM

The History of Philosophy is a reliable and comprehended depository of the most significant and crucial ideas concerned with any kind of wisdom and experience.

In this depository, a lot of unexpected answers could be found to the questions we ask presently. Logic is one of the essential subfields of philosophy and its history definitely appears as the subject of History of Philosophy. This paper deals with the Logic studies which appeared within the German Classical Idealism to summarize some crucial attempts for doing it in the unique and non-traditional way.

Logic studies within the philosophical tradition of German Classical Idealism took off in Emmanuel Kant's epistemological inquiries at the end of 18th century. He propounded a new non-traditional point of view on what Logic is, which functions it has, how it should be done. He conceives the transcendental approach in epistemology, in which the reasoning phenomenon was discovered in the matter of its origins in mind. "Transcendental logic" is a

study which deals with the content of reasoning instead of its forms (the traditional approach in Logic or "general logic" which was established by Aristotle). Logic within the Kant's epistemology provided a rational discovery of formal content of an Understanding ("Verstand") ability itself – "categories" or pure concepts of Understanding, which are the conditions of experience and Natural Science.

Another approach to Logic interpretation and understanding was propounded by Georg Wilhelm Friedrich Hegel and concerned "dialectics" as a method of philosophical inquiry. In his "Wissenschaft der Logik" (Science of Logic) he claims Logic, not as the study of human reasoning or argumentation, but as the fundamental, structural, theoretical core of reality itself. Hegel considers Logic as objective in its essence rather than subjective. In other words, there is an internal, essential, logical, speculatively considered order within the reality, which refers to the nature of God (logic as a content, which exposes God as he exists in his eternal essence before the creation of nature and a finite mind). Consequently, the understanding of logic within the German Classical Idealism developed from a subjective form on the content-based science of understanding ("transcendental logic" by Emmanuel Kant) to the ultimate speculative representation of reality order itself (Hegel's dialectical logic).

Микита Тищенко
nik_16@ukr.net

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ПРИКЛАДІВ У ВИКЛАДАННІ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ АРГУМЕНТАЦІЇ

У сучасній неформальній логіці значна увага приділяється аналізу актуальних прикладів з реального життя для ілюстрації окремих логічних помилок. Сучасна ситуація, якій притаманне засилля інформаційного простору неперевіреними новинами та спекулятивними псевдоаналітичними маніпуляціями, вкотре підкреслює важливість логічного інструментарію для критичної оцінки інформації як студентами, так і, бажано, рештою населення. Проте ця ситуація демонструє не лише переваги логіки в ролі своєрідного нейтрального судді у сфері критичної оцінки інформації, але й піднімає питання про її власні обмеження.

З метою збагатити навчальний курс більш яскравими та актуальними прикладами викладач легко може піддатися спокусі використати найбільш кричущі та очевидні випадки логічних помилок. Проте, вони часто сконцентровані в промовах чи виступах окремих персон. І тому прагнення актуальних прикладів може поставити викладача в ситуацію, де йому потрібно не просто запропонувати студентам ілюстративний приклад помилки, але й оцінити, чи не є цей приклад своєрідним коментарем щодо людини, якій належить помилка. Наприклад, виникає питання, чи не є підкреслення заборонених аргументів "ad hominem" у промові кандидата в президенти своєрідним аргументом "ad hominem"

проти самого кандидата? І, в такому разі, чи не змінюється роль логіки як нейтрального судді на інструмент критики?

Бажання використовувати найбільш актуальні приклади може змусити викладача займатися не лише пошуком релевантної реальної аргументації, але й вирішенням етичних питань, як-то репрезентації протилежних точок зору, у захисті яких свідомо чи несвідомо припускаються логічних помилок. Ці проблеми не виникають тоді, коли викладач спирається на абстрактні і вигадані приклади, або ж на ситуації реальної аргументації, які мали місце у минулому сторіччі.

Таким чином, звертання до найбільш актуальних і сучасних прикладів може бути не лише яскравою ілюстрацією можливостей логіки як інструмента критичного мислення, але й джерелом питань, на які викладач має знайти власну відповідь.

Olena Tytar
lena_tytar@ukr.net

COMMUNICATIVE APPROACH: LOGIC AND NEW HUMANISM

One of the most famous scholars of postmodern identity, changes in human existence under the influence of globalization is the famous Canadian philosopher Ch. Taylor. Identity is associated with traditional ethical categories, including the "benefit" category. Human identity appears and develops in dialogue. Here Ch. Taylor continues the philosophy of dialogue (M. Buber, Bibler) and the communicative ideas of L.Wittgenstein, K. Jaspers and J. Habermas. N. Berdyaev continues the slightly different philosophy of dialogue, he also believes that identity is based on ethical categories. For example, Ch. Taylor continues the theory of "language games" by L.Wittgenstein, referring to the need for communication as the basis of identity, and at the same time, the limited communication of a given language world, setting the limits of interpretation. The fact that I am a self – my identity – is essentially due to the way in which things are significant to me; my identity is made only through a certain language of interpretation, which I have learned as a way of effectively expressing these issues". The influence of communitarianism and the ideas of L.Wittgenstein on Ch. Taylor consists in the fact that language as a system of rules defines not only the system of interpretation and the system of prevailing values, but also the general horizons of identities, the general horizon of the common good for the sociocultural group, in this horizon, each individual can freely express his identity, since, according to Ch. Taylor, as a communitarian, identity is always linguistically mediated: "language is the transcendental horizon" of identity. The dialogic nature of communication forms identity as a knowledge of the nature of its own Self, ready to respond to the challenges of the Other, thus not only my identity is formed, but also my place in the world, the limits of my

values, aspects of understanding the categories of "good", "evil", "God", "responsibility", the ontological nature of the existence of a separate identity and society as a set of identities is formed – "articulating its identity, I am defining myself. I realize the potential that is purely mine". Paradoxically, becoming an individual and personality is only possible by overcoming oneself, opening up a dialogue with another, when a person is locked in himself, then it becomes the object of manipulating by mass culture, falls under the "alienation", which is so detailed in terms of Marxist-postFreudian philosophy, loses instead of identity, and finally humanity, this should be reminded of Ch. Taylor's main work of "Ethics of Authenticity" – "The main feature of human life, about which I want to remind, is its radically dialogic character. We become full-fledged people who are able to understand ourselves, therefore, to define our identity when we learn the languages of human communication".

Identity makes it possible to discover authenticity. That is, the concept of identity of Ch. Taylor is based on the fact that identity is an ontological logic category of human existence, for the development and maintenance of identity the orientation towards the good and the openness of communication is necessary, and the dialogue creating the human authenticity becomes necessary "a source for himself". Thus, we can conclude that in the concept of identity of Ch. Taylor is the decisive logic triad of "good – dialogue (communication) – responsibility", confirmed identity, which is responsible for itself, retains authenticity, irresponsible man loses gradually as authenticity and identity, it is not able to reproduce a culture. Human beings in a globalized world must rely on the renewal of humanistic ideals, a sense of home and security, but also a new ethics based on the principles of freedom, democracy and respect for every individuality.

Adam Trybus

adam.trybus@gmail.com

IMPLEMENTING KALMÁR COMPLETENESS PROOF FOR THREE-VALUED LOGICS

In 1935 László Kalmár, a Hungarian logician, published a paper entitled "Über die Axiomatisierbarkeit des Aussagenkalküls" where he described a new completeness proof for the classical propositional logic. It stands out among all the other completeness proofs in that it is constructive. The proof relies on a result stating that any tautology can be proved using specified formulas, the construction of which relies on the subformulas of that tautology. Since the proof can be described in a form of an algorithm, it lends itself well to a potential implementation. Although there definitely are some non-classical logics with Kalmár-like completeness proofs, these are not that numerous. We focus on three-valued logics, defined using matrix semantics. The main difficulty here is related to obtaining a result similar to the one described above in the

case of classical logic. Finding appropriate ways of replacing the subformulas of a given tautology is in general a non-trivial task. The aim of our talk is two-fold. First, to present an implementation of Kalmár-like completeness proof for three-valued logics (defined using matrix semantics). Second, we wish to outline a potential use of this implementation in terms of automatising the completeness proof. This can be done by reversing the usual order and instead of looking for a proof for a given logic, starting with the outline of a proof and searching for those three-valued logics that the proof can be applied to. The results presented are part of work in progress.

Vitali Turenko
amo-ergo_sum@ukr.net

FEATURES OF PHD-PROGRAMS IN LOGIC IN EUROPEAN COUNTRIES: FOREIGN EXPERIENCE FOR UKRAINE

In detail considering PhD-programs in philosophy the countries of the European Union, we can see that they have separate programs concerning logic, that is, independent of the history of philosophy or of theoretical and practical philosophy. These programs can also sometimes have a unity with applied linguistics or cognitive science. Such programs can have not only a "classic example" – the writing of articles and the PhD-theses itself – but can also have an applied aspect, as experiments or field research.

Based on information from the sites of the philosophical faculties of Europe, we should noted for such research the PhD-theses should display a consistent research process, demonstrate a critical assessment of the context of the research. In addition, this study should be link with existing literature/practice, and in the results obtained to show that future work should make a definite contribution to one or another field of logic. The correlation of this reflexive comment to other forms of the presented (practical) material should be clearly articulated in the PhD-thesis so that the work was a single process, which was collectively considered as a PhD-thesis. Within the PhD-thesis, differentiation between reflexive comment and creative work, publications, etc., the results of the PhD-program must correspond to the specific requirements and be consistent with the attestation committee at the faculties.

Thus, the innovative content of PhD-programs in logic is also related to the fact that a graduate of a post-graduate course in this speciality will be able to have sufficient knowledge, skills and abilities to develop new ideas, solve complex problems in the field of professional, social and/or dissertation activity. Hence the graduate will do own scientific research, the results of which will have not only a purely scientific novelty but the practical significance and possible implementation in society, for example in Ukraine.

Oleksandr Tiaglo
olexti@gmail.com

ABOUT STANDARDS OF PROOF: A COMPARATIVE ANALYSIS

My report will lie in general framework of the argumentation that especial legal logic – as one of a set of material logics – exists side by side with general, or formal, logic. In other words, in general case legal logic is not reduced to the use of formal logic in legal reasoning. This position has received some support in few previous publications already (see, e.g.: Tiaglo O.V. Is there a Specifically Juristic Logic? // Forum of Law. – 2017. – N 1. – P. 188-196 [Electronic Recourse]. – Access Mode: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_33.pdf (in Ukrainian)). In this report I have an intention to fulfil a comparative analysis of the standards of proof that take place in general logic and in jurisprudence and, therefore, in legal logic. My initial hypothesis is that the standards of proof in general logic and in legal logic differ significantly.

To understand the standard of proof accepted in general logic, it is natural to address, first of all, the Aristotle's intellectual heritage. Relevant ideas of G. W. Leibniz and C. Beccaria are analyzed further. As one of the accepted in jurisprudence the standard "beyond a reasonable doubt" is studied (A. Denning et al.). For our domestic specialists the urgency of consideration of this standard is due to the fact that it appeared in the Ukrainian legislation just a few years ago – in the Criminal Procedural Code of 2012. It has been borrowed from the Anglo-American legal system. In my opinion, this innovation demands further exact of the current legislation.

Dmytro Fedjukov
fedjukov@gmail.com

ARGUMENTATION FRAMEWORKS IN MACHINE LEARNING SYSTEMS

Machine learning(ML) is a method for teaching computers to make and improve predictions or behaviors based on data. ML area has two main task types: supervised and unsupervised learning used for solving different application like classification, regression or clustering with using different algorithms (linear, neuronal networks for example). Nowadays machine learning (ML) is very popular and special in deep learning area, that based on using neural networks (NN) algorithms. Of course, as for all very dynamic developed area, ML has a bunch of problems. It is old ones: needs to working with large spaces of hypothesis; lack of well-marked datasets; datasets with a lot of additional information but not useful for particular case directly; not really flexible algorithms after training. And a new one: interpretability (how can an analyst make sure that the predictions are right; how to ensure an absence of bias; how to provide required explanation).

How and when argumentation theory can help to improve machine learning processes? What kind of frameworks starting with Dung's abstract argumentation framework we can use as an instrumental base for this improvement. Recent years, lots of researchers focus on argumentation theory as knowledge integration method in data mining domain. Argumentation with data mining technology has been extensively studied and a number of approaches from different authors have been proposed to integrate argumentation and machine learning, such as argumentation in association rule mining (Maya Wardeh), machine learning based on argumentation (Ivan Bratko, Gomez), argumentation with inductive learning and case-based reasoning (Santiago Ontañón, Enric Plaza), argumentation in reinforcement learning (Ariel Monteserin, Yang Gao, Francesca Toni).

The idea that argumentation might be useful for machine learning since it could provide a sound formalization for both expressing and reasoning with uncertain and incomplete information. The possible hypotheses induced from data could be considered an argument. Then, by defining proper attack and defeat relation, cogent hypotheses can be found. Existing approaches differ in their use of argumentation and in their choice of argumentation framework/method. Finally, different approaches achieve different (desirable) outcomes, ranging from improving performances to rendering the ML process more transparent by improving its explanatory power.

Diego Fontanive
diego@eofproject.org

UNDERSTANDING UNDERSTANDING (METAUNDERSTANDING THINKING)

Logical thinking skills, as well the cognitive performance of criticalness throughout the understanding of arguments, opinions, evidence and private manners of reasoning are all very counter-intuitive qualities in thinking since we are biologically wired to be fallacious, ergo to rely to conclusions with scarce understanding of their premises. In the post-truth era logicity is greatly in danger due to the large and increasing overload of information we receive and process daily, information delivered by media, modern technology and internet sharing, differently but both in the East and the West.

The psycho-social proneness to believe in fallacious constructs of thinking is nowadays directly proportional to the lack of accurate logicity we possess.

So, what we mean by logical thinking skills exactly, since we are naturally unwired to have such qualities, but nevertheless capable to learn, understand and apply high order thinking skills? First of all: what's logic? Can logic be a meme as beautifully described by Evolutionary Biologist Richard Dawkins in his book 'The Selfish Gene'? Can logic be a belief which takes differ-

ent forms and assumptions based on local, cultural and geo-political conditioning? Can logic be a form of biased epistemic acceptance?

Several unbiased international studies show how despite its necessity the teaching of critical thinking does not quite work. What can we do about it since critical thinking is the needed fuel for sound logic? Certainly education is the key to raise accurate logic in our modernity, and education requires CT, but CT does not work as it should. Can CT be combined with other explanatory frameworks like memetics, metacognition and metamemetic thinking so to make it applicable? We believe it's possible. We need to develop experimental educational programs focused on these approaches aimed to implement sound accurate logic in thinking skills also considering the incoming impact with AI.

Oleksandr Khlopuk
jm31940@gmail.com

PRESCRIPTIVE CRITERIA OF SUCCESS FOR SEMANTIC REVISION ARGUMENTS IN SITUATIONS OF MORAL CONDEMNATION

Establishing proper definitions of key terms is a staple of a proper argument. However, in a situation where a speaker is suddenly faced with a moral accusation, an attempt to elaborate on definitions often appears damaging for speaker's reputation as one becomes accused of 'arguing semantics' instead of addressing the actual question. In a contemporary communicative environment where character questioning serves as a powerful smear tactic, understanding of 'arguing semantics' accusations becomes crucial for education in argumentation theories. Arguably, this difficulty emerges from unique features of moral condemnation as a debate setting. People are evolutionary hardwired to pay attention and discuss conversations on others' morality. Moreover, people often defend pre-established positions on moral issues by applying confirmation bias to evaluate facts of particular cases [DeScioli, Peter. "The side-taking hypothesis for moral judgment." *Current Opinion in Psychology* 7 (2016): 23-27]. Since what is at stakes in these conversations is the speaker's reputation, one's consistency and moral reliability are evaluated by audiences alongside with reasonableness of one's moral judgments.

Based on the pragma-dialectical analysis of relevant cases [Van Eemeren, Frans H., and Rob Grootendorst. *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge University Press, 2004], it is hypothesized that to minimize the risk of being accused 'arguing semantics' a speaker must: 1. have a pre-established reputation of a person who pays attention to semantic details; 2. use semantic revisions as a part of multi-level arguments as opposed to singled counter-arguments; 3. use them for pragmatic goals of advancing counter-narratives rather than merely to

rebut certain accusations. While these suggestions may be useful for diminishing the damage made by accusations that are standpoints in respective conversations, 'arguing semantics' accusations usually appear to be not only counter-arguments addressed to a speaker, but also standpoints for arguments in discussions among the audience. These situations are hardly controllable for the speaker, yet one can minimize the damage by managing to word rebuttals to accusations in a manner that makes their wording difficult to take out of context.

Iryna Khomenko
khomenkoi.ukr1@gmail.com

THEORY OF ARGUMENTATION IN UKRAINIAN UNIVERSITIES

This paper presents the results of the Research Project that is focused on the role of theory of argumentation in education. It consists of two parts: empirical and theoretical.

In general it is possible to distinguish qualitative and quantitative empirical research in field of theory of argumentation. The first takes place when it relies on introspection and observation by the researcher, the second – when it is based on numerical data and statistics. Each of these two types of empirical research has advantages and disadvantages. For our study the quantitative method is more suitable.

Therefore in our project the empirical part includes surveys conducted in Ukrainian universities. We collect data summarizing understandings of the significance of theory of argumentation and fundamental orientations to arguing among students. About 300 respondents from Ukrainian universities will be surveyed from November 2017 to April 2018.

In my talk I am going to represent information received during these surveys on such criteria as levels of abilities for arguing, levels of argumentativeness, verbal aggressiveness, visual aggressiveness, personalization of conflict, and arguing frames.

The theoretical part of this investigation includes evaluation of available data.

Victor Tchouechov, Galyna Malychina
tchoue@mail.ru, malyhina@bsuir.by

ARGUMENTATION THEORY IN A SHADOW OF THE ETYMOLOGY

If we deliver argumentation theory in classes on logic, we should take into account that there are at least four perspectives the theory connected with etymology of the word *argumentation*. From this point of view we should take into consideration that the English word *argumentation* derives from Latin '*argumentum*' as well as from Old French '*argument*' and it has four basic

Latin meanings: 1.evidence; 2.ground; 3.support; 4. proof (logical argument) [Merriam-Webster's Dictionary and thesaurus online (2014). Retrieved from <http://www.merriam-webster.com/>].

It is interesting to stress that the Russian word '*argumentation*' derives from Latin '*argumentum*' too as well as Polish '*argument*' and it has too four basic meanings: 1. persuasion; 2. demonstration (proof); 3.confirmation (substantiation, support); 4. cause (causality) [Dal, V. I. (1955). *Explanatory Dictionary of the Live Great Russian Language. Moscow State publ. com. of foreign and national dictionaries, vol.1 (in Russian.)* p. 21].

To deliver classes on logic it is reasonable to distinguish among ordinary meanings of the word '*argumentation*' in various languages. For example, there are three types of differences between the ordinary meaning of the English word '*argumentation*' and its counterparts in the Dutch language. The first difference is that in English the process side of argumentation is predominant while the product side remains more passive, uncovered. At the same time in the Dutch language there is a kind of a balance between the above mentioned sides in ordinary usage. The second difference is that in English an ordinary meaning of the word '*argumentation*' is connected to a non-deliberate, skirmishing approach to dispute resolution, whereas non-English ordinary meanings of the word '*argumentation*' are immediately associated with reasonableness. The third difference is that in the Dutch language the meaning of the word '*argumentation*' deals only with a constellation of reasons put forward in defense of a standpoint. While in the case of English the ordinary meaning of the word '*argumentation*' covers both a standpoint and arguments advanced [Eemeren, F. H. van (2010). *Strategic maneuvering in argumentative discourse. Extending the pragma-dialectical theory of argumentation*. Amsterdam: John Benjamins publ.com. 308 pp.].

It is clear that such meanings as evidence, ground, support, proof, a logical argument, reasoning, and opinion constitute various prescientific approaches to the argumentation theory presentation. At the same time a parascientific approach is formed by such meanings as 'accusation', and 'charge'. As compared to the Russian etymological perspective, the English one holds a more critical character etc.

One may not only discuss which (English, Dutch, Russian, Belarussian or Ukrainian) etymological meaning of the word '*argumentation*' is better to provide argumentation theory machinery but to take into account that in theory of argumentation there are at least *four* scientific approaches to argumentation: *persuasive, demonstrative, confirmative* as well as the *explanatory* [Tchouechov, V. (2014) Theory of argumentation: the argumentological twist is necessary / ISSA proceedings 2014 URL <http://rozenbergquarterly.com/category/language/issa/>.].

ЛОГІКО-АНАЛІТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ІЗОМОРФІЗМУ ПРОСТИХ КАТЕГОРИЧНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ, ЇХ ЗНАЧЕНЬ ІСТИННОСТІ ТА МНОЖИНИ РАЦІОНАЛЬНИХ ЧИСЕЛ

Досліджується логічний доробок Г. В. Ляйбніца з точки зору встановлення взаємозв'язків логічного та математичного знання у напрямку математизації логіки. Виявлено суттєві характеристики ідей науковця стосовно створення математичної логіки. Показано, що уведення до царини логіки математизованого знання сприяє перетворенню логіки на доказову науку. Аналітичний метод виступає як стрижневий метод доведень. Істинні необхідні висловлювання допускають скінченний аналітичний розклад до тотожностей на відміну від істинних випадкових висловлювань, розклад яких є нескінченим. Математизація логічного знання у працях Г. В. Ляйбніца уможливується через встановлення відповідності у вигляді функції між простими категоричними висловлюваннями, їх значеннями істинності та множиною раціональних чисел.

Здійснено логіко-математичну реконструкцію числення простих категоричних висловлювань відповідно об'єднаної класифікації. Подано авторську інтерпретацію формалізації умов істинності простих категоричних висловлювань згідно об'єднаної класифікації, що відкриває нові можливості у сфері досліджень математизації традиційної та сучасної логіки.

Нехай встановлено відповідність як деяку функцію між простими категоричними висловлюваннями, їх значеннями істинності та множиною раціональних чисел. Будь-якому терміну A , тобто суб'єкту чи предикату висловлювання, ставиться у відповідність характеристика – певне число $Char_A = k$ згідно наступного правила: терміну, що складається з декількох інших термінів B ($Char_B = n$); C ($Char_C = m$), відповідає число, що дорівнює добутку чисел кожного з цих термінів, тобто $Char_A = Char_B \cdot Char_C = n \cdot m$.

На підставі вищевказаної відповідності виявлено наступні співвідношення:

$$(SaP - \text{істинне}) \leftrightarrow Char_p = 1; \quad (SiP - \text{істинне}) \leftrightarrow \begin{cases} Char_s = 1, \\ Char_p = 1 \end{cases}$$
$$(SeP - \text{істинне}) \leftrightarrow \begin{cases} n' \neq 1 \\ m' \neq 1 \end{cases}; \quad (SoP - \text{істинне}) \leftrightarrow m' \neq 1.$$

Natalia Shramko
shramko@rocketmail.com

THE INDISPENSABILITY OF LOGIC EDUCATION FOR THE LAW STUDENTS

The training of future lawyers must include not only specific professional disciplines, but also a certain selection of the student course that determine general competencies necessary for the legal matters. In my talk I will explain how a full-fledged logic course should contribute to forming such kind of competencies. Especially I am going to consider and to analyse the types of tests typical to the entry examinations to the master studies in law, which are typical for the last couple of years. It can be shown that the logical aspect of these assignments play the key role for their successful accomplishments. It is hardly possible to succeed in such kinds of tests without a systematic and focused logical education. Such subjects as traditional syllogistic, requirements for definitions, relationships between concepts are still of high relevance for training a rational thinking, which is the "must" for the law students.

Yaroslav Shramko
shramko@rocketmail.com

GENERALIZED CONSEQUENCE SYSTEMS

Let a consequence expression be an expression about consequence relation between arbitrary nonempty sets of formulas. Then a consequence system is a proof system, which manipulates

Consequences as formal objects. A consequence system is linear if its proofs are ordered linearly in a list form. The consequence systems so understood are of a "hybrid" Hilbert-Gentzen nature. On the one hand, they resemble usual Gentzen-style sequent calculi, in the sense that they are designed to deal with and to establish validity of consequence expressions. On the other hand, they are constructed in a manner very close to axiomatic Hilbert-style formulations, with certain (consequence) expressions taken as axioms, and with (few) inference rules for their direct transformations. In this talk I will generally consider linear consequence systems constructed in the following logical frameworks: (1) Fmla-Fmla; (2) Set-Fmla; (3) Fmla-Set; (4) Set-Set. The following four consequence systems will be presented as paradigmatic within each of these logical frameworks: (1) First-degree entailment logic; (2) Belnap's logic; (3) Dual Belnap's logic; (4) De Morgan logic.

Наталія Щербина
parliament585@gmail.com

ПРОБЛЕМА ПОВАГИ У Ф. БЕЙКОНА: ТОЧКИ ДОТИКУ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ТА РИТОРИКИ

Користь риторики для викладання курсів з історії філософії можна простежити під час дослідження класичних історико-філософських робіт. Йдеться про застосування прийомів виразності у філософських текстах. Так, наприклад, Френсіс Бейкон у своєму творі "Мудрість стародавніх" звертається до аналізу параболи як характерної риси міфів. У міфах, на його думку, можна визначити параболи, використовуючи які автори наповнювали текст прихованими алегоріями [Bacon F. The Wisdom of the Ancients /Francis Bacon// [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://en.wikisource.org/wiki/The_Wisdom_of_the_Ancients]. Параболи і алегорія у міфах, на думку Ф. Бейкона, використані авторами, щоб спростити для звичайних людей опис нових наукових відкриттів, актуальних соціальних та моральних проблем. У тлумаченні багатьох міфів присутнє поняття "повага" у різних її проявах. Так, наприклад, у розділі "Нарцис або Самозакоханість" автор згадує повагу та пошану (admire and reverence) як ті почуття, якими намагається себе оточити самозакохана людина, виключаючи зі свого життя інші емоції. У розділі "Прозерпіна або Дух" повага (reverence) згадується як пошана. У цих прикладах прослідковується прямий зв'язок самооцінки людини та ролі поваги у ній. Повага постає як один з ключових аспектів нормальної соціалізації людини у складних умовах, а також як прояв кохання та обожнення. "Пан або Природа": Ф.Бейкон згадує повагу як пошану (venerate) до Пенелопи за її цнотливість. Цей приклад демонструє повагу як відповідність об'єкта певним соціальним стандартам. "Дедал або Механік": Ф. Бейкон говорить про лабіринт як жажливе творіння, яке, попри це, заслуговує захоплення і поваги, адже є величним. У цьому контексті повага є проявом оцінки здібностей людини. "Прометей або Статус людини": згадується повага (show regard) як обов'язковий елемент віри та ставлення до сакрального у контексті критики людини, яка прирівнює власні творіння до божественних.

У зазначених прикладах прослідковується, як за допомогою алегорії, прихованої у міфах, Ф. Бейкон розкриває соціальний та моральний сенс міфу як повчального тексту. Такий потенціал алегорії як риторичної фігури можна застосовувати для викладання та дослідження праць інших авторів, якщо аналізувати текст сукупно, як одну думку, яка несе певний сенс у контексті ключової проблематики, як, наприклад, поваги.

ВИТЛУМАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛОГІКИ: КОЛО ПРОБЛЕМ

Суперечка, яка почалась у минулому столітті, навколо питання про побудову юридичної логіки як дисципліни, що виникла "на межі" логіки та юриспруденції, виявила проблеми, що і визначили різне ставлення науковців до зазначеного. Цими тезами я спробую виділити головні проблеми, які виникають під час відповіді на запитання "що таке юридична логіка?". Остання, на мою думку, передбачає розгляд таких взаємопов'язаних проблем: коректності вживання терміна "юридична логіка", складності витлумачення предмета юридичної логіки як напряму наукових досліджень, проблем, що виникають при визначенні юридичної логіки як академічної дисципліни. Виділенню цих проблем передував аналіз праць С. Булатова, Г. Кельзена, Х. Перельмана, Л. Сумарокової, І. Таммело, С. Тулміна, В. Титова, О. Тягла, Я. Хейга, О. Юркевич та ін.

Вважаю, що, у першу чергу, проблеми визначення юридичної логіки виникають через неоднозначне розуміння, а отже і застосування терміна "юридична логіка". У науковій літературі зазначений термін уживається у різних значеннях, головними з яких є наступні. По-перше, ним пропонують позначати синтетичну прикладну дисципліну, предметом якої є аналіз правових проблем методами традиційної та сучасної логіки. По-друге, він є скороченням для позначення можливого результату синтезу двох гілок дослідження: спрямованих від логіки до юриспруденції (прикладна логіка) та від юриспруденції до логіки (креативна логіка права). По-третє, цей термін уживають як синонім терміна "логіка права", під яким мають на увазі логіку побудови всієї правової системи в цілому. По-четверте, термін "юридична логіка" вживається для позначення специфічної логіки юристів, тобто йдеться про специфічність форм та принципів юридичного мислення.

Зазначене взаємопов'язане зі складністю витлумачення предмета юридичної логіки як напряму наукових досліджень, усунення якої передбачає вирішення таких проблем. По-перше, йдеться про проблему дефініції логіки. По-друге, що власне впливає з першого, проблема обґрунтованої відповіді стосовно існування особливої юридичної логіки, її специфіки.

Із вже названими проблемами пов'язані інші, що виникають при визначенні юридичної логіки як академічної дисципліни (принаймні, в Україні). Йдеться про: по-перше, врахування протилежностей західної та української правової культури, традиції викладання логіки; по-друге, проблеми, пов'язані з викладанням загальних та спеціальних курсів логіки для юристів.

Зрозуміло, що зазначені проблеми навколо запитання "що таке юридична логіка?" не вичерпують увесь їх спектр. Проте, на мою думку, можливе вирішення саме цих проблем приведе до формулювання більш визначеної позиції серед науковців щодо відповіді на поставлене питання.

АНТИТРОЛІНГ: ЛОГІКА В ТРОЛІНГ-ТЕХНОЛОГІЇ

Тролінг – відносно нове явище в мережевому спілкуванні, що означає форму соціальної провокації або знуцання. Значення цього терміну походить від риболовецького ("ловити рибу на блешню"). З психологічної точки зору тролінг – це кібер-садизм. Метою тролінгу є руйнування цінностей, а його ресурсом є різноманіття "болючих" тем в площині Танатосу. Мета і технологія кібер-троля повинна залишатись прихованою. Тролінг відноситься до кібер-тероризму та використовується в сучасній гібридній війні, зокрема, в Україні.

Тролінг є складним явищем, має багато аспектів, що потребують дослідження з точки зору філософії, історії, соціології, психології, етики, психолінгвістики, журналістики, теорій штучного інтелекту, мережевої комунікації, конфліктології тощо. Найважливішу роль в тролінг-технології грає логіка, що виконує інструментальну функцію. Для цього зовнішньо нового явища використовуються старі софістичні прийоми, відомі за часів Стародавньої Греції. Особливістю софістики є намагання хибному надати вигляд істинного за допомогою логічного виверту. До таких прийомів, зокрема, можна віднести: підміну понять та суджень, утворення порожніх понять (особливо нульових хибних), підміну контекстів, псевдоаналогію (аналогію щодо протилежного), цілу палітру аргументів до особи (до авторитету, жаху, вини та ін.) та аргументів до публіки, порушення правил і законів логіки тощо.

Якщо в матеріальному, фізичному плані, в "гарячій" фазі війни можливими та необхідними є симетричні методи віддачі нападнику, то в метафізичному – потрібна розробка комплексних методів антитролінгу з асиметричною відповіддю. Основним логічним знаряддям для протидії є істина, що досягається завдяки висвітленню хибних конструкцій та відтворенню завдяки їм спотворених денотатів. Логічна істина як "кодекс" принципів, правил і законів є абстрактним метафізичним об'єктом, недосяжним для фізичної руйнації і будь-якого впливу. За своєю природою вона має об'єктивний характер, наділяє досконалою формою думку з її умоглядним предметом. Зв'язок з інтуїцією та знанням істини завдає правильний вектор логіко-структурної аналітики та критичного мислення, що в цілому забезпечує ефективність результатів логічного викриття недоброчесних, вмотивованих обманом, в цілому аморальних софістичних прийомів, до яких, зокрема, належить технологія тролінгу в мережевому спілкуванні.

Сергій Ягодзінський
sophist@nau.edu.ua

НЕРІВНОСТІ ЧЕБИШОВА ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КОГНІТИВНИХ ПАСТОК

Проведіть експеримент – запитайте у пересічної людини "скільки в днях займає 1 млрд. секунд"? Отримані відповіді здивують як діапазоном значень – від кількох днів до кількох століть, так і психічною реакцією на таке запитання. Проте ці аспекти взаємозв'язані. Незважаючи на проникнення цифрових інформаційних технологій в усі прошарки суспільного життя, на індивідуальному рівні обсяг чисел, числові закономірності, обмеження та ймовірності практично не усвідомлюються.

Це призводить до значної кількості логічних помилок та ментальних пасток, яких припускаються люди при оцінці явищ і процесів різної природи й походження – від суто математичних до психологічних. Одним із факторів, що призводить до подібного роду помилок є відсутність або неправомірне використання наслідків теорії великих чисел, основу якої складають нерівності П.Л. Чебишова.

Не вдаючись до формул і доказів, наведемо лише формулювання найпростішого випадку нерівностей: імовірність того, що відхилення випадкової величини від її математичного очікування за величиною перевищить деяке позитивне число A , не більше дробу, чисельник якого – дисперсія цієї випадкової величини, а знаменник – квадрат числа A . Попри складність формулювання, нерівність вказує на діалектичний зв'язок між необхідністю та випадковістю явищ. Озброївшись цією інформацією та, нехтуючи те, що нерівності працюють лише на рівні стохастичної вибірки, значна частина людей потрапляє у своїх висновках, узагальненнях, встановленні причинно-наслідкових зв'язків, передбаченнях та інших когнітивних процедурах у різного роду пастки. У виступі ми зупинимось на аналізі деяких із них. Зокрема, на таких: Ad hoc гіпотеза, помилка стрільця та помилка гравця, посилення на традицію, помилка незворотних втрат, перевага позитивних результатів, помилка прагматичного висновку, селективне мислення, випадок із життя, апофенія, ефект Барнума, групове підтвердження, ілюзія скупчення, магічне мислення, упередження, ефект Форера, помилка тєхаського снайпера, ефект картотеки.

Кароліна Якименко
karolinayakymenko@gmail.com

ДЕМАГОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ

Демагогія є деструктивним методом пошуку істини, але інструментом, що часто застосовується у ЗМІ, рекламі, політиці і інших сферах. Досвідчений демагог може ввести в оману людей різними маніпулятивними діями.

Одним із таких засобів є оперування стереотипами як фактами. Так, наприклад, у міжнародних відносинах можна почути вислови про "братські народи", а у телепрограмах, що мають на меті утвердити позиції патріархального устрою сім'ї, аргументація часто зводиться до ствердження про "призначення жінки". Стереотипи не підтверджуються науковими фактами: ні статистичними, ні історичними, ні логічними тощо.

Другим засобом у демагогії можна виділити некоректні аналогії. Некоректні аналогії будуються на неправильних логічних ланцюгах, де беруться такі поняття, що не можуть бути порівнюваними. Яскравим прикладом є фраза: "Навіщо кидати палити, якщо все одно у місті чимало вихлопних газів?" Тут ігнорується факт того, що паління є більш шкідливим і у тому числі псує повітря і впливає на здоров'я оточуючих.

Іншим цікавим інструментом демагога є некоректна дихотомія: використання висловів, що мають дві альтернативи і виключають одне одну. Прикладом може слугувати два протилежні варіанти: "або свобода – або порядок", "або демократія – або тоталітаризм", "або чорне – або біле". В даному випадку виключається множина варіантів, що не є крайніми варіантами, але є можливими. Так, у прикладі із свободою і порядком, свобода позиціонується як анархія, що не бере до уваги будь-які правила і закони, а порядок за такою ж логікою виключає можливість свободи вибору.

Демагогія сприяє впровадженню у свідомість хибних уявлень про дійсний стан справ, використовується у пропаганді. Знання правил логіки і прийомів демагогії дозволяє розпізнавати правду і коректні аргументи від маніпуляції.

Ядвіга Яскевич
yaskevich.ys@gmail.com

ЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах інформаційного суспільства, що динамічно розвивається виникає проблема логічного та етичного регулювання і оцінки мережевої економіки, надання їй коректних логічних та моральнісних орієнтирів при прийнятті рішень за умов ведення підприємницької діяльності та бізнесу.

Характерною особливістю сучасних ринків у межах мережевої економіки виступає прискорення змін і зростання інформаційних потоків у зовнішньому середовищі, які спричиняють прискорення змін у внутрішній структурі компанії. Виникає реальна проблема: поєднати у межах однієї системи два суперечливі завдання – пошук нових рішень та їх оптимізація – одночасно. Але, чи можливим є однаково якісно і логічно поєднати такі суперечливі завдання. Це відрите запитання спрямоване сучасній логіці і логічній освіті.

Наступний виклик сучасній логіці пов'язаний з необхідністю опрацювання і включення до структури науково-пізнавальної та освітньої діяльності нових ціннісних сенсів і підходів соціальної аналітики з набором

напрямків та дисциплін як типологія цифрових медіа та Інтернету, блогінг і соціальні мережі, нові медіа та політичні комунікації, технології е-уряду, PR та реклама в Інтернеті, соціальні проблеми комп'ютерних та онлайн ігор, для їх подальшої реалізації у різноманітних сферах досліджень – освіті, економіці, політиці, бізнесі. Особливої актуальності у сьогоденні набуває логічна аналітика соціальних медіа, що потребує особливих артикульованих логічних засобів.

Важливу роль в організації морально орієнтованого підприємництва і бізнесу у мережі відіграє так званий "*мережевий етикет*" (нетикет) – *netiquette* – сучасна сфера знання, яка пов'язана з необхідністю і потребою усвідомлення і моральнісної оцінки мережевої економіки, Інтернет-технологій, що активно розвиваються, їх досягнень та проблематики, при цьому орієнтуючи користувачів на відкритий діалог, толерантність і взаємоповагу.

Таким чином, проблема логіки і етики бізнесу залучить все більше уваги дослідників, менеджерів і громадських діячів. На ці виклики необхідно своєчасно відповідати системі логічної університетської освіти.

Олена Яскорська
oaskorska@gmail.com

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Зміни в українському суспільстві, а точніше в таких сферах як громадська думка чи громадська позиція показують, що знання логіки і теорії аргументації є ключовим знаряддям обробки інформації кожної освіченої людини. Тренди сучасного світу (не тільки Східної Європи) показують на скільки важливим є не тільки вміння конструювати переконливий текст, але також вміння аналізувати інформацію, яка до нас надходить. Найбільш наглядним прикладом є популярний в журналістиці термін постправди, яким журналісти відкрито котистуються.

Тим паче, в ситуації інформаційної війни у якій знаходиться Україна, важливими є не тільки кібернетичне маніпулювання інформацією але також техніка переконування. На приклад, потрібно переконати маси у тому що певна історична постать є (або ні) гідною для вшанування. Лінгвістика, а з зростаючою в геометричному порядку кількістю онлайн інформації, також і обчислювальна лінгвістика, можуть дати відповіді на деякі питання. На приклад, які слова чи словосполучення викликають у слухача потрібну емоцію. Але найбільш глибоке розуміння того в який спосіб слухача переконано у тій чи іншій позиції може дати аналіз конкретного дискурсу при застосуванні логіки, а конкретніше – теорії аргументації. У своїй доповіді я спробую продемонструвати у який спосіб політичний дискурс може бути проаналізований і оцінений за допомогою знарядь які дає теорія аргументації.

АНОНС
КРУГЛОГО СТОЛУ "ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЯ ЛОГІКИ:
ТОЧКИ ЗІТКНЕННЯ"

Провадження історико-філософського дослідження у парадигмах сучасних українських спільнот дослідників історії філософії ще міцно спирається на традиції, які були закладені за радянської доби другої половини ХХ століття. Існує багато упереджень, які симуляційно визначаються світоглядними засадами звичаєвого глузду (common sense) про природну очевидність порядку і послідовності розгортання історико-філософського дослідження. Аналіз таких упереджень неминуче їх пов'яже із тривкими наслідками впливу геґелівського викладу історії філософії, який, у свою чергу, мав закорінення у різного типу проявів "науки логіки". Стрижневе розташування принципів історії філософії Г.В.Ф. Геґеля у марксистсько-ленінській парадигмі філософії радянської доби зумовило своєрідне ставлення до сприйняття "логіки" історико-філософського дослідження в концентрах "історії філософії як науки". Оскільки, безперечно, у такій сув'язі одразу визначається напруга між історією філософії як наукою у геґелівському вимірі та історією філософії як наукою у значенні "science". Відтак обидві парадигми мислення іманентно мусили б передбачати певну логіку провадження наукового дослідження. Утім, які неявні логічні засоби і дії наразі визначають сучасні набутки в галузі історії філософії – залишається нагальним питанням.

Тема круглого столу: "Неявна (прихована) логіка історико-філософського дослідження" обопільно стосується як обговорення стану розвиненості логічної основи в українських історико-філософських дослідженнях, так і спроб осягнення ширшого досвіду логіків і істориків філософії початку ХХІ століття.

Буде здійснена спроба обґрунтування можливості чи не-можливості застосування сучасних засобів різних форм логік до історико-філософських досліджень, укладання функціонального логічного апарату певного дослідження в межах об'єктів історико-філософської науки, імовірності застосування потенціалу багатозначної, чи іншого аналогічного типу, логіки до царини історії філософії.

Спроба експлікації пануючої неявної форми логіки в сучасних історико-філософських дослідженнях, інтеграції сучасних провідних потенціалів різних типів логік з дослідженнями в царині історії філософії нададуть підстави прогнозування імовірних наслідків такого підходу в історії філософії. Таким чином, хоча б на рівні обговорення замислитися над уявною модерною формою історико-філософського дослідження, яке здійснене із застосуванням певного типу логіки.

АНОНС КРУГЛОГО СТОЛУ "КРОС-КУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУПЕРЕЧКИ"

Круглий стіл має дві мети. По-перше, тут планується підвести підсумки наукового проекту кафедри логіки філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка, який проводився у співдружності з Університетом штату Меріленд (США).

У межах цього проекту з листопада 2017 року до квітня 2018 року на запитання онлайн опитувальника щодо ставлення українців до суперечки "віч-на-віч" дали відповіді близько 500 респондентів.

Методологічно це дослідження належить до серії міжнародних опитувань, які вже проводилися у США, країнах Південної Америки, Європи, ОАЕ та Індії. Ця обставина надає цікаві можливості для порівняння та узагальнення отриманих в Україні результатів з результатами інших країн.

Опитування проводилося анонімно та конфіденційно. На круглому столі передбачається підвести узагальнені підсумки цього дослідження.

По-друге, запрошуємо учасників конференції взяти участь у дискусії, яка має на меті не оцінку ставлення українців до суперечки за шкалою "добре/погано", а обговорення філософських, культурологічних, логічних, риторичних та інших аспектів такого складного комунікативного явища як суперечка "віч-на-віч", враховуючи особливості українського менталітету.

АНОНС КРУГЛОГО СТОЛУ "ЩО ТАКЕ ЮРИДИЧНА ЛОГІКА?"

Взаємозв'язок логіки та права є актуальною і достатньо обговорюваною темою серед логіків, орієнтованих на дослідження прикладних аспектів цієї науки, а також, теоретиків та філософів права. Зазначена тема обговорюється ще й у зв'язку з невизначеністю щодо розуміння питання "що являє собою юридична логіка?". Результатом обговорення зазначеного питання в межах круглого столу може стати систематизація варіантів відповідей на нього.

У роботі круглого столу "Що таке юридична логіка?" передбачається виділення теоретичної та практичної частин. У межах теоретичної частини планується обговорення проблем витлумачення юридичної логіки як наукової та навчальної дисципліни. Серед питань, відповіді на які можуть показати можливі шляхи вирішення проблеми предмета юридичної логіки, такі: чи є вдалим термін "юридична логіка" для позначення галузі теоретичних та практичних знань на межі логіки та юриспруденції? Які складнощі виникають через неоднозначність терміна "юридична логіка" при позначенні ним академічної дисципліни? Чи існує особлива юридична логіка (аналіз основних підходів до визначення особливості юридичної логіки)?

Під час реалізації практичної частини круглого столу планується обмін досвідом викладання курсу логіки студентам юридичних факультетів вищих закладів освіти, курсу "Логіка та право: проблема взаємозв'язку" студентам філософського факультету спеціалізації "історія філософії та логіка". Пропонується обговорення логіко-методологічного забезпечення практики тестування загальної компетентності студентів юридичних спеціальностей (ТЗНПК) рівня "бакалавр". Зокрема, понятійного апарату, аналізу структури, рівнів складності, типів знакових текстових структур, алгоритмів тощо. У центрі уваги при обговоренні – питання визначення логічних методів обґрунтування рішення тестових завдань.

Запрошуємо логіків та інших фахівців, пов'язаних з цією практикою, для обміну досвідом з підготовки до тестування та обґрунтування вирішення тестових завдань.

Пропонується також презентація навчального курсу логічного циклу з підготовки до ТЗНПК "Основи аналітичного, критичного та логічного мислення" для студентів 4 курсу юридичних факультетів внз України.

АНОНС ДИСКУСІЙНОГО ЗАСІДАННЯ "ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЛОГІЧНОЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ"

Проблеми українського перекладу наукової літератури здебільшого зумовлені тим, що під час перебування України в складі Російської імперії і Советського Союзу на українську мову практично не перекладалися наукові тексти, а надто філософські твори. Тож українська філософська і наукова термінологія формувалася через переклад з російської. Це спричинилося до зросійщення українського наукового вокабуляру, що, з одного боку, штучно відриває його від живої щоденної і літературної мови, з другого – ускладнює рецепцію ідей з інших філософських традицій. Ситуація ускладнюється тим, що за довгий час майже цілковито відсутності українських перекладів філософських і наукових творів склався специфічний зросійщений узус, який природньо чинить спротив впровадженню нових понять або відродженню забутих чи заборонених старих. Здолати цей спротив не можна в наказовий спосіб. Розбудова сучасної наукової термінології – це кропітка праця, що потребує тривалого часу і консолідованих зусиль великої кількості інтелектуалів. У цій короткій доповіді лише розпочинається спроба в дружньому колі зацікавлених науковців обговорити головні проблеми перекладу на українську мову фундаментальних логічних понять.

ЗМІСТ

AWWAD M. Frege's logic and the origins of computing	3
ALEKSIUK I. Logical analysis of natural language course.....	4
АСТАРОВА-VIAZMINA O. Gesture as a speech utterance and the boundaries of its logical structure	5
АФОШИНА Д. Перспективи міждисциплінарного розвитку логіки: практичне застосування.....	6
БАБЮК В. Поняття релевантності до аудиторії: між когнітивною лінгвістикою та теорією аргументації.....	7
BALBIANI P. Spatio-epistemic logics: when knowledge meets geometry	8
BALBIANI P., GENCER C. About the unification type of topological logics over euclidean spaces	8
БАНЬКОВСЬКА Ю. Еристика як майстерність ведення спору	9
БАРКОВСЬКИЙ П. Замітки на полях дискусії про "поняття" у контексті роботи термінологічної комісії у створенні списку термінів з логіки та методології науки білоруською мовою	10
БОВТАЧ С. Шляхи популяризації логіки на філософському факультеті ЛНУ ім. Івана Франка	11
БОНДАЖЕВСЬКА Л. Тенденції змін курсу "логіка" для нефілософських спеціальностей.....	14
ВАРЕНИЦЯ О. "Словник чеських філософів": особливості чеської інтелектуальної традиції	15

ВЛАСОВА О. Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у вищій школі	16
VOROBJOVA S. Communicative preferences of the course of logic at the faculty of philosophy of the Belarusian State University	17
VROUBLEVSKAYA-TOKER T. Logic for students majored in law: peculiarities of teaching	18
VIATKINA N. Deference as analytic technique and pragmatic process	18
ГАЙДИЧ Н. Критичне мислення в контексті сучасної інтелектуальної стратегії.....	19
ГОЛУБОВИЧ І., БАРБА М., МОЦАРЕНКО К. Логіка у публічному просторі: досвід освітнього проекту "Intellectuarium"	20
ГОНЧАРОВА Н. Інтерактивні методи у викладанні логіки майбутнім юристам	21
ГРАБЕНКО Д. Головне в логіці: її масштаб та межі	22
DZISKO-SCUMANN M. Logic and its importance to the core competencies development.....	23
ДОНЕЦЬ Д. Логічний метод у філософській системі В.М.Карпова.....	24
ЄМЕЦЬ Н. Побудова аргументації: універсальні й контекстуальні способи підтвердження висновку.....	25
ЖАНГОЖА А. Системи, побудовані на знанні та нечітка логіка у викладаннях курсів з логіки.....	26
ЗНМАКІНА Т. Stages of the formation of the pragma-dialectic theory of argumentation	27

ЗАГУДАЄВА О.	
Необхідність викладання логіки для юристів: зарубіжний досвід	28
ІВАНОВА І.	
Предмет логіки у словниках та енциклопедіях: російськомовна професійна література ХХ ст.....	29
КИРИЧЕНКО М.	
"Спекулятивний реалізм" – само-циклічна логіка гістерезису тотальності модерних стратегій філософування?	30
КЛІШЕВИЧ Н.	
Сучасний стан та перспективи розвитку соціально-гуманітарної освіти в Республіці Білорусь	30
КОЗАЧЕНКО Н.	
Помилки при інтерпретації та виведенні висновків з тексту	31
КОЛОТІЛОВА Н.	
Спеціалізація з логіки для філософів-магістрів	33
KONVERSKIY A.	
Explanation as a form of argumentation	34
КОКНАН Y.	
Logic as a disunited science	36
КРИКУН В.	
Підштовхування як метод впливу в умовах комунікації	36
KUZNETSOV V.	
Conservative and non-conservative development of a scientific theory	37
КУЛІНІЧ Г.	
Аргументативні фрейми та діалектичний вимір аргументативних міркувань: точки перетину	38
КУЦЕПАЛ С.	
Значення логіки для формування професійної компетентності правознавців	39
LAKTIONOVA A.	
Truth for kant and contemporary minimsism	39
ЛЯГЧИЛІН А.	
Викладання логіки у Беларусі	40

МАІЕВСКА М. Emotive language as an effective component of persuasion in visual argument.....	40
МАСВЕТН Д. Teaching logic historically	41
МАСЛІКОВА І. Крос-культурні дослідження в оцінці суспільного життя	42
МАТЮШИНА І. Логічне та нелогічне у вимогах до вступних випробувань із загальних навчальних правничих компетентностей.....	44
МІЗЯКІНА С. Logic in the teaching of philosophy	45
МІСКЕВІЧ В. Teaching logic in Belarusian State University of Informatics and Radioelectronics	45
МОЗГОВА Н. З історії викладання логіки в Київській духовній академії ХІХ ст.....	46
МОРОЗ Л. Teaching the logic of tolerance	47
НАВРОЦЬКИЙ В. Обґрунтування тверджень в аргументаційній семантиці.....	48
НЕВЕЛЬСЬКА-ГОРДСЬКА О. Логіко-методичні питання складання тестів загальної компетентності	49
ПАВЛЕНКО Ж. Місце логіки при вступних випробуваннях на другому рівні вищої освіти правничого спрямування.....	50
ПАВЛОВА О. Зсув в методології крос-культурних досліджень та логіка.....	51
ПАВЛОВСЬКА О. Постнекласичний тип раціональності та сучасна логіка	52
ПАРТИКО З. Особливості викладання логіки для студентів-журналістів	52

PETIK I. Undecidability and intuitionistic logic	53
PILETSKY E. Suppression task: between logic and cognitive science.....	54
ПІОНТКОВСЬКА Т. Поширення логіки в Україні в XVI – XVII ст.	55
ПЛАХТІЙ М. Історія української філософії та історія логіки: спільні й відмінні персоналії.....	56
REVA N. Understanding of the notion of reasoning.....	58
РУБАНЕЦЬ О. Особливість логіки реального мислення	58
RUDENKO S. Reception studies in the history of logic	60
SALTANOV M. Responsibility and evidence in the oral discourse. about criticism of sophistry by plato	61
СЕКУНДАНТ С. Історія філософії і теорія аргументації: до проблеми реформи філософської освіти	62
СИДОРУК Ю. Неформальна логіка та соціально-політичний дискурс: перспективи взаємодії.....	63
СИНИЦЯ А. Альтернативні способи розуміння логіки як науки	64
SOBOLIEVSKYI Y. Charles Morton and "A Logic System"	65
SOKOLCHIK V. The problem of logical contradiction between bioethical principles and the laws in modern society	65
СОЛОДКА О. Семіотика як логіка: маргіналії чи альтернативний проєкт?.....	66

СУМАРОКОВА Л. Про три смисли терміна "практична логіка"	67
ТУТАРЕНКО V. The discourse on Logic in German Classical Idealism	68
ТИЩЕНКО М. Про актуальність прикладів у викладанні теорії та практики аргументації	69
ТУТАР О. Communicative approach: logic and new	70
TRYBUS A. Implementing kalmár completeness proof for three-valued logics	71
TURENKO V. Features of phd-programs in logic in European countries: foreign experience for Ukraine	72
TIAGLO O. About standards of proof: a comparative analysis	73
FEDYUKOV D. Argumentation frameworks in machine learning systems	73
FONTANIVE D. Understanding Understanding (Metaunderstanding Thinking)	74
KHLOPUK O. Prescriptive criteria of success for semantic revision arguments in situations of moral condemnation	75
KHOMENKO I. Theory of argumentation in Ukrainian universities	76
TCHOUECHOV V., MALYCHINA G. Argumentation theory in a shadow of the etymology	76
ШЕНГЕРІЙ Л. Логіко-аналітична реконструкція ізоморфізму простих категоричних висловлювань, їх значень істинності та множини раціональних чисел	78
SHRAMKO N. The indispensability of logic education for the law students	79

SHRAMKO Y. Generalized consequence systems	79
ЩЕРБИНА Н. Проблема поваги у Ф. Бейкона: точки дотику історії філософії та риторики	80
ЩЕРБИНА О. Витлумачення юридичної логіки: коло проблем	81
ЮРКЕВИЧ О. Антитролінг: логіка в тролінг-технології	82
ЯГОДЗІНСЬКИЙ С. Нерівності Чебишова як засіб подолання когнітивних пасток	83
ЯКИМЕНКО К. Демагогія як інструмент впливу	83
ЯСКЕВИЧ Я. Логічні та етичні принципи в умовах викликів мережевої економіки	84
ЯСКОРСЬКА О. Необхідність застосування теорії аргументації для аналізу політичного дискурсу	85
АНОНС КРУГЛОГО СТОЛУ "ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЯ ЛОГІКИ: ТОЧКИ ЗІТКНЕННЯ" Модератор: завідувач кафедри історії філософії Кононенко Т.	86
АНОНС КРУГЛОГО СТОЛУ "КРОС-КУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУПЕРЕЧКИ" Модератор: завідувач кафедри логіки Хоменко І.	87
АНОНС КРУГЛОГО СТОЛУ "ЩО ТАКЕ ЮРИДИЧНА ЛОГІКА?" Модератор: професор кафедри логіки Щербина О.	87
АНОНС ДИСКУСІЙНОГО ЗАСІДАННЯ "ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЛОГІЧНОЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ" Модератор: професор кафедри теоретичної та практичної філософії Кебуладзе В.	88

Наукове видання

ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

VIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
(17-18 ТРАВНЯ 2018 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 5,6. Наклад 50. Зам. № 218-8619.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 24.04.18

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"

б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601,

☎ (044) 239 32 22; (044) 239 31 72; тел./факс (044) 239 31 28

e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua

<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02